

Z.K.FAZLIIYEVA

87. (59)2
F57

O'ZBEK RAQSINI O'RGANISH USLUBIYOTI

(Farg'ona raqs maktabi)

87. (53)/2
F57

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIMI
VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT XOREOGRAFIYA AKADEMIYASI

FAZLIEVA ZEBO KAMARBЕКOVNA

“O'ZBEK RAQSINI O'RGANISH USLUBIYOTI”

(Farg'ona raqs maktabi)

O'quv qo'llanma

*Bakalavr ta'lim yo'nalishi 5151300 – “Xoreografiya”
(5151300 – Xoreografiya jamoalar rahbari).*

TOSHKENT-2020
«NAVRO'Z» NASHRIYOTI

UO'K 849.12

F 57

КБК 87.(5ŷ)2

Z.K.Fazlieva, "O'zbek raqsini o'rganish uslubiyoti" (Farg'ona raqs maktabi)
O'quv qo'llanma - T.: «Navro'z» nashriyoti, 2020. – 116 b.

Ushbu o'quv qo'llanma bakalavriat ta'lim yo'nalishi 5151300-Xoreografiya (turlari bo'yicha) yo'nalishi uchun tayyorlangan. O'quv qo'llanma tasdiqlangan o'quv rejasidagi fan nomiga muvofiq yaratilgan bo'lib, nazariy va amaliy jixatdan yoritilgan. Unda Farg'ona raqs maktabi asosiy qo'l va oyoq holatlari, raqs harakatlari, aylanishlar, egilishlar, "Doira dars" mashg'ulotining 1-2 qismlari, farg'ona raqs maktabi asosida sahnalashtirilgan etyudlardan iborat.

Ushbu o'quv qo'llanma Akademiya talabalari, xoreografiya sohasida faoliyat olib borayotgan professor-o'qituvchilar, musiqa va san'at maxsus maktablari xoreografiya bo'limi hamda maktabgacha ta'lim muassasalaridagi raqs o'qituvchilari, raqs jamoalari baletmeysterlari, shu sohada ta'lim olayotgan talaba-o'quvchilar va barcha raqs san'atiga qiziquvchilar foydalanishlari uchun mo'ljallangan.

Mas'ul muxarrir:

M.K. G'OFUROV –

O'zbekiston davlat xoreografiya Akademiyasi Ilmiy ishlar va innovatsiya prorektori, dotsent

Taqrizchilar:

O'.N. MUXAMEDOVA –

O'zbekiston da xizmat ko'rsatgan artist, O'zbekiston davlat xoreografiya Akademiyasi "Xoreografiya" kafedrası professor v.b.

N.E. ABRAYKULOVA –

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti "Sahna harakati va jismoniy madaniyat" kafedrası dotsenti

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2020 yil 14 avgustdagi № 418 - sonli buyrug'i asosida nashrga tavsiiya etilgan.

ISBN 978-9943-659-26-1

© Z.K.Fazlieva

© «Navro'z» nashriyoti, 2020

KIRISH

Respublikamizda ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy va madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'limni, kadrlar tayyorlash tizimini tubdan yangilash va rivojlantirishni talab etadi.

Ma'lumki, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi zamonaviy pedagog javob berishi kerak bo'lgan barcha talablar kompleksini belgilaydi. O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasining 4 qism "Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari" qismining 4-bandi "Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish"ga qaratilgan. Unda oliy ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy texnik bazasini kengaytirish, kadrlarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash vazifalarini qo'yadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 10 oktyabrdagi 816-sonli "Oliy ta'lim muassasalarini o'quv adabiyotlari bilan ta'minlash to'g'risida"gi Qarori e'lon qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2018 yil 5 iyundagi PQ-3775-son qarorida belgilangan vazifalarni bajarish, oliy ta'lim muassasalarini ilg'or Jaxon tajribalari asosida yaratiladigan yangi avlod darslik, o'quv qo'llanmalari hamda davriy nashrlar bilan tizimli ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev 2019 yil 3-aprel kuni yoshlar ta'lim-tarbiyasi uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish, xotin-qizlar bandligini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan 5ta tashabbusni amaliyotga joriy etish masalalari bo'yicha yig'ilish o'tkazdi. O'zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoev joriy yilning 19 mart kuni bo'lib o'tgan videosektor yig'ilishida ushbu kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan beshta tashabbusni ilgari surgan edilar. Mazkur 5 ta tashabbusning to'rtinchisi yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida

kitobxonlikni keng targ'ib qilish chora-tadbirlar dasturi loyihasi maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan. Ushbu tashabbuslarning mazmun mohiyatini o'rganish va talabalarga yetkazish, ularni kitob mutoalasiga jalb qilishga qaratilgan vazifalarni muntazam ravishda amalga oshirib borish fikrini bildirganlar.

2019 yil 23 avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev ishtirokida **"Ta'lim tizimini rivojlantirish, pedagoglarning malakasini va jamiyatdagi nufuzini oshirish, yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirish"** masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishida Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan. Unda bir qancha maqsadli ko'rsatkichlarga erishish bo'yicha aniq mexanizmlar belgilangan. Xususan, 2030 yilga borib o'quvchilar bilimini baholash bo'yicha PISA xalqaro dasturi reytingida O'zbekistonning Jaxondagi yetakchi 30 ta mamlakat qatoridan joy egallashi maqsad qilib qo'yilgan.

Yuqorida sanab o'tilgan davlatimiz rahbari tomonidan chiqarilgan barcha Qaror va Farmonlarda ta'lim tizimini zamon talablari darajasida va erishilgan tajribalar asosida rivojlantirish orqali o'sib kelayotgan yosh avlodni jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan har tomonlama yetuk, komil insonlar qilib tarbiyalash davlatimizning eng ustivor yo'nalishlaridan biri ekanligi aniq belgilab berilgan.

Mutaxassisning pedagogik ishga tayyorligining zarur va yetarli darajasini ta'minlaydigan asosiy (fundamental) talablardan biri o'qitish (dars berish) mahorati hisoblanadi. Shunday ekan, Oliy ta'limga qadam qo'ygan talaba shaxsini shakllantirish, uning muvaffaqiyatli o'qishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish biz pedagoglardan kasbiy hamda metodik mahorat talab etadi. Bu talablarning bajarilishi bilan ta'lim-tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali talabani ta'lim jarayoniga olib kirish hamda ta'limning oldindan kafolatlanadigan natijasiga erishish ta'minlanadi.

Barchamizga ma'lumki, raqs san'ati o'zining nafisligi va jozibadorligi bilan boshqa san'at turlaridan farq qiladi. Qolaversa, bu san'atni o'rganish bo'lajak raqqos va raqqosadan juda katta mehnatni talab qiladi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda qadimiy va boy madaniy merosimiz, milliy o'zligimiz, betakror qadriyat va an'alarimiz, madaniyat va san'atimizni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish borasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning "Raqs san'ati sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020 yil 4 fevraldagi PQ-4585 qarori qabul qilindi. Xalqimizning ma'naviy saviyasi va estetik tarbiyasini yuksaltirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan raqs san'atini har tomonlama rivojlantirish, yosh avlodni milliy va Jaxon raqs san'atining namunalaridan keng bahramand etish ushbu qarorni qabul qilishning asosiy maqsadi hisoblanadi.¹

Bundan tashqari, raqs san'ati sohasida "ustoz-shogird" an'alariga asoslangan raqs maktablarini yaratish, xalqaro standartlarga muvofiq yuqori malakali mutaxassislar va kadrlarni tayyorlash, ilmiy salohiyatdan samarali foydalangan holda ilm-fanni jadal rivojlantirishdan iborat. Shu sababdan, Toshkent davlat milliy raqs va xoreografiya oliy maktabi negizida davlat oliy ta'lim muassasasi shaklida O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi tizimida O'zbekiston davlat xoreografiya Akademiyasi tashkil etildi. Akademiyaning tashkil qilinishi biz professor-o'qituvchilar jamoasiga yanada katta ma'suliyat yuklandi va ilmiy tadqiqotlar natijalari bo'yicha ma'naviy-ma'rifiy va ilmiy-ommabop adabiyotlarni tayyorlash va nashr qilish Akademiyaning asosiy vazifalari etib belgilandi.

O'zbek raqsini o'rganish uslubiyoti fani, sohaning boshqa o'zbek xoreografiya namunalari, raqs kompozitsiyasi fanlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, xoreografiya san'atining mustaqil qismi hisoblanadi. Fanni o'rganish davomida talabalar o'zbek raqs asoschilari haqida tasavvur xosil qilib, musiqiy va xoreografik ijod namunalari bilan yaqindan tanishadi.

"O'zbek raqsini o'rganish uslubiyoti" fani umumkasbiy fan hisoblanib, talabalar nazariy bilimlar olishga va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishlariga yordam beradi. Mazkur fan 1-2-3-4 kurslarda o'qitiladi va talabalarga oliy

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev.

o'quv yurtini tamomlagach, o'z mutaxassisliklari bo'yicha faoliyat olib borishlari va bilimlarini amaliyotda qo'llay olishlari uchun zamin yaratadi.

Fanni o'qitishdan maqsad-talabalarga o'zbek raqsi harakatlarini nazariy va amaliy bilimlarning mukammallashtirish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun mazkur fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar hamda ilmiy-ijodiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Ushbu qo'llanmani yaratishga O'zbekiston Davlat xoreografiya akademiyasining o'quv reja va o'quv dasturi asosida ushbu fandan o'zbek tilida qo'llanmaning yo'qligi sabab bo'ldi. Shuning uchun ushbu o'quv qo'llanma Roziya Karimovaning 1973 yilda nashr qilingan "Ферганский танец" o'quv qo'llanmasi asosida yaratildi.

O'quv qo'llanmada Farg'ona raqs maktabi asosiy qo'l va oyoq holatlari, raqs harakatlari, aylanishlar, egilishlar, "Doira dars" mashg'ulotining 1-2 qismlari, Farg'ona raqs maktabi asosida sahnalashtirilgan etyudlar joy olgan. R.Karimovanning 1979 yilda nashr qilingan "Танцы ансамбля Бахор" deb nomlangan qo'llanmada barcha qo'l holatlari o'ng qo'ldan berilganligiga² muvofiq ushbu qo'llanmada ham Farg'ona raqs maktabi asosidagi qo'l va oyoq harakatlari o'ng qo'ldan bajarish uchun o'zgartirilgan.

O'quv qo'llanmada raqs harakatlari, "Doira dars mashg'uloti"da bosh, gavda holatlari, aylanishlar va egilishlar turlari muallif metodikasiga tayangan holda kiritilgan.

Ushbu o'quv qo'llanma xoreografiya sohasida faoliyat olib borayotgan professor-o'qituvchilar, musiqa va san'at maxsus maktablari xoreografiya bo'limi hamda maktabgacha ta'lim muassasalaridagi raqs o'qituvchilari, raqs jamoalari baletmeysterlari, shu sohada ta'lim olayotgan talaba-o'quvchilar va barcha raqs san'atiga qiziquvchilar foydalanishlari uchun mo'ljallangan.

² R.Karimova. "Танцы Исахара Акилова" 1987 yil. 11-13-betlar.

I BOB. NAZARIY QISM

1.1 Usta Olim Komilov va Tamaraxonim hayoti va ijodi

Usta Olim Komilov (1875-1953)

Usta Olim Komilov sozanda, baletmeyster, o'zbek raqs san'atining asoschilaridan biridir. Usta Olim "Usta" degan sharaflı unvonni qachon olganligini yaxshi eslay olmaydi. U xalqdan chiqqan va butun ijodiy faoliyatini, hayotini xalq san'atiga bag'ishlagan inson.

Usta Olim Komilov 1875 yilda Marg'ilonda kosib oilasida tug'ilgan. Oilasining ko'pchiligi yosh bolalar bo'lgan. Bu katta oilaning Olimjon to'ng'ich farzand bo'lganligi sababli u o'n yoshidan tirikchilik qilishga kirishib, aravasoqlik hunarini o'rganadi. U tong sahardan to kechgacha qo'qon arava g'ildiraklari uchun qayrog'och kesib tekislar, kechqurunlari esa ustalar bilan birga choyxonaga chiqar edi. Olimjon kunduzi choyxonada xofizlardan eshitgan ashullalarini hirgoyi qilar, usullarini esa turli asboblarda qo'li bilan urib, chalib ko'radigan bo'ldi. Dam olish kunlari esa qo'lga patnis olib, mashhur doirachilarga taqlid qilar edi. U sekin-asta doira va nog'ora chalishni o'rganib oladi. Bir kuni Olimjonni to'yda Salomat xola ko'rib qolib, o'sha kundan boshlab Olimjonni to'ylarga olib yuradigan bo'ladi. U endi kunduz kunlari aravasoqlik qilar kechqurunlari esa xalq san'atkorlari bilan birga bo'lar edi.

Usta Olim Komilovni raqs san'ati ham ko'proq qiziqtirar edi. Uning nomi o'zbek raqs san'atida muhim rol o'ynashida Salomat xolani hissasi katta bo'ldi, chunki Salomat xola ham lapar aytar ham raqsga tushar edi. Usta Olim Komilov o'sha paytlardayoq raqqos raqs orqali insonning his tuyg'ularini gavda va qo'llarning harakatida aniq bir shaklda namoyon bo'lishini tushunib yetgan edi. Usta Olim Komilov endi o'zini usullarida barmoqlari bilan "azoblanishni", "quvonchni" aks ettirishga harakat qilar edi. Tomoshabinlar esa uning mahoratidan, iqtidoridan, oddiy bir doiradan

turli tuman tovushlar orqali bir simfoniya hosil qila olish qobiliyatidan hayratda qoldilar.

Usta Olim Komilovning ijrosini 1916 yildagi katta sayilda ko'rgan Tamaraxonim shunday hikoya qiladi: "Sozandalar o'tirgan joyga qancha harakat qilsam-da, o'tib ololmadim.....Doiraning nozik, yangroq ovozigina maftun bo'lib, turgan joyimdan qo'zg'ololmay qoldim. Menga go'yo bulbul sayrayotganday tuyuldi; bir daqiqadan so'ng go'yo ariqchadan suv shildirab oqayotgandek, yana bir daqiqa o'tgandan keyin momaqaldiroq gumburlashlari, tog' qoyalarining zil-ziladan yemirilishdagi vahimali tovushlar eshitildi. Shovqin-suron, toshlarning bir-biriga urilishi va daryodagi suv toshqini bir-biriga jo'r bo'layotgandek... Mana endi birdaniga doira ovozi tinib, mayin shabada esdi. So'ng, kimningdir yig'lagan ovozi eshitildi. Mana, kimdir jur'atsizgina kuldi, so'ng kulgi borgan sari avjiga mindi. Tantanali ovozlar borgan sari kuchaydi va butun atrofga yoyildi; men esa o'zimni huddi qanot paydo bo'lib osmonga parvoz qilayotgandek his qildim va qanday qilib tomoshabinlarning birinchi qatoriga o'tib olganimni o'zim ham sezmay qoldim. Ammo u yerdagi bir sozandani ko'rdim-u, hayron qoldim: bir necha daqiqadan buyon maroq bilan tinglayotgan musiqani ajoyib bir orkestr emas, ozg'ingina, past bo'yli bir kishi doirada ijro etar edi." [Л.Авдеева, Ўзбекистон рақс санъати. 1968 й. 33-бет]

Usta Olim Komilov ko'proq Yusufjon Qiziq Shakarjonov bilan hamkorlikda ishladi va bu hamkorlik doirachiga teatrlashtirilgan raqsni chuqur o'rganishda katta yordam berdi. San'atkorlar badiiy havaskorlar to'garaklarini tashkil etishda katta rol o'ynadi. Bu to'garaklarning ko'pchiligi hozirgi professional teatrlar uchun asos bo'lgan.

1926 yilgacha Usta Olim Komilov, Yusufjon Qiziq Shakarjonov bilan harbiy qismlarda, qishloq va shahar aholisiga xizmat qilib keldi. Shu yillar Usta Olim Komilov ham, Yusufjon Qiziq Shakarjonov ham ko'p yoshlarga raqs sa'atini va cholg'u asboblarni chalishni o'rgatadilar, ko'plab cholg'u to'garaklarni tashkil etadilar. O'sha yili Xalq Maorifi Davlat ko'chma etnografik truppasi tashkil etish haqida qaror chiqaradi. Truppa jamoasini tashkil etish uchun truppaning direktori Qori Yoqubov va Tamaraxonimlar Marg'ilonga boradilar. Truppa tarkibi Farg'ona vodiysi va Toshkentning eng yaxshi sozandalari Yusufjon Qiziq Shakarjonov, Usta Olim Komilov,

Abduqodir Ismoilov (naychi), Ahmadjon Umurzoqov (qo'shnaychi), To'xtasin Jalilov (bastakor), Hayit Oxun (tanburchi), Muhitdinxo'ja, Orifjon va Jo'raxon hofizlar, "Katta o'yin" ijrochilari Xudoyberdi va Otaxo'ja, Muhammad bobo hoji, Tamaraxonim, Muhitdin qori Yoqubovlardan iborat edi.

Usta Olimjon Komilov Rahim Isaxo'jaev, To'ychi Inog'omov, G'ofur Solihov, Dadaxo'ja Sottixo'jaev, Ubay Xo'jaev, G'ofur Inog'omov, Muhammadjon Mullajonov kabi doirachilarni tarbiyalab voyaga yetkazgan mehribon ustoz hamdir. Tamaraxonim, Mukarrama Turg'unboyeva, Roziya Karimova, Gavhar Rahimova kabi yetuk raqqosalar uni o'zlariga ustoz deb bildilar va faxrlandilar. Chunki Usta Olim bu san'atkorlarga milliy o'zbek raqsi asoslarini o'rgatib, zamonaviy raqs maktabini yaratishlariga zamin hozirlagan edi.

Taniqli sozanda, ustoz san'atkor Usta Olim Komilovning o'zbek raqs san'atidagi xizmatlari 1932-yilda «Mehnat Qahramoni» unvoni bilan taqdirlangan. 1937-yilda esa Moskvada bo'lib o'tgan o'zbek adabiyoti va san'ati dekadasidan so'ng "O'zbekiston xalq artisti" unvonini oladi. Farg'ona kanali qurilishida o'zining doira shodiyonalari bilan odamlarni mehnatga chorlaydi. Usta Olim Komilov O'zbekiston doirachilarining piri ustozlari hisoblanadi. Buni G'ofur Inog'omov, Qaxramon Dadaev, Odil Kamolxo'jaev, Talxat Sayfuddinov, Dilmurod Islomov singari doirachilar mamnuniyat bilan tilga olishadi.

Usta Olim Komilov 1953 yilda Toshkent shahrida vafot etgan. 1926 yilda Muhiddin Qori Yoqubov tashkil etgan folklor-etnografik konsert truppasiga qabul qilingan va Tamaraxonim bilan ijodiy hamkorlikda «Katta o'yin», «Pilla», «Gul o'yin», «Sadr», «Zang» kabi qadimiy o'zbek raqslarini sahnalashtirib, ularning ayrimlarini raqqosalar dastasi ijrosiga moslashtirdi. Yosh sozanda nafaqat mamlakatimiz, balki shu truppa bilan Moskva, Sankt-Peterburg, Boku, Volga bo'yi shaharlarda va bir qator xorijiy davlatlarda ham gastrol safarlarida bo'lib, o'z san'ati, o'zbek san'atining asl namunalarini katta muvaffaqiyat bilan namoyish etdi va hurmat-e'tibor qozondi.

O'sha davrda Respublika poytaxti bo'lmish Samarqand shahriga oilasini ko'chirib keladi. Turmush o'rtog'i Begimxon o'zi bilan singlisi

Nurxon Yo'ldoshxo'jayevani ham birga olib keladi. Nurxon san'at sohasida ishlay boshlaydi. Bir yildan so'ng Marg'ilonga qaytishganda, Nurxon akasi tomonidan vahshiylarcha o'ldiriladi. Bu fojea butun respublika san'at ahlini larzaga soladi. Bu haqda musiqali dramalar sahnalashtirilgan, she'r va qo'shiqlar yaratilgan. Usta Olim Komilov mashhur san'atkor Tamaraxonim truppasida uzoq yil faoliyat ko'rsatib, dunyoning juda ko'p mamlakatlarida san'atini namoyish qilgan.

O'ttizinchi yillarda u unutilgan xalq usullarini to'plash ustida ish olib bordi va izlanishlari samarasi o'laroq "Doira darsi" va "Qo'sh qars" deb nomlangan to'plamlarni yaratdi.

1930-yilda Moskvada o'tgan san'at olimpiadasida Usta Olim Komilov va Tamaraxonim ijro etgan laparlar tomoshabinlarni lol qoldirdi.

Uning ijrosidagi xalq doira usullari I.Akbarov, V.A.Uspenskiy, Ye. Romanovskayalar tomonidan yozib olinganki, uning ijro uslubi, zarblar jilvadorligi hamda tembr vositalarining xilma-xilligi bilan ajralib turadi.

Xatto, 1935-yilda Buyuk Britaniyaning London shahrida o'tgan xalqaro raqslar festivalida konsert truppasi bilan ishtirok etib, dunyoning turli burchaklaridan 2 mingdan ortiq raqs ustalari ishtirok etgan Londonda o'tgan Jaxon xalqlari festivalida ham qatnashdilar va festivalning Oltin medali bilan taqdirlandilar. Angliya qirolichasi Usta Olim Komilov san'atiga qoyil qolib, uning panja izlarini ganchga oldirib, Albert Xol san'at muzeyiga qo'yidirdi.

Qolaversa, mashhur sozandaning raqs ustalari, Tamaraxonim hamda Mukarrama Turg'unboyevalar ijrosida yaratgan "Paxta" va "Pilla" raqslari elimiz ma'naviy mulkiga aylandi.

Usta Olim Komilov 1939 yildan O'zbek Davlat Opera va balet teatrida doirachi, raqs studiyasida muallim bo'lish bilan birga "Farhod va Shirin", "Gulsara" kabi musiqali dramalardagi chiqishlari, Moskvada bo'lgan o'zbek san'ati Dekadasida (1937) ijro etilgan "Sayil va kolxoz to'yi" inssenirovkasini yaratdi va Roslavesning "Paxta", Talning "Shoxida" baletlarini sahnalashtirishda faol ishtirok etdi.

Buxoro madaniyat kollejida O'zbekiston xalq artisti Usta Olim Komilov xotirasiga bag'ishlab tashkil etilgan ko'rik-tanlovda mashhur san'atkorning hayoti va faoliyatiga nazar tashlangan. Uning o'zbek musiqa

san'atiga qo'shgan hissasi e'tirof qilingani holda yaratgan asarlari ijro etilgan.

Usta Olim Komilovning san'atimiz ravnaqidagi o'rni doira zarblari va usullarini notaga solgani bilan beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu bois uning boy merosini yoshlarimiz o'rganishlari, puhta o'zlashtirishlari uchun ko'rik-tanlovlar tashkil qilinishi katta ahamiyat kasb etadi. Zero, haqiqiy san'at umriboqiydir.

Hozirda, Marg'ilon shahridagi adabiyot va san'at muzeyida ustozning kiyimlari, shaxsiy buyumlari, orden va medallari hamda London tomoshabinlarini lol qoldirgan childirmasi saqlanmoqda. Mashhur san'atkor Usta Olim Komilov yurtdoshlari qalbiga abadiy muxrlangan. Marg'ilon shahridagi ko'chalardan biriga, Farg'ona shahridagi 1-bolalar musiqa maktabiga uning nomi berilgan.

Tamaraxonim hayoti va ijodiy faoliyati. **(1906 - 1991)**

Tamara Artemovna Petrosyan 1906 yili 29 mart oyida Farg'ona shahrining arman ishchi oilasida dunyoga keldi. Tamaraxonim taxallusi qo'shiqchi va raqqosa, baletmeyster, o'zbek professional raqsi asoschilaridan.

Otasi – Artyom Sergeevich Petrosov 1905 yili Bokuda Nobil zavodida revolyutsion harakatga qatnashgani uchun O'rta Osiyoga surgun qilingan edi.

Onasi – Anna Nikolaevna Anibekova.

Tamaraxonim Turkiston (hozirgi O'zbekiston) Respublikasining birinchi xalq ashulachisi Muhiddin Qori Yoqubov rahbarligida 1922 yili birgina ayol bo'lib ansamblga kirdi. Hali ancha yosh bo'lgan Tamara Xonim vokal, raqs va musiqa san'atining yirik ustalari Qori Yoqubov, doirachi sozanda, baletmeyster Usta Olim Komilov, Yusufjon qiziq Shakarjonov, To'xtasin Jalilov, Jo'raxon Sultonov, Xojisiddiq Islomov kabi ajoyib san'atkorlardan kun va soat sayin ta'lim oldi. Uning professional mahorati o'sgan sari uning konsert repertuarlari ham boyib bordi. 1924-yildayoq yosh o'zbek raqqosasining Sharq xalqlari

Kommunistik Universitetining kechasida qilgan chiqishini ko'rgan Anatoliy Vasilevich Lunacharskiy Tamara Xonimni birinchi "**Sharq qaldirg'ochi**" deb atagan edi.

Ana shu "qaldirg'och" o'zining haqiqatdan ham chaqqonlik bilan qilgan zo'r mehnati tufayli o'zbek raqs san'atini yanada gullatib yashnatdi. U xalq raqsi merosining eng qimmatli, o'ziga xos yorqin tomonlaridan foydalanib, qadimgi xususiyatlar bilan boyitdi.

1920-yillar ohirida Tamara Xonim o'zbek san'atini yaratish, rivojlantirish uchun kurashning oldingi safida xizmat qildi. U musiqali drama spektakllarida rol o'ynadi, rang-barang rollarda raqqosa, qo'shiqchi va drama artisti bo'lib ishtirok etdi, har bir obrazda o'z qobiliyati, g'ayrati, san'atga butun vujudi bilan berilganliginin ko'rsatdi.

1930-yili Moskvada bo'lib o'tgan Sobiq ittifoq san'at Olimpiadasi yosh o'zbek san'atining yanada yuksaklarga ko'tardi. Tamara Xonim Olimpiadada ko'p qirrali istedad sohibasi sifatidagina emas, ayni vaqtda ulkan fantaziya va rang-barang xoreografik palitraga ega qobiliyatli baletmeyster sifatida ham mahorat ko'rsatdi. 1932 yili Tamara Xonim O'zbekiston xalq san'ati Olimpiadasi uchun ustози Usta Olim Komilov rahbarligida ommaviy va yakka raqs uchun dastur tayyorladi. Qadimiy xalq maqomi asosida bu dasturga sahnalashtirilgan "Pilla raqsi" o'zbek ayollarining hayoti, ozod mehnatni aks ettiruvchi hozirgi zamon o'zbek raqslaridan biri bo'lgan edi.

1923-24 yillari Moskva teatr texnikumida o'qigan. Ijodiy faoliyatida ko'plab raqsalar yaratganligi, musiqa va raqs san'atini rivojlantirishdagi katta yutuqlari uchun 1932 yili Tamara Xonim **O'zbekiston xalq artisti** unvoniga sazovor bo'ldi.

Xalq raqsi va qo'shiqlariga zo'r mehr-muhabbat, izlanish ishtiyoqida yonish, topilmalaridan xursand bo'lish Tamara Xonimni o'ziga xos madaniyatiga ega qadimiy Xorazm o'lkasiga yo'llaydi. Xalqning fe'l-atvori, tarixi, tili, musiqasi va raqsalarini chuqur anglamasdan turib Xorazm san'atining misilsiz nozik qirralarini tushunib bo'lmasdi. Sahna faoliyatini 1919 yil Hamza Hakimzoda Niyoziy truppasida boshlagan.

Keyinchalik Yusufjon qiziq truppasida ishlagan. 1921 - 1922 yillar Toshkent rus opera va balet teatrida, 1924 yildan Muhiddin Qoriyoqubov

rahbarligidagi konsert truppasi (1926 yildan O'zbek davlat konsert-yetnografik ansambli, 1929 yildan O'zbek davlat musiqali teatri)da faoliyat ko'rsatgan. 1925-yil, Parijda bo'lib o'tgan Jaxon bezak san'ati ko'rgazmasida M. Qoriyoqubov bilan birgalikda ishtirok etib, o'zbek san'atini ilk bor Yevropada namoyish etgan. Tamaraxonim o'zbek lapar va yalla namunalarini sahnaviy ijro sharoitiga moslashtirib, yangicha ifodaviy vositalar (mimika, raqs, dialog va boshqalar) bilan boyitib, ular negizida bir necha kichik musiqiy inssenirovkalarni yaratdi, milliy ommabop (estrada) san'at rivojiga asos soldi. Tamaraxonim ijrosidagi qo'shiq va laparlar («Lolaxon», «Qorasoch», «Bilakuzuk», «Oyijon», «Fabrikaning yo'lidan», «Qizlar, shitobingiz nima?», «Gulyor», «Yetimlar yigisi», «Tuyg'unoy», «Erk bolalari» va boshqalar), «Sinaxiroj», «Dil- xiroj», «Qarinavo», «Usmoniya» singari raqslari xalqqa manzur bo'lgan. 1925-29 yillar Andijon, Qo'qon, Samarqand teatrlarida sahnalashtirilgan musiqali dramalarda Halima (G'. Zafariy, «Halima»), Shirin (Xurshid, «Farhod va Shirin»), Gulchehra (U. Hojibekov, «Arshin mol olon») singari rollarni ijro etdi.

1929-1934 yillar Samarqanddagi O'zbek davlat musiqali teatri (1931 yil teatr Toshkentga ko'chirilgan)da, 1934-1935 yillar Xorazm teatrida ishladi. Tamara Xonim qadimiy va abadiy navqiron Xorazm san'atini o'rganishga bir necha yil sarflaydi. 1934 yil M. Yanovskiyning «Ferenji» baletida Indra rolini o'ynadi. O'zi tashkil qilishda qatnashgan Respublika balet maktabi 1935-1947-yillar Tamaraxonim nomi bilan yuritilgan. 1935 yili Londonda bo'lib o'tgan, Tamara Xonim, Usta Olim Kamilov, To'xtasin Jalilov, Abduqodir Ismoilovlar o'zbek raqsi va musiqa san'atining sevmli vakillari sifatida qatnashgan birinchi xalqaro xalq raqsi va musiqa san'ati festivalida o'zbek va Xorazmning Jaxonga xali noma'lum, o'ziga xos san'atini namoyish qildilar va bunda Tamara Xonim bilan Usta Olim Komilov *Altin medal* olishga sazovor bo'ldilar.

1937 yili Moskvada bo'lib o'tgan birinchi o'zbek san'ati dekadasi Tamara Xonimning Xorazm milliy raqslarini sahnalashtiruvchi baletmeyster, ajoyib san'atkorligini yana bir karra tasdiqladi. 1936- 1941 yillar O'zbek davlat filarmoniyasi, ayni vaqtda, O'zbek davlat musiqali teatri (1939 yildan O'zbek davlat opera va balet teatri)da raqqosa va baletmeyster. 1941-1969 yillarda O'zbek davlat filarmoniyasining musiqa

ansamblida badiiy rahbar, baletmeyster va aktrisa. Tamaraxonim 2-Jaxon urushi yillarida konsert brigadalari bilan armiya qismlarida xizmat qildi. Tamaraxonim qaysi xalq qo'shiq va raqsini ijro etmoqchi bo'lsa, o'sha xalqning tarixi, etnografiyasi, mahalliy urf-odatlarini, san'ati va madaniyatini batafsil o'rganib, so'ng ijro etgan. Uning ijrosida «Erta bilan» (qo'qoncha), «Yallama yorim» (marg'iloncha), «Omonyor» (andijoncha), «Farg'onacha raqs», «Buxorocha raqs», «Mavrigi», «Lazgi» (xorazmcha), «Bibijon» (turkmancha), «Yangi oy» (mo'g'ulcha), «Nikoh to'yi» (gruzincha), «Eshikni qoqma» (ozarbayjoncha), «Gulizor» (turkcha), «Chando» (indonezcha), «Xumor ko'zlar», «Binti shalobiya» (arabcha), «Banday tog'i» (yaponcha), «Cho'pon raqsi», «Torazi» (koreyscha), «Shirin zabon» (afg'oncha), «Nilufar» (hindcha), «Parizodoy» (qirg'izcha), «Jo'ra jonim» (tojikcha), «Garmonchi» (tatarcha), «Oy da Galya i Sultan» (ukraincha) kabi 500 dan ortiq qo'shiq va raqslar 86 tilda yangragan. U ustози Usta Olim Komilov bilan ko'plab o'zbek xalq raqslarini sahnalashtirib, o'ziga xos (ayollar va erkaklar raqsi harakatlarini mujassam etgan) uslubini yaratdi, yangi zamonaviy raqslar, teatrlashgan raqs syujetlarini, yangi xoreografik kompozitsiyalarni («Gul o'yin», «Sadr», «Zang», «Pilla», «Kema o'yini» kabi) ijod qildi. U o'zbek xalq raqs harakatlari bilan Yevropa mumtoz balet raqslari harakatlarini uyg'unlashtiruvchi dasturlar («Bahor», «Navo», «Qizil va oq atirgullar urushi» va boshqalar) yaratdi, bular milliy o'zbek baletini yuzaga kelishida, milliy xoreografiyani rivojlantirishda muhim omil bo'ldi. U birinchi o'zbek baletlaridan «Gulandom» (Ye. Brusilovskiy, 1938) librettosini Uyg'un va M. Yanovskiylar bilan birgalikda yaratdi, uni sahnalashtirib, bosh rolni o'zi ijro etdi.

O'zbek raqs san'atini yanada rivojlantirish sohasida faol qatnashayotgan Tamara Xonim Navoiy nomli teatr sahnasida birinchi o'zbek balet spektaklini yaratish ustida ish olib boradi. U librettoning ham muallifi. 1930 yillar o'rtasidayoq Tamara Xonim o'z repertuarini turli millat qo'shiq va raqslari bilan to'ldira boshladi. Xalq orasida do'stlikning mustahkamlanayotgani, milliy san'atlarning zo'r berib rivojlanishi Tamara Xonimga qardosh xalqlarining ijodini chuqur o'rganish, o'zbek milliy sozandalar ansambli bilan mamlakatning turli burchaklariga qilgan safarida

tomomshabinlarni ana shu xalq ijodlari bilan tanishtira borishga imkon berdi.

Rossiya, Ukraina, Belorussiya va Gruziya, Ozarbayjon va Tojikiston – barcha respublikalarda shahar va qishloqlarda arzigulik chiqishlar qilib tomoshabinlar va tinglovchilarning o'zbekcha va qozoqcha, uyg'urcha va armancha, tojikcha va tatarcha, ozarbayjoncha va ruscha, ukraincha va shular singari ko'pgina qo'shiq va raqslar bilan tanishtiradi.

1941 yilda, Ulug' Vatan urushi yillarida Tamara Xonim va uning ansambli artistlari "Hamma narsa front uchun, hamma narsa g'alaba uchun" degan jangovor vaxtada turib xizmat qildilar. Tamara Xonim Kavkaz, Eron va Uzoq Sharqda qilgan chiqishlaridan so'ng Mangoliya xalq respublikasining shaharlarida konsertlar berdi.

Tamara Xonim ijodiy faoliyatini bir kun ham to'xtatmasdan har bir konsertini yangi qo'shiqlar bilan, boyitdi, yangi-yangi raqs va kuylar yozib o'rgandi. Turli xalqlarning yangi-yangi (raqs) kiyim-boshlarini o'z ijodida qo'lladi.

Tamara Xonimning "Jaxon xalqlarining qo'shiq va raqslari" degan yangi konsert afishalari uning ijodiy ko'lami tasdiqladi. G'arbiy, Yevropa xalqlarining san'ati bilan yaqindan tanishish uni yaxshilab o'rganish repertuarini ko'pgina yangi qo'shiqlar bilan boyitishga katta imkon berdi.

Xalqlar do'stligi tuyg'usi uni Sharq mamlakatlari sari safarga yo'lladi. U Hindiston va Afg'oniston, Indoneziya, Pokiston mamlakatlariga borib, Sharqdagi qo'shinlarimizni o'zbekcha qo'shiq va raqslar bilan tanishtirdi. Chiroyli o'zbekcha kiyim-boshlarimiz, gazlamalarimiz va kashtachilik buyumlarimiz bilan hammani maftun etdi. Tamara Xonim namoyish qilgan Sovet Ittifoqi xalqlarining san'ati tinglovchi va kelgusi avlodning xotirasida uzoq vaqt saqlanib qoladi.

Tamara Xonim o'z safarlaridan juda ko'p qo'shiq va raqslarni to'plab qaytdi. U ularni san'atkor va ehtirosli kolleksioner sifatida o'rgandi. 1956 yili Xalq artisti unvoni berildi.

Tamara Xonim ijodiy faoliyatiga **50 yil** to'lganda jamoatchilik uni **1969 yili** nishonlagan katta va samarali mehnati natijasi sifatida Tamara Xonim ijodiy laboratoriyasi bizning mamlakatimizdagi va Jaxondagi **86** millatning qo'shiq va raqslari bilan boyitgan edi.

Tamara Xonim ijodiy yo'lining bosqichlari o'zbek sahna san'ati taraqqiyotining eng muhim bosqichlari bilan hamohang. U hali juda yosh nozik davridayoq, 1919 yili ilk bor sahnaga chiqib, birinchi o'zbek xalqining ozodligi Turkistonda hokimiyatni barpo etish uchun kurashchi, shoir, kompozitor Hamza Haqimzodaning qo'shiqlarini ijro etdi.

M. Turg'unboyeva, G. Rahimova, R. Karimova, G. Mavaeva, H. Komilova, I. Oqilov, L. Petrosova kabilar Tamaraxonimning shogirdlaridir. Tamaraxonim Fransiya, Norvegiya, Germaniya, Italiya, Turkiya, Eron, Hindiston kabi davlatlarda gastrolga bo'lgan. Toshkent shahri ko'chalaridan biri (o'zi yashagan ko'cha)ga Tamaraxonim nomi berilgan. Toshkentda Tamaraxonim uy muzeyi faoliyat ko'rsatmoqda. Vafotidan so'ng «Buyuk xizmatlari uchun» ordeni bilan mukofotlangan (2001).

Nazorat savollar:

1. Usta Olim Komilov qachon va qayerda tavallud topgan ?
2. Usta Olim Komilov nechanchi yili Muhiddin Qori Yoqubov tashkil etgan folklor-etnografik konsert truppasiga qabul qilingan ?
3. Nurxon Usta Olim Komilovga kim bo'ladi ?
4. U.O. Komilov nechanchi yili unutilgan xalq usullarini to'plash ustida ish olib borib, o'z izlanishlari samarasi o'laroq "Doira darsi" va "Qo'sh qars" deb nomlangan to'plamlarni yaratdi ?
5. Kim Usta Olim Komilov san'atiga qoyil qolib, uning panja izlarini ganchga oldirdi ?
6. Tamara Xonimni kim birinchi "Sharq qaldirg'ochi" deb atagan edi?
7. Nechanchi yili Tamara Xonim O'zbekiston xalq artisti unvoniga sazovor bo'ldi?
8. Qayerda Tamaraxonim M. Qoriyoqubov bilan birgalikda ishtirok etib, o'zbek san'atini ilk bor Yevropada namoyish etgan?
9. Tamaraxonim Uy muzeyi qayerda joylashgan ?
10. Tamaraxonim qachon «Buyuk xizmatlari uchun» ordeni bilan mukofotlangan?

1.2. Mukarrama Turg'unboyeva va Roziya Karimova hayoti va ijodi.

Mukarram Turg'unboyeva (1913-1978)

Mukarrama Turg'unboyeva Farg'ona viloyatida 1913-yili bahor oyida tug'ilgan. Maktabni tugatgach, 1929-yilda Muhiddin Qoriyoqubov yordamida Samarqand Davlat musiqali teatrlarining truppasiga ishga kiradi.

1920-yillarda paranji tashlash davri bo'lib, ayollarni sahnaga chiqishi, umuman san'atga aloqasi bo'lishi taqiqlangan, ayrimlari esa toshbo'ron qilib o'ldirilgan. Ularni har hil yo'llar bilan qo'rqitmoqchi bo'lishgan, lekin ular bunga qarshi tura olganlar. Bizning yorqin va namunali san'atkorlarimiz: Tamaraxonim, Gavhar Rahimova, Mariya Kuznetsova, Mahsuma Qorieva, arman, rus, tatarlar edi. Ular Mukarrama Turg'unboyevani ham o'zlarining qatoriga taklif qilishgan. O'zbek qizini shu davrda qo'rquv va vahima bosgan bo'lsada, san'atga bo'lgan mehri, sevgisi bu qo'rquvni yengdi. Uning ilk raqsi "Boxchasaroy fontani" da — Zarema bo'ldi. 1936 yilda u o'zi mustaqil ravishda "Paxta" raqsini yaratdi.

1955-yilda raqqosa Toshkent xoreografiya bilim yurti talabalaridan iborat raqqosa qizlar jo'rligidagi guruhini tashkil qilgan. 14 qizdan iborat bo'lgan raqqosalar (Tamara Yunusova, Liliya Rasulova, Mo'tabar Yo'ldosheva, Samiya Ahmadiyeva, Aziza To'laganova, Zulayho Raximova, Nina Gair, Alla Raximjanova, Nelya Bashirova, Ira Rasulxodjaeva, Dilbar Abdullaeva, Nelya Azimbaeva, Nadya Nabieva, Nelya Atamanova) guruhi birga Moskva shahriga ijodiy safarga borib, "Davra" raqsi bilan Laureat bo'lib qaytdilar. Shundan so'ng, ustoz Mukarrama Turg'unboyeva 1957-yili "Bahor" dastasini tuzadi va ansamblning badiiy rahbari bo'lib faoliyat ko'rsatadi. Shu yilning o'zida dasta Jaxon yoshlari va talabalari festivalida "Oltin medal" ga sazovar bo'ladi. Mukarrama Turg'unboyeva tashkil qilgan "Bahor" Davlat raqs dastasi yer yuzini aylanib, o'zbek raqs san'atini butun dunyoga namoyish etib, tinimsiz izlanishlar tufayli 1960-yil "O'zbek xalq raqs Davlat ansambli" unvoni, 1967-yilda esa "Bahor" ansambliga Sobiq ittifoqda "Xizmat ko'rsatgan ansambl" unvoni topshirildi.

Raqqosa, baletmeyster, pedagog Mukarrama Turg'unboyeva bu ansamblga o'z mehrini berib, unda tarbiyaviy ishlar bilan uzviy ravishda o'z qonunlarini kiritdi. O'zbek xalq raqsi maktabini yaratdi. Ustoz avvalo ona, ular ansamblidagi har bir qizni o'z qizlaridek ko'rib, ularga mehribon, kechirimli, go'zal hislatlar sohibasi edilar va bunday ko'rinish boshqa ansamblarning e'tiborini tortib ularda havas uyg'otar edi. Bir paytlarda Mukarrama Turg'unboyeva yaratgan ansambl oqilona ijodiy muhiti, har bir katta kichikka hurmatda bo'lishi, o'z o'rnini anglash hamda ansamblga kelgan yangi qizlar o'zidan ilgari kelgan qizlarni e'zozlab, "siz" deb murojat qilishi, "Bahor" ansamblining har bir konsert dasturi "Bahor valsi" bilan boshlanishi odat edi. Ansambl qizlarining go'zalligi, bir hil bo'yliligi bilan hammani e'tiborini tortar edi. Ustoz Mukarrama Turg'unboyeva har bir qiz ommavmiy raqslarda bir – birini his qilishi, bir hil raqsga tushishi, kiyimlarning bir xilliligi, sochlarning bir xil uzunligi, pardozning ham bir xil bo'lishiga e'tibor qaratib, talab qilganlar. Shuning uchun ham "Bahor" ansambl duniyo bo'ylab kezib, o'zbek raqsini namoyish etib shuxrat qozongan. Agar ustoz doiraga usullariga raqs sahnalashtirmoqchi bo'lsalar, ustoz doirachi Davlat mukofoti laureati Qahramon Dadaev bilan ham birgalikda izlanib, xohlayotgan usulni eshita olmaganlaridan keyin o'zlari qo'llari bilan stolda tahminan chalib "mana bunday chalsangchi bolam?"- deya maslaxat berganlar. Ustoz har bir raqsni xalqdan olganlar.

Turli xil chet el mamlakatlarda ijodiy safarlarda, festivallarda qatnashib, targ'ib qilib, o'zlashtirib va u yerdagi san'atini o'rganishga harakat qilib, hamda yetuk baletmeysterlarni ijodiy hamkorlikka chorlar edi. Masalan, Afg'onistonda -"Afg'onistoncha", Pokistonda -"Pokistoncha", Moldaviyada -"Moldavancha" va boshqalar. Beloruscha -"Bulba" raqsi esa haqiqiy xalq sahna raqsi darajasiga ko'tarildi. "Andijon polkasi" raqsini yaratishda ham Andijonda erkaklarning raqsini ko'rib, uni harakatlar bilan boyitib, sahnaga olib chiqqan. Ansamblning kostyumlarini opa bilan maslaxatlashib, do'stlashib, o'zlari bergan yo'nalishlari izidan yetuk rassom, dizayner Zinaida Kurish yaratgan. Ustozning yuzlab shogirdlari hozirgi kunda O'zbekiston Xalq artisti, Davlat mukofoti laureatlari, O'zbekistonda hizmat ko'rsatgan artist, professor, dotsent, fan nomzodlari.

Ular hozirgi kunda ustozdan olgan o'gitlarini turli maskanlarda, oliygohlarda, maktab,kollejlarda ijod qilib, o'rgatib kelmoqdalar.

Mukarrama Turg'unboyevaning o'zbek raqs san'ati rivojidagi xizmatlari uchun "Xalq artisti", "O'zbekiston xalq artisti", Davlat mukofoti laureati, (1946,1951,1967,1973) bir necha orden va medallar bilan munosib taqdirlangan. Albatta, har bir berilgan mukofot o'z-o'zidan berilmagan. Bularning barchasi tinimsiz izlanishlar, raqs san'atini chuqur his qilib, unga sodiq bo'lgan holda, uning barcha yo'nalishlarini mukammal bilgan holatda, yetuk darajaga ko'tara olishi faqatgina ularning o'zlariga hos bo'lgan hususiyatdir. Mohir san'atkor Mukarrama Turg'unboyeva 1978 yilda Toshkent shahrida vafot etdi.

Roziya Karimova hayoti va ijodi. **(1916 -2010)**

Roziya Karimova o'zbek balet aktrisasi, raqqosa, baletmeyster va xoreograf.

O'zbek balet aktrisasi, raqqosa, baletmeyster va xoreograf Roziya Karimova 1916-yilda Qozon shahrida tug'ilgan. Samarqanddagi O'zbek Davlat musiqali drama teatri studiyasida ta'lim olib, 1930 yildan shu teatrdan o'z faoliyatini boshladi va lirik raqslar bilan bir qatorda dramatik rollarni ham ijro etdi.

Anorxon (K. Yashin, "O'rtoqlar", 1932), Asal (K. Yashin "Gulsara" 1935), Osiyo (U. Hojibekov, "Arshin mol olon", 1936) kabi obrazlar aktrisa ijodining ilk mahsulidir. Shundan so'ng, 1934-1949 yillarda Toshkentdagi musiqali teatrdan, 1949-1953 yillarda Alisher Navoiy nomidagi Opera va balet teatrida Gulandom (Ye.Brusilovskiy, "Gulandom"), Oqbilak (S. Vasilenko, "Oqbilak"), Fraskita (J.Bize, "Karmen"), Kumush (M. Ashrafiy, S. Vasilenko, "Bo'ron") kabi partiyalarni ijro etib, "O'rtoqlar", "Bo'ron", "Gulsara", "Ulug'bek", "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun" kabi opera

asarlaridagi raqslarni sahnalashtirdi va o'zi ulardagi yakka raqslarni ijro etdi.

Shuningdek, Komil Yashinning "O'rtoqlar" operasidagi raqslarni Olma ota teatrida sahnalashtirdi. Muqimiy nomidagi O'zbek Davlat musiqali drama va komediya teatrida baletmeyster, 1935—1960 yillarda shu teatrdagi yakkaxon raqqosa bo'lib, "Nurxon", "Farhod va Shirin", "Ravshan va Zulxumor", "Tohir va Zuhra", "Oftobxon", "Oq nilufar", "Zafar" va boshqa bir qator spektakllardagi raqslarni sahnalashtirdi va ulardagi yakkaxon raqslarni mohirona ijro etdi.

Roziya Karimova "Andijon samosi" (yalla), "Katta o'yin", "Gul o'yin", "Safti ufori" va boshqa milliy raqslarni ham nihoyatda nozik did va nafislik bilan o'ynagan katta iste'dod sohibidir. U Gavhar Rahimova rahbarligidagi xotin-qizlar ansambli safida 1942 yilda Eronda, 1943 yilda Shimoli-g'arbiy frontlarda bo'lib, madaniy xizmat qildi.

U nafaqat iste'dodli raqqosa, balki mohir pedagog va raqs san'atining nazariy, amaliy masalalari bilan jiddiy shug'ullangan yirik tadqiqotchi olim hamdir. 1932 yildan O'zbekiston Davlat xoreografiya bilim yurtida pedagog, 1964 yildan Hamza nomidagi San'atshunoslik institutida ilmiy xodim sifatida o'zbek raqs san'atining muhim masalalari ustida ilmiy tadqiqot ishlari olib borib "Farg'ona raqslari", "Buxoro raqslari", "Raviya Otajonova raqslari", "Bahor ansambli raqslari", "Doira zarblariga mashg'ulot", "O'zbekiston raqslari" kabi o'ndan ortiq kitoblar va o'quv qo'llanmalar, maqolalar yaratdi. Roziya Karimova ko'plab raqqosalarni tarbiyalashdek sharaflı ishga o'zining munosib hissasini qo'shgan.

Bernora Qorieva? O'g'iloy Muxamedova, Ra'no Nizomova, Ibrohim Yusupov, Dilafruz Jabborova, Shokir Ahmedov, Dilbar Abdullaeva, Karima Uzoqova, Sivilya Tangurieva, Inna Kirkova, Muhabbat Abdullaeva, Qodir Mo'minov kabi raqqosa va raqqoslar uning shogirdlaridir.

Uning bu xizmatlari e'tiborga olinib, mustaqilligimiz sharofati bilan unga faxriy san'atshunoslik doktori (nomzodi) ilmiy darajasi berilgan.

Roziya Karimova "O'zbekiston xalq artisti" (1950) unvoni, O'zbekiston Davlat mukofoti (1983), Mukarrama Turg'unboyeva nomidagi mukofot (1994) sohibidir. Shuningdek, 1998 yilda u "El-yurt hurmati" ordeni bilan taqdirlangan.

Ijro etgan obrazlari:

- Anorxon (K. Yashin, "O'rtoqlar", 1932);
- Asal (K. Yashin "Gulsara" 1935);
- Osiyo (U. Hojibekov, "Arshin mol olon", 1936);
- "Nurxon";
- "Farhod va Shirin";
- "Ravshan va Zulxumor";
- "Tohir va Zuxra";
- "Oftobxon";
- "Oq nilufar";
- "Zafar";
- "Andijon samosi" (yalla);
- "Katta o'yin";
- "Gul o'yin";
- "Safti ufori".

Yaratgan o'quv qo'llanmalari:

- "Farg'ona raqslari";
- "Buxoro raqslari";
- "Xorazm raqslari";
- "Raviya Otajonova raqslari";
- "Bahor ansambli raqslari";
- "Doira zarblariga mashg'ulot";
- "O'zbek raqslari";
- "Bahor ansambli raqslari".
- "Isoxor Oqilovning o'zbek raqslari".
- "Nursafardiya harakatlar tizimida o'zbek milliy raqslari va jangovar o'yinlari".

Urvonlari:

- O'zbekiston xalq artisti (1950);

- O'zbekiston Davlat mukofoti (1983);
- Mukarrama Turg'unboyeva nomidagi mukofot (1994);
- El-yurt hurmati ordeni (1998).

Nazorat savollar:

1. Mukarrama Turg'unboyeva qachon va qayerda tug'ilgan?
2. Mukarrama Turg'unboyevaning ilk raqsi?
3. Mukarrama Turg'unboyeva "Paxta"raqsini qachon yaratdi?
4. Mukarrama Turg'unboyeva nechanchi yili "Bahor" ansamblini tuzadi va ansamblning badiiy rahbari bo'lib faoliyat ko'rsatadi?
5. O'zbek raqs san'atini professional sahnaga olib chiqqan baletmeyster kim?
6. Roziya Karimova qachon va qayerda tavallud topgan ?
7. Roziya Karimova nechanchi yildan O'zbekiston Davlat xoreografiya bilim yurtida pedagog bo'lib ishlay boshladi?
8. R.Karimova "Mukarrama Turg'unboyeva" nomidagi mukofotni nechanchi yili olgan?
9. Roziya Karima qayerda ta'lim oldi?
10. Roziya Karimovani O'zbek raqs san'atiga qo'shgan xissasi?

I L. BOB. AMALIY QISM

Farg'ona raqs maktabi asosiy holatlar.

Bosh holati.

Farg'ona raqslarida bosh qo'l harakatini kuzatadi. Boshning holati, egilishi va qarashlari qo'l tomonga qo'ldan tashqariga yoki to'g'riga bo'lishi mumkin. Asosiy bosh holatlari – 4:

1- x o l a t. Bosh to'g'riga 1-nuqtaga qaragan.

2- x o l a t. Bosh 8-nuqtaga burilgan.

3- x o l a t. Bosh 2-nuqtaga burilgan.

4- x o l a t. Bosh yelkaga egilgan.

Gavda holati.

Farg'ona uslubidagi o'zbek raqslarida gavda rasmiy, lekin bir nuqtaga yig'ilgan holatda bo'ladi. Umurtqa suyaklari bo'shashmasligi lekin? mumtoz raqsdagiday tik bo'mlasligi ham kerak. Gavdaning beldan yuqori qismi harakatchan bo'lib, gavda barcha qo'l harakatlarini kuzatadi. Asosan gavda holati – 2:

1- x o l a t. Gavta tik holatda, yelkalar ochiq va o'z holicha.

2- x o l a t. Gavda xuddi 1-holat kabi lekin 2-holatda oyoqlar tizzasi biroz bukilgan bo'ladi.

Salomlar.

O'zbek raqslaridagi salomlar asosan ijro etiladigan raqsning xarakteriga bog'liq. Ta'zim ikki qo'l bilan yoki o'ng qo'l bilan ijro etiladi.

Misol: o'ng qo'l rasmiy holatdan 1-holatga, 6-holatdan yuqoriroqda ohista kafti o'ziga, barmoq uchlari yonga qaragan holda yurak tomonga qo'yiladi. Bosh hamda gavda biroz oldinga egilib, ko'z pastga qaraydi. Ta'zimda bosh va gavda bir vaqtda egiladi. Ta'zim tarang holda emas, muloyim bajarilib, iyak tanaga tegmasligi kerak. Ikki qo'l bilan bajariladigan ta'zim ham xuddi shunday bajariladi, lekin qo'llar kafti bilan ko'krak qafasi o'rtasiga qo'yiladi, o'ng qo'l kafti

chap qo'l yuziga qo'yiladi, tirsaklar o'z holicha. Tizzalar va oyoqlar rasmiy holatda bo'ladi.

QO'L HOLATLARI.

Asosiy qo'l holatlari – yettita. Qo'llarni holatdan holatga o'tishida yelkalar o'zgarmay rasmiy holatda bo'lishi kerak.

Rasmiy holat.

Qo'llar yonda bo'lib, barmoq uchlari pastga qaragan. Bosh 1-holatda.

1-holat.

Qo'llar rasmiy holatdan tirsaklar sal bukilgan, barmoqlar uchi pastga qaragan holda ohista yonga ko'tariladi. Qo'llarni balandligi yelka barobar bo'lganda, kaftlar yonga qaraydi, barmoq uchlari yuqoriga qaratiladi. Barmoqlar bir-biriga tegmagan holda hiyol bukilgan: bosh barmoq bilan o'rta barmoq bir-birlariga egilganroq bo'lib, qolgan barmoqlar o'z holicha. Bosh 1-holatda.

2-holat.

Qo'llar birinchi holatdan barmoq uchlari pastga qaragan holda yuqoriga ko'tariladi. Qo'llar bosh ustiga ko'tarilganda, ko'z qo'llarni boshni ko'tarmagan holatda ko'rishi kerak, kaftlar yuqoriga qaragan, barmoqlar bir-biriga qaratilgan, lekin tegmaydi. Tirsaklar bukilgan, barmoqlar holati o'zgarmaydi. Bosh 2 - holatda.

3-holat.

O'ng qo'l - 2-holatda qoladi, chap qo'l 1 - holatga ohista tushadi. Qo'ldastalar o'zgarmaydi. Bosh ochiq qo'lga qaratilgan.

4-holat

5-holat

6-holat

7-holat

4-holat.

O'ng qo'l - 2- holatda qoladi, chap qo'l o'ng tomonga, ko'krak barobaridan sal pastroqqa keladi. Qo'ldastalar o'zgarmaydi. Tirsaklar yonga qaragan. Bosh 2- holatda.

5-holat.

Chap qo'l holati shundayligicha qoladi, o'ng qo'l 1-holatga tushadi. Kaftlar yonga qaragan, barmoq uchlari yuqoriga qaragan. Tirsaklar pastga qaragan. Bosh 3- nuqtada.

6-holat.

Ikkala qo'l ohista oldinga, barmoq uchlari pastga qaragan holda o'tib, keyin kaftlar oldinga qaragan holda ko'tariladi. Qo'llar oralig'i yelka kengligida bo'lib - barmoq uchilari yelka barobarida bo'ladi. Gavda va bosh 1 - holatda.

7-holat.

Qo'llar 6-holatdan kaftlar o'ziga o'girilib, barmoqlar bir-birlariga qaratilgan holda qo'llar belga qo'yiladi. Bosh barmoq orqada, qolgan barmoqlar - oldinda, jimjiloq o'z holicha. Tirsaklar yonga qaragan.

Erkaklar qo'l holatlari ayollar qo'l holatlariday lekin ularni farqi tirsaklar kamroq bukilib, barmoqlar to'g'ri bo'ladi.

OYOQ HOLATLARI.

Rasmiy holatni hisoblamaganda, Oyoq holati – yettita.

Rasmiy holat.

Oyoqlar tabiiy holatda: tovonlar bir - biriga yaqin, oyoq uchlari yonga ochilgan.

1-holat.

Rasmiy holatdan tovonlar ozgina ko'tarilib, ikki yonga ochiladi. Tovonlar orasi yarim tovoncha. Gavda og'irligi ikki oyoqda.

2-holat.

Chap oyoq 1- holatda qoladi, o'ng oyoq tovonni ko'tarilib, chap oyoq ro'parasiga yarim burilgan holda qo'yiladi. O'ng oyoq tovonni chap oyoq yarmiga yaqin qo'yiladi lekin yopishmaydi. Gavda og'irligi chap oyoqda.

Rasmiy holat

1-holat

2-holat

3-holat.

Chap oyoq 1-holatda qoladi. O'ng oyoq tovonni o'nga burgan holda yarim oyoq uchiga oyoq kengligida o'tadi. O'ng oyoq bosh barmoq uchiga tayanadi. Gavda og'irligi chap oyoqda.

4-holat.

Chap oyoq joyida qoladi. O'ng oyoqning uchi oldinga sirpanib, olib boriladi. O'ng tovon va chap oyoq uchi oraliq masofasi – yarim oyoq. Tizzalar o'z holicha. Gavda og'irligi chap oyoqda qoladi.

3-holat

4-holat

5 – h o l a t.

4- holatdan o'ng oyoqning tovonini tushadi, gavda og'irligi ikkala oyoqda bo'ladi.

6 – h o l a t.

5- holatdan chap oyoq tovonini ko'tariladi, tizzalar ozgina bukilgan.

7 – h o l a t.

6-holatdan chap oyoq tovonini polga quyib, butun oyoqqa o'tadi, gavda og'irligi chap oyoqqa o'tayotib (yarim o'tirish orqali) o'ng oyoq uchi poldan ko'tariladi.

5-holat

6-holat

7-holat

MUQOM HARAKATLARI.

1. H a r a k a t. Qosh uchirish.

Qosh uchirish harakati o'z xususiyatiga ega, lekin o'zbek raqslarida kamdan kam hollarda foydalaniladi. Harakat bitta qosh, ikkala qosh yoki navbat bilan ijro etilishi mumkin, ko'proq hajviy raqslarda ijro etiladi.

2. H a r a k a t. Iyak harakati.

Yelkalar to'g'ri, harakatsiz. Iyak kichik urg'uli harakat bilan o'zidan tashqariga ko'tariladi, so'ng yana rasmiy holatga qaytadi. Bu harakat to'g'riga va hiyol yonga ijro etiladi. Ba'zi hollarda iyak harakati o'zi tomonga xam ijro etilishi mumkin. Iyak harakatini "qiyg'ir bo'yin" harakati bilan uyg'unlashtirib ijro etish mumkin.

3. H a r a k a t. Qiyg'ir bo'yin.

Bu harakat har qanday harakatlar ohirida yoki tinishdan keyin ijro etiladi. Ba'zi hollarda qiyg'ir bo'yin harakati bilan birgalikda raqs harakatlarini hamrohi kabi ijro etiladi. Qiyg'ir bo'yin harakati yirik va

mayda bo'ladi: ayollar raqsida noz-karashma bilan mayda, muloyim, erkaklar raqsida — katta yoki kamdan-kam hollarda ijro etiladi.

Yelkalar harakatlanmaydi rasmiy holatda, bosh to'g'riga qaragan, sal bo'yinga o'tqaziladi, faqat bo'yinning yuqori qismi boshni yondan yonga o'tkazadi.

4. H a r a k a t. Yelka qoqish.

a) Gavda harakatlanmaydi. Chap yelka "bir" sanoqqa sal orqaga, o'ng yelka oldiga. "Ikki" sanoqqa chap yelka urg'u bilan oldiga, o'ng yelka orqaga.

Bu harakatni o'ng va chap yelkalar urg'u bilan muqobil bajarishi mumkin.

Yelka qoqish harakatini titratib (titratma) ijro etish mumkin. Titratma harakatini 1-holat va 7- holatda ijro etish mumkin.

b) Bitta yelka bir oz tepaga ko'tariladi va rasmiy holatiga tushadi. Harakatni navbat bilan yoki ikkala yelka bir vaqtda, barmoqlarni qirsilatish bilan hamrohligida bajarish ham mumkin. Yelka qoqish harakati ko'proq joyida, shuningdek tizzaga o'tirid, yurib ijro etish mumkin.

5. H a r a k a t. Sildirma.

Bu harakat xuddi "iyak harakati" harakati kabidir. Gavdaning beldan yuqori qismi sal orqaga egilib, so'ng gavda keskin va qisqa ko'tarilib yana rasmiy holatiga qaytadi (seskanganga o'xshash). Bu harakatni turgan holda yoki tizzaga o'tirgan holda ijro etish mumkin.

6. H a r a k a t. Tebranish.

Gavdaning beldan yuqori qismi yon-yonga urg'usiz tebranadi. Bosh bir vaqtning o'zida gavda aksi tomonga egiladi. Shu tarzda harakat bir necha marotaba ketma-ket bajariladi. Tebranish harakati, gavdaning beldan yuqori qismi turgan yoki tizzaga o'tirgan holda ijro etiladi.

QO'L HARAKATLARI.

O'zbek raqslari qo'l harakatlariga boy, ayniqsa farg'ona raqs maktabi qo'l harakatlariga boyligi bilan ajralib turadi. Farg'ona raqslarida qo'llar juda ifodali va mayin. Ularning turli harakatlarida ma'lum bir ma'no,

mazmuni bor. Qo'l harakati qo'ldasta harakatlari, bosh va yelka harakatlari bilan o'zini bezaydi.

Farg'ona raqslarida qo'l harakatlari shunchali ifodaliki, qo'l harakatlari orqali butun bir rivoyatni hikoya qilib berishi, insoniy xis-tuyg'ularni majoziy ma'noda ko'rsatishi, tabiat go'zalliklarini va x.k. tasvirlab berishi mumkin. Farg'ona raqs uslubiyotida qizlar va yigitlar raqs harakatlari deyarli farqi yo'q. Yigitlar raqsida qo'llar to'g'ri, tirsak tortilgan, qo'ldastalar bukilgan, barmoqlar to'g'riga qaragan. Harakatlarga o'tish keskin bajariladi, yigitlar harakatlarida esa harakat yirik holda ijro etiladi.

Ayniqsa andijoncha raqsda yigitlar harakatlari o'ziga xos uslubi-yoti, tabiati va shijoatligi bilan ajralib turadi. Qo'ldastalar ko'p hollarda yarim musht, barmoqlar odatda to'g'ri. "Qiyg'ir bo'yin" harakati yigitlar raqslarida kamdan - kam bajariladi, asosan keskin va yirik.

1- H a r a k a t. Gulbargi.

Gulbargi - ochiq

Gulbargi - yopiq

a) Qo'llar 6-holatda, bir oz gavgdaga yaqin va bilaklar chalmash, kaftlar o'ziga qaragan. Barmoqlar yumshoq, yuqoriga – yonga qaragan.

b) Qo'llar, "a" variant kabi, faqat kaftlar oldiga va sal yonga qaragan. Gulbargi harakati 6-2- qo'l holatlarida bajarilishi mumkin.

2 - H a r a k a t. Mayin sabo.

Mayin sabo (a)

Mayin sabo (b)

a) Rasmiy holati 2-holat. Qo'llar 2-holatda, barmoq uchlari yuqorida, kaftlar yonga qaragan. Chap qo'l hiyol bosh ustida barmoqlar urg'u bilan bukiladi. Bir vaqtning o'zida o'ng qo'l xuddi shunday holatda 2-holatdan biroz yonroqda. Keyin qo'llar boshqa tomonga shu harakatni bajaradi. Harakat bir necha marotaba qaytariladi xuddi shamol esganday. Asosan qo'lni tirsakdan yuqori qismi ishlaydi. Bosh qo'lni kuzatadi.

b) Rasmiy holati 2-holat. Qo'llar 2-holatda kaftlar yuqoriga qaragan. Shu holatda yuqoriga bir necha marta mayin harakatlanadi.

3 - H a r a k a t. Bel quchar.

Belquchar (a)

Belquchar (b)

a) Qo'llar rasmiy holatdan 1-holatdan yuqoriroqqa ko'tariladi. Bu vaqtda barmoqlar uchlari mayin ko'tariladi va o'ng qo'l 6- holat orqali belni, oldidan quchadi. Bir vaqtning o'zida chap qo'l kafti ters qismi bilan belni

orqasiga qo'yiladi. Bosh o'ng yelka tomon burilgan. Gavda o'ng tomonga egiladi.

b) Qo'llar o'ng qo'l 6-holat orqali belni oldidan quchadi, chap qo'l 1-holatda. Bosh oldiga, ochiq qo'lga qarashi mumkin. Xuddi shunday chap qo'lda ham ijro etiladi.

4 - H a r a k a t. Labi g'uncha.

O'ng 6- holatda, chap qo'l o'ng tirsak tagiga kafti pastga qaragan holda jimjiloq barmoq qo'yiladi. 6-holatdan o'ng qo'l barmoqlari o'zidan tashqariga bitta qo'ldasta harakati bilan lab oldiga jimjiloq barmoq olib kelinib labning pastrog'ig'a qo'yiladi, kaftlar sal oldiga qaragan. Harakat "qiyg'ir bo'yin" harakati bilan yakunlanadi.

Labi g'uncha.

5 - H a r a k a t. Labi shakar.

O'ng qo'l 6- holatda. Chap qo'lni o'ng tirsak tagiga kaft pastga qaragan holda qo'yiladi. Chap tirsak gavdaga yopishmagan holda. O'ng qo'l 1- va 3-barmoqlar bir-biriga yaqin, qolgan barmoqlar o'z holicha. O'ng qo'l kaftlari o'ziga qaragan holda lab oldiga yaqinlashadi va bir ikki marta titratib keyin 6-holatga qaytadi.

Labi shakar

EGILISH HARAKATLARI

Egilishlar, tik turgan holda, o'tirgan holatda, yon tomon bilan bajarilishi mumkin. Ko'l harakatlari har xil 3-holatda, "Bel quchar" harakati bilan, 2 - holatda "barmoq qirsillatish" harakatlari bo'lishi mumkin. Egilishlar asosan qizlar raqsida ijro etiladi. Egilishlar oddiy yoki murakkab bo'lishi mumkin. Egilish harakati turlari raqs maktablari asosida turlicha bajariladi.

Birinchi xili

Chap oyoq oldinda 4- holat tomoshabinga yoni (chap yelka oldinda) bilan ijro etiladi. Gavda orqaga egilgan, tizzalar bukiladi. Bosh tomoshabinga qaragan. Qo'llar rasmiy holat orqali o'ng qo'l yuz osha 3-holatga ko'tariladi. Xuddi shunday chap tomonga o'ng oyoq oldinda 4-holat chap qo'l bilan ijro etish mumkin. Shu holatda tomoshabinga orqasi bilan ham ijro etiladi.

Ikkinchi hili.

Ijrochi ikkala tizzalarini polga qo'ygan holda egilish harakatini ijro etish mumkin. Bu holatda oldiga egilishi, orqaga tomoshabinga orqasi bilan, chapga yoki o'ng tomonlarga egilish mumkin. Qo'llar raqs harakatlarda yoki holatlarda bo'lishi mumkin musiqa matniga qarab o'qituvchi mahoratidan kelib chiqib ijro etilish mumkin.

AYLANISHLAR

Aylanishlar – oddiy va murakkablashgan, o'ng va chap tomonlarga, oldinga, orqaga, bir joyda turib o'ng va chapga, katta aylana bo'ylab qo'llarning 1,3,7 – holatlarida va diagonal bo'ylab aylanish mumkin. O'ng tomonga aylanganda gavda og'irligi o'ng oyoqqa o'tadi va o'ng oyoq uchi bilan aylanadi. Chap tomonga aylanganda gavda og'irligi chap oyoqqa o'tadi va chap oyoq uchi bilan aylanadi. Gavdani tik tutish lozim. Aylanishlarning "Charx", "Shox", "Belquchar", "Shene" ko'rinishli, turli qo'l holatlardagi turlari va uyg'unlashgan aylanishlar turlari mavjud.

Talabalar 1-semestrda Farg'ona raqs maktabiga xos oddiy aylanishlar turlarini o'zlashtirishadi. Bular, joyida 1-holatda va shox aylanishlari, diagonal bo'ylab esa 1-3 holatlarda aylanishi, oyoq harakatlari bilan birgalikda va uyg'unlashgan aylanishlarni o'rganiladi.

JOYIDA AYLANISH.

"Bir oyoqda" aylanish

Joyida aylanish 4/4 musiqiy o'lchovga 1- nuqtaga qarab bajariladi (en fasse). Qo'llar rasmiy holatdan 1- holatga ko'tariladi. Oyoqlar bir vaqtda rasmiy holatdan tovonlarni ko'tarib, 1- holatga qo'yiladi. Har bir sanoqqa aylaniladi. O'ng tomonga aylanganda gavda og'irligi o'ng oyoqqa o'tadi, chap oyoq poldan ko'tarilib hiyol tizza bukilgan holda o'ng oyoq to'pig'i oldiga ko'tariladi va joyiga kelganida 1- holatga butun qo'yiladi. Talabalarni o'zlashtirishiga qarab har bir aylanishdan keyin pauza bilan 4 marta takrorlanadi. Xuddi shu tarzda chap tomonga ham bajariladi.

"Shox" aylanish.

"Shox" aylanish. Qo'llar o'ng tomon 4-holatda, bosh to'g'rida. Oyoq 3- holatda boshlanadi. Qo'llar o'ng tomon 4-holatda "Shox" harakatini

bajarganida chap tomonga aylanadi, chap tomonga 4-holatda “Shox” harakatini bajarganida oʻng tomonga aylanadi. 3 sanoqda uch marta oʻng tomonga pauza bilan bajariladi, 4-sanoqda qoʻllar chap 4-holatga oʻtiladi. Aylanish chap tomondan qaytariladi. Har safar aylanishda oyoqlar tayyorlov holatida tugallaydi.

“Bir oyoqda” aylanish “Shox” aylanish.

Oʻqituvchi talabalarga mashgʻulotlarda aylanish turlarini boshqa turlarini joyida, yondan yonga, doira boʻylab ham qoʻlash mumkin.

DIAGONAL AYLANISN.

Har bir talabaning oʻzlashtirish qobiliyati va bilim salohiyatiga qarab oddiydan murakkabga harakatlar bajariladi. Diagonal aylanishlar joyida aylanish harakatidan murakkabroq chunki ijrochi ham aylanadi ham diagonal boʻylab harakatlanadi. Diagonal boʻylab aylanishda koʻplab uygʻunlashgan harakatlar bajarish mumkin. Har bir aylanish turi tugallanganda biroz tinib qolinadi 3-holatda keyin taʼzim bilan tugallanadi.

Birinchi xili. Musiqa oʻlchovi 4/4

Aylanish 4/4 musiqiy oʻlchovda ijro etiladi. Ijrochi rasmiy holatdan 1-holatga, 2 – nuqtaga qarab harakatlanadi. Qoʻllar 1-holatda. Oyoq harakati oʻng oyoqdan boshlanadi. Oʻng oyoq “bir” sanoqda 2-nuqtaga qadam bosadi “i” sanoqda ijrochi oʻng yelka bilan orqaga qaraydi bir vaqtning oʻzida chap oyoq qadam bosadi. “ikki” “i” sanoqda oyoqlar birlashtirilib yarim oʻtirish harakati bajariladi. Harakat diagonal boʻylab bajariladi aylanish harakatini 3- holatda tugallab biroz tinish harakati ijro etiladi.

Ikkinchi xili. Bir oyoqda aylanish. Musiq o'Ichovi 2/4

Bu aylanish turi birinchi aylanishdan farqi har sanoqqa aylaniladi. O'ng oyoq har sanoqqa qadam bosadi chap oyoq o'ng oyoq oldida harakatlanadi. Aylanganda oyoq birga yarim barmoqda birgalikda, tizzalar tortilgan holda. Qo'l 1-holatda. Ijro texnikasini o'zlashtirgandan keyin tez ijro etish ham mumkin.

Uchinchi xili. Bir oyoqda tepib aylanish. Musiq o'Ichovi 2/4

Bu aylanish turi xuddi ikkinchi aylanish turi kabi ijro etiladi farqi har sanoqqa boshlovchi oyoq harakati aksent bilan aylanadi. O'ng oyoq har sanoqqa qadam bosadi chap oyoq o'ng oyoq oldida harakatlanadi. Aylanganda oyoq birga yarim barmoqda birgalikda, tizzalar tortilgan holda. Qo'l 3-holatda.

Vals (oyoq harakati) aylanish. Musiq o'Ichovi 3/4.

Qo'llar 7-holatda. Asosan bu harakatni doira bo'ylab yoki diagonal bo'ylab aylaniladi. O'quv jarayonida diagonal bo'ylab oyoq harakati asosidagi vals harakatini bajaramiz. O'ng oyoq bir sanoqqa qadam bosadi ikki sanoqqa chap oyoq yarim o'tirish harakati bilan o'ng oyoqdan o'tib oyoq uchida qadam bosadi, uch sanoqqa o'ng oyoq joyida qadam bosadi. Gavda yo'nalish bo'ylab aylanib harakatlanadi. Xuddi shunday chap oyoqdan takrorlanadi. Bu oyoqda vals aylanish harakatini diagonal bo'ylab bajarayotganimiz uchun chap oyoq da gavda orqasi bilan boshlanadi yarim burilgan xolda.

I – QISM “DOIRA DARS”³.

Mashg'ulot, taxminan 12 kishiga mo'ljallangan. Ijrochilar uch qatorga bo'linib, zalning orqa tomonidan shaxmat nusxa holatida turishadi. Birinchi qator doimo birinchi qatorga keladi, qolgan qatorlarda ijrochilarning joyi o'zgaradi. Doira darsda ilon izidan doiraga yoyilib ketishni 1-qatordagi to'rtinchi o'quvchi boshlaydi. Yigitlarga maxsus harakatlar aytilgan. Agar mashg'ulotda yigit va qizlar aralash raqs ijro etilsa, o'qituvchi yoki baletmeyster bo'lish niyatidagi yigitlar va qizlar barcha raqs harakatlarni bilishi kerak.

³ R. Karimova. Ferganskiy tanes. IX-bo'lim, 75-86 betlar.

Harakatlar sanog'i, musiqiy taktlar, zalning hajmiga va talabalarining soniga bog'liq. Harakatlar yo'nalishi 1-qizdan boshlanadi. Davra bo'ylab harakatlanish soat millari yo'nalishiga qarshi yuriladi. "Shox" qo'l harakatlari bir xil, ammo tugallanishi turlicha bo'lishi mumkin. Oyoq harakatlari esa har xil.

Rez boshlanishi bilan ijrochilar qo'llari rasmiy holatdan sekin 1-holatga ko'tarilib, zal oldiga keladi. Oraliqlar 1-holat kengligida bo'lishi kerak. Hamma kelib bo'lgach, qo'llar 1-holatda, oyoqlar rasmiy holatda to'xtaydi. So'ng qo'llar 4 zarbda 2-holatga barmoq uchlari pastga qaragan holda ko'tariladi. 4 zarbning ohirida bitta qo'ldasta harakati bajariladi, so'ng qo'llar kafti pastga qarab, yuz osha 7-holatga sekin tushadi. Yigitlarda kaft pastga qarab, barmoqlar to'g'ri bo'lishi kerak. 4 zarbda sekin ta'zim qilinadi. Yana 4 zarbda salomdan tiklanib, oyoq 3-holatga o'tadi. Chap oyoq uchida. Qo'llar rasmiy holatdan 1-holat orqali 2-holatga ko'tariladi, ayni paytda gavda va bosh sal o'ng tomonga egiladi. So'ng qo'ldastalar o'zidan tashqariga bitta aylanib, o'ng quloq tomonga tushadi, kaftlar bir-biriga yopilgan, barmoq uchlari yuqoriga qaragan, tirsaklar yon-yonga qaragan. Yuqoridagi harakatlar hammasi rez bilan ijro etiladi.

1- USUL. 1-shakl. Musiqi o'lchovi. 3/4. 26 takt

"QO'SHQARS" HARAKATI

(Taktlar talabalar soniga qarab o'zgaradi)

1- taktda (1-taktni o'tkazib yuboriladi) ijrochilar joyida tinib turadi. Usulni eshitayotganday. Keyin o'ng quloq tagida ikkita qarsak uriladi⁴. Har qarsakda kaftlar sal ochilib, barmoqlar ozgina egiladi. 2-taktga qo'llar 6-holat "gul bargi" orqali 3-holatga ko'tariladi. O'ng qo'l yuqorida. So'ng qo'ldasta o'zidan tashqariga bir aylanib, 3-holatda bitta "yelka qoqish" "a" turi bajariladi. Chap oyoq uchida. Gavda va bosh sal o'ngga egilgan. Harakatlar takrorlanadi, 4 marta joyida bajariladi.

Ijrochilar orqasi bilan o'ng oyoqdan "Qo'shqars" harakatini davom ettirib orqaga ketadi. Gavda va bosh o'ngga va chapga sal buradi. 4 marta orqaga ketish davom etadi. Ushbu harakatlar o'ng oyoqdan o'ng quloq

⁴ R. Karimova "Ferganskiy tanes" T - 1973. 13-14 b. IV - bo'lim. Qo'ldasta - harakati - qarsaklar. 2-turi.

tagida qarsak bilan boshlanib, so'ngra chap tomondan takrorlanib, oldinga kelinadi. Harakatlar oldinga davom etadi.

2-shakl. Musiqa o'lchovi (3/4) va usul o'zgarmaydi.

1-3- qatordagilar 3 marta "qo'shqars" harakatini bajarib, 4-sida chap yelka bilan chap oyoqdan chap tarafga chorak buriladi. 1-qarsak o'ng quloq oldida, 2-qarsak 6-holatda chalinadi. 2-qadamni doira chizig'iga qarab bosadi. 3-qadam chap oyoqdan bosiladi, tizzalar biroz egilib yarim o'tirish orqali, chap tomonga chorak buriladi. So'ng ijrochi davraga qarab qoladi. Qo'llar 3-holatda o'tib, o'ng qo'l yuqorida bo'ladi. Oyoq ham 3-holatga o'tib, o'ng oyoq uchida bo'ladi. Gavda va bosh chap qo'lga qaraydi va yoni bilan bir oz egiladi. "Yelka qoqish" harakatining "a" turi ijro etiladi. Xuddi shu harakat chap qo'l bilan bajariladi. Shu harakatlar bilan davra aylanib, so'ng qatorga kelinadi. Harakat o'ng oyoqdan boshlansa qarsak chap quloq oldida chalinadi.

3-shakl. Musiqa o'lchovi va usul o'zgarmaydi. 3/4.

Joyida. Birinchi qator qolgan qator kelgunga qadar harakatni joyida bajaradi. Oyoqlar birga. Qarsaklar 6-holatda barmoqlar uchlari yuqoriga qaragan holda bajariladi. Qo'llar **"gul bargi"** dan ochiq kaft orqali 3-holatga ko'tariladi. O'ng qo'l yuqorida. 3 holatda o'zidang tashqariga bitta qo'ldasta harakati so'ng **"qiyg'ir bo'yin"** harakati ijro etiladi. Harakatlar chap tomonga chap qo'ldan takrorlanadi. Birinchi qator qolgan qator kelgunga qadar harakatni joyida takrorlaydi.

4-shakl. Davomi. Musiqa o'lchovi 3/4.

O'ng oyoqdan boshlab 2 qadam orqaga orqasi bilan qadam bir vaqtni o'zida qo'llar 2 ta qarsak 6-holatda chaladi. Oyoqlar rasmiy holatga o'tadi, qo'llar **"gul bargi"** orqali 1- holatdan 2-holatga ko'tariladi. O'zidan tashqariga bitta qo'ldasta aylanib, so'ng bir nechta **"qiyg'ir bo'yin"** harakatini ijro etiladi.

Chap oyoqdan boshlab oldinga 2 qadam bilan, qo'llar 1-holatga **"gul bargi"** orqali ochilib, **"yelka qoqish"** harakatining **"a"** turi ijro etiladi. Yana orqaga orqasi bilan 1-2 takt harakatlari takrorlanadi. Bosh 1-holatda. 4-sini oldinga chap oyoqdan boshlab 2 qadam bosib bir vaqtni o'zida qo'llar 2 ta qarsak 6-holatda chaladi so'ng chap oyoq o'ng oyoqning orqa tarafiga uchi bilan qoladi. Qo'llar 6-holatda **"gul bargi"** xarakatida tugallaydi.

2-usul. 4-shakl. Musiqa o'lchovi 3/8.

"QARSAK TINGLASH" HARAKATI.

Joyida. 6-holatdan ochiq kaft bilan 2-holatga ko'tarilib bitta qo'ldasta harakatidan so'ng, o'ng quloq oldiga tushadi.

Chap oyoqning uchi yerdan sal uzilib, tezgina uchi bilan tepadi. 6-holatda. Qo'llar **"gulbargi"** harakatini ijro etadi.

Bosh va gavda oldinga egilganroq. Kafti o'ziga, barmoq uchlari yuqoriga qaragan. 1-hisobida chap oyoq uch marta tepinib, qo'llar 1-holatda ochiladi. 2-taktda qo'llar 2-holatga ko'tariladi. 3-taktda qo'llar 2-holatdan o'ng quloq tagiga o'zidan tashqariga qo'ldasta bir aylanib, kaftlar juftlanib tushadi. Barmoq uchlari yuqoriga qaragan.

Har taktda chap oyoq uchi bilan 2 marta tepinadi. Gavda va bosh asta tiklanadi, ohirida chap yoni bilan chap tomonga buriladi.

6-shakl. Musiqa o'lchovi, usul o'zgarmaydi (harakat davra aylanib ijro etiladi)

Joyida oyoq tepish davom etadi. Qo'llar o'ng quloq tagida 2 tadan qarsak chaladi. Soat yo'nalishiga qarshi chap oyoqdan davra yurib, yana qatorga kelinadi.

“Qarsak tinglash” harakati.

Chap oyoq uchidan boshlab davra yo'nalishiga qarab ketiladi. O'ng oyoq to'liq bosadi. Qo'ldastalar sal ochilib, barmoq uchlari ozgina orqaga tashlanib, so'ng quloq tagida 2 ta qarsak chalinadi. Qarsakni chap qo'l barmoqlari bilan o'ng kaftga urib ijro etish mumkin. Shu harakatlar bilan davra aylanib kelinadi. Qadamlar navbatli, lekin chap oyoq doim uchida yuradi. O'ng oyoq to'liq bosadi.

7-shakl. Davomi. Musiqa o'lchovi, usul o'zgarmaydi.

“Qarsak tinglash” harakati davom etib, orqaga orqasi bilan ketiladi. Chap oyoqdan. Boshlanishda gavda va bosh biroz oldinga egilgan, tizzalar bukilganroq bo'lib, asta-sekin tiklanadi. 4 marta (chap, o'ng, chap o'ng).

Shu holda oldinga kelinadi. Ohirida oyoqlar rasmiy holatda, qo'llar 1-holatga ochiladi.

3-usul. 8-shakl. Musiq o'lchovi 6/4

"SUV SEPISH" HARAKATI

Ijrochilar joyida O'ng oyoq urg'u bilan 5-holatga qo'yiladi. Gavda 8-nuqtada, bosh o'ng yelkaga egilganroq. Qo'llar 5-holatga o'tadi. O'ng oyoq yerdan kichik ko'tarilib, chap oyoqning orqasiga chalmash qo'yiladi va bir vaqtda o'ng tomonga chorak buriladi, hamda o'ng qo'l zabti bilan 1-holat orqali 3-holatga ko'tariladi. Gavda va bosh tiklanib, chap qo'l bir oz egiladi. Qo'llar 3-holatdaligicha to'liq bir aylanish davom etadi. O'ng tomonga chap oyoq bilan chap qo'lda harakat davom takrorlanadi. Aylanish ohirida 1-nuqtaga qarab qolinadi. Oyoqlar rasmiy holatda. Qo'llar 1-holatga o'tadi.

O'ng qo'l bilan

Chap qo'l bilan

Keyin qo'llar 4- holatga ko'tariladi, o'ng qo'l yuqorida. Oyoqlar o'ng tomonga yarim o'tirish orqali 3-holatga o'tadi, chap oyoq uchida. **"Shox"** harakati uchun rasmiy holat.

SHOX AYLANISH HARAKATI.

Oyoq 3-holatda bo'ladi. Chap oyoq uchida. Qo'llar 4-holatda, o'ng tomonga. Gavda og'irligi o'ng oyoqda. **"Shox"** aylanishda qo'llar chap tomonga 1-holat orqali 4-holatga o'tib, chap qo'l yuqorida qoladi o'ng qo'l ham yuz osha 2-holatga bitta qo'ldasta orqali ko'tariladi va 1-holat orqali (yondan) rasmiy holatga tushadi. Gavda va bosh bir oz oldinga egiladi. **"Shox"** harakati. Barcha harakatlar to'xtamay o'tiladi. Bu holat keyingi harakat uchun rasmiy holat.

4-usul. 9-shakl. Musiqa o'lchovi 3/4.

"NAVBATLI QO'L KO'TARISH" HARAKATI.

Bu harakatni ijrochi avval joyida keyin davra bo'ylab ijro etadi. Oyoqlar rasmiy holatda, lekin chap oyoq uchida har zarbga tepib turadi. O'ng qo'l rasmiy holatdan barmoq uchlari pastga qaragan holda, 6-holat orqali 2-holatga ko'tariladi. So'ng kafti yuqoriga qarab, barmoq uchlari orqaga hiyol tashlanadi, yana kafti oldinga qarab, 6-holat orqali rasmiy holatga tushadi. Bosh yon-yonga burilib turadi.

Gavda va bosh qo'lni kuzatadi. Oyoq harakati davom etadi. Chap qo'l harakatni takrorlaydi. Chap oyoqda davra aylanib, yana qatorlarga kelinadi. Soat yo'nalishiga qarshi va davra yo'nalishiga qarab yuriladi. Oyoq harakati almashmaydi. Qo'l harakati navbatli davom etadi.

Ijrochi chap oyoqdan boshlab 2 qadam oldinga bosadi, so'ng chap oyoq 4-holat, so'ng 6-holatga o'tadi, o'ng oyoq esa qimirlamaydi. Ammo chap oyoq orqaga bosilganda gavda orqaga ketmasin. Qo'llar harakati davom etadi. Ijrochi davra yurib, joyida harakatni keying qator kelgunga qadar bajaradi.

10-shakl. Musiqa o'lchovi 3/4. Usul o'zgarmaydi.

1-takt. Orqa tomonga orqa bilan "Oqsatma" (oyoq harakati) yuriladi. Har chorak taktga chap oyoq uchida orqaga "oqsatma" bilan ketadi. Chap tizza egilganroq bo'ladi, so'ng o'ng oyoq to'liq bosganicha sirpanib, chap oyoq yarmiga keladi. Chap oyoq tizzasi rasmiy holatga qaytadi. Oyoq harakatining nomi "Oqsatma". Qo'llar 1-holat orqali to'liqlanib, ko'ksiga ro'para kelib, **gulgargi** harakatini ijro etadi. Kafti o'ziga qaragan. So'ng 1-holat orqali 3-holatga ko'tariladi, hamda qo'ldastalar o'zidan tashqariga bir aylanadi. O'ng qo'l yuqorida. Gavda va bosh qo'l harakatini kuzatadi, hamda bosh yon-yonga sal buriladi. Gavda va bosh egilganroq bo'lib, so'ng sekin-sekin tiklanadi. Oyoq harakatlari o'zgarmaydi, qo'l harakati navbati bilan davom etadi.

Bu harakat orqaga 4 marta bajariladi. 4-marta chap qo'l yuqorida qoladi.

5-usul. 11-shakl. Musiqa o'lchovi 3/4.

"Qopqon" (oyoq harakati).

Bu harakat bir chiziqda bajariladi. Bu harakat keyingi harakatni ijro etish uchun bajarilishi muhim hisoblanadi. Chap qo'lning kafti o'ziga qaragan holda yuz osha ko'ksiga yaqin keladi. Kafti o'ziga qaragan. 5-holatga o'tadi.

O'ng oyoq tovonni bilan o'ng tomonga chorak burilib, kichik qadam tovondan bosadi. Xalqqa chap yelka bilan qoladi. So'ng urg'u bilan to'liq holatga tushadi. Bir vaqtda chap oyoq yerdan bir oz ko'tariladi, tizza bukiladi, chap oyoq uchi o'z holicha, o'ng to'piq oldiga keladi.

Gavda va bosh bir oz oldinga egiladi. Qo'llar 5-holat, o'ng tomonga o'tadi. Bosh ham o'ng qo'lga qaraydi. Bu oyoq harakati **"Oqsatma"** deb nomlanadi.

"Qopqon" (oyoq harakati).

6-usul. 12-shakl. Musiqa o'lchovi ¾

Bu harakat bilan oldinga kelinadi. Oyoqlar rasmiy holatda, lekin oyoq uchlai, tizzalar bir-birlariga yaqin. Harakat chap qo'l chap oyoqdan boshlanadi. Chap oyoqdan boshlab navbatma-navbat **"mayda ufori"** oyoq harakati bilan chap tomonga chorak buriladi. 3 ta **"mayda ufori"** harakati.

Chap qo'l 5-holatdan, kafti yuz osha yuqoriga qarab, 2-holat orqali 1-holatga tushadi. O'ng qo'l 1-holatda. (3-holat yasaladi). Harakatlar o'ng oyoq va o'ng qo'ldan takrorlanadi. 3-4 takt. 1-2 taktlar takrorlanib, ohirida xalqqa qarab kelinadi. 3-holatda o'ng qo'l yuqorida, oyoqlar tovonni tushib, rasmiy holatda bo'ladi.

Yigitlarning oyoq harkati o'zgarmaydi, qo'l harakati 7-holatda davom etadi.

13-shakl. Usul o'zgarmaydi. Musiqa o'lchovi $\frac{3}{4}$

“CHARXPALAK” HARAKATI.

Bu harakatni joyida o'z atrofida “yarim qaychi” oyoq harakati bilan o'ng tomonga to'liq aylanib ijro etiladi. Qo'llar o'ng qo'l yuqorida 3-holatdan boshlanadi.

“Bir”, “ikki” taktga chap qo'l barmoq uchlari pastga qaragan holda yuqoriga ko'tariladi. Bir vaqtning o'zida o'ng qo'l yondan 1-holat orqali pastga (1-holatdan pastga (a longjee)) tushadi.

Bu vaqtda ijrochi orqaga qarab qoladi. 3-taktga birdan o'ng qo'l bel orqasiga kaftni tersi bilan qo'yiladi. Chap qo'l 2- holat orqali bitta qo'ldasta harakati bilan 7- holatga tushadi. Gavda oldiga egilib keyin tiklanadi. Umumiy bu harakat “Charhpalak” harakati deyiladi. Bosh qo'lni kuzatadi.

Charhpalak harakati

7-usul. 14-shakl. Musiqa o'Ichovi $\frac{3}{4}$

“SHOX” AYLANISH HARAKATI.

Oyoq 3-holatda bo'ladi. Chap oyoq uchida. Qo'llar 4-holatda, o'ng tomonda. Gavda og'irligi o'ng oyoqda. “Shox” aylanishda qo'llar chap tomonga 1-holat orqali 4-holat o'tib, chap qo'l 2-holatdan, o'ng qo'l bilan uchrashib “gulbargi” harakati orqali 1-holat orqali 6-holatda “qarsak” chalinadi, “yarimta shox” harakati bajariladi. Gavda va bosh bir oz oldinga

egiladi. Barcha harakatlar to'xtamay o'tiladi. Bu holat keyingi harakat uchun rasmiy holat.

8-usul. 15-shakl. Musiqa o'lchovi $\frac{3}{4}$ "GUL O'YIN" HARAKATI.

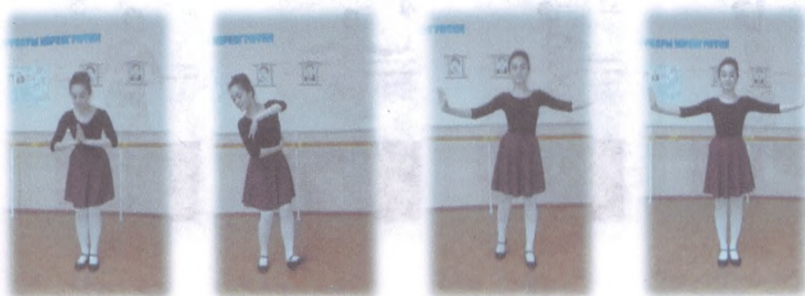
Bu harakatni oyoq va qo'l birgalikda bajaradi. **"Bir"** sanoqqa qo'llar 6-holatda qarsak, o'ng oyoq urg'u bilan to'liq bosadi. **"i"** sanoqqa qo'llar bir oz yon – yonga barmoq uchlari pastga qaragan holda bir oz ochiladi, **"ikki"** sanoqqa o'ng oyoq o'ng tomonga yoni bilan, poshnadan boshlab yarim o'tirish orqali to'liqqa tushadi.

Chap qo'l bel oldini quchadi **"belquchar"** harakati. O'ng qo'l barmoq uchlari pastga qaragan holda 1-holat orqali, kafti pastga qaragan holda 2-holatga ko'tariladi. So'ng barmoqlar pastga qaragan holda, yuz osha chap tirsakka tushadi. Bitta qo'ldasta harakati orqali 2-holat orqali 1-holatga tushadi bir vaqtning o'zida chap qo'l ham 1-holatga 6-holat orqali ochiladi. **"i"** sanoqqa chap oyoq uchi bilan o'ng oyoq orqasiga bosadi (o'ng oyoq 6-holat), **"uch"**, **"i"** sanoqqa ikkala tizza bir oz bukilib, (yarim o'tirish orqali) 3-holatga o'tadi.

Gavda og'irligi o'ngda. Bosh o'ng qo'lni kuzatadi. Harakat chap qo'ldan takrorlanadi. 3 marta takrorlab, 4-marta 1- qator ijrochilar chap qo'ldan chorak burilib harakatni davra bo'ylab davom ettiradi.

Gul o'yin" harakati - o'ng qo'l

"Gul o'yin" harakati - chap qo'l

16-shakl. Usul o'zgarmaydi. Musiqa o'lchovi 3/4.

"Gul o'yin" harakati

15-shakldagi "gul o'yin" harakatlari 1-taktga chapga, 2-taktga o'ngga burilib ijro etiladi. Ijrochilar "gul o'yin" harakatlari bilan davra aylanib qatorga kelishadi. I-marta chapga chap oyokdan boshlab chorak buriladi, davraga qarab qoladi. Keyingi burilishlar yarimtadan buladi.

17-shakl. Usul o'zgarmaydi. Musiqa o'lchovi 3/4.

"Gul o'yin" aylanish harakati bilan.

Davra davom etadi. Qo'l harakati o'zgarmaydi. O'ng qo'ldan oyoq uchida yoki to'liq qadamlar bilan I yarimtadan aylanib, bir chapga, bir o'ngga, so'ng qatorga kelinadi.

18-shakl. Usul o'zgarmaydi. Musiqa o'lchovi 3/4. 8-usul takrorlanadi.

"Gul o'yin" (b)⁵ harakati orqaga.

"Gul o'yin" harakati bilan orqaga orqasi bilan ketiladi. yon-yonga burilib ijro etiladi. Oyoq harakati "Gul o'yin". Qo'l orqa belga kaftni tirsi bilan qo'yiladi. Navbat bilan I-taktga, so'ng 2-taktga chaproq tomonga ijro etiladi. Ohirida qo'llar qarsak chalgan holda qoladi.

⁵ R. Karimova. Ferganskiy tances. Gul uyin (b) – 18 bet.

9-usul. 19 -shakl. Musiqa o'ldhovi 3/4.

Barcha ijrochi qatorda orqadan oldiga keladi. Xamma qator xar taktda 3 ta to'liq qadamlar bilan bir o'ngga, bir chapga, diagonal bittadan aylanib, oldinga kelinadi. Birinchi o'ngga, o'ng oyoqdan boshlab, o'ng oyoq chap oyoq qadam qadam bilan aylanib, ohirida yarim o'tirish oqali oyoq 3-holatga o'tib, o'ng oyoq chap oyoq yarmiga yarim barmoq qo'yiladi. Qo'llar 2-holatda **"gul bargi"** yopiq harakati bajarilib gavda va bosh oldiga egiladi. so'ng "gul bargi" harakati orqali tepadan 6-holatga **"gul bargi"** a tushirib, 1-holatga ochilib ohirida 6-holatda qarsak bilan tugallanadi. Chapga chap oyoqdan takrorlanadi. Harakat 4 marta bajariladi.

O'ng tomonga

10-usul. 20 -shakl. Musiqa o'lchovi $\frac{3}{4}$

“SUV O'YNASH” HARAKATI

Harakat “**gulbargi**” harakatidan boshlanadi. Harakatlar yon-yonga ijro etiladi. “**Bir, i**” sanoqqa o'ng tomonga o'ng oyoqdan boshlab oyoq uchida bitta “**ufori**” harakati ijro etiladi, Qo'llar bir vaqtda “**gulbargi**” harakatida 1-holatga ochiladi. “**Ikki, i**”, “**uch, i**” sanoqlarga chap oyoq oldida 4-holat, oyoq kafti urg'u bilan ikki marta polga uriladi.

Qo'llar 6-holatda 2 ta muloyim qarsak chalinadi Gavda va bosh qo'lga egilgan, qo'l va bosh qarsak (qarsak sadosi eshitilmaydi) chalganda yon-yonga muloyim buriladi. Harakat butun “**Suv sepish**” harakati deb nomlanadi.

Gavda o'ngga 2- nuqtaga buriladi, chapga 8- nuqtaga buriladi. Harakat chap tomonga takrorlanadi. 4 marta ijro etiladi. 4- martasida qo'llar 6-

holatda “gulbargi” harakatida chap tomonda qoladi. Bosh va gavda 8-nuqtada qoʻlga egilgan holda qoladi.

Suv oʻynash harakati

11-usul. 21 -shakl. Musiqa oʻlchovi $\frac{3}{4}$

"G'OZ SUZISH" HARAKATI.

1- taktga Harakat oyoq harakati 4- holatdan boshlanadi. Oʻng oyoq tuliq tushib, 5- holatdan yarim oʻtirish orqali 6-holatga oʻtadi. Gavda ogʻirligi oʻng oyoqqa oʻtadi. Qoʻllar “**gulbargi**” harakatidan 1-holat orqali bitta qoʻldasta harakati bilan 3-holatga oʻtadi, chap qoʻl yuqorida, gavda asta tiklanadi. Bosh chap qoʻlni kuzatadi.

2- taktdan boshlab, “**gʻoz suzish**” xaraqati bilan soat yunalishiga qarshi davraga orqasi bilan yurib, davra aylanib kelinadi. Chap oyoq uchida chap tomonga kichik qadam bosadi, oʻng oyoq toʻliq bosgancha, sirpanib chap oyoq oldiga keladi. Tizzalar yaqin, gavda qimirlamaydi. Oyoq 6-holatda

"oqsatma" harakati ijro etiladi. So'ng yana qatorga kelib 1-nuqtaga (en fasse) qarab qoladi.

G'oz suzish harakati

22-shakl. Usul o'zgarmaydi. Musiqa o'lchovi 3/4.

Harakatni orqaga orqa bilan jro etiladi. Oyoq harakati har hisobga "oqsatma" harakati ijro etiladi. Qo'llar chap qo'l yuqorida 3-holatdan kafti o'ziga qaratilib yuz osha o'ng qo'l 1-holatda, chap qo'l 2-holatdan yuz osha 6-holatdan barmoq uchlari pastga qaragan holda 1- holatdan 3-holatga ko'tariladi. Gavda oldiga egilib keyin tiklanadi.

23-shakl. Usul o'zgarmaydi. Musiqa o'lchovi 3/4

Chap qo'l yuqorida bitta mayin urg'u bilan o'ngga harakatlanadi. Qo'l yana o'zgarishsiz yuz osha 1-holatga ochiladi. Oyoq harakati o'zgarmasdan o'z atrofida aylaniladi. Gavda va bosh chap qo'l harakatlarini kuzatadi.

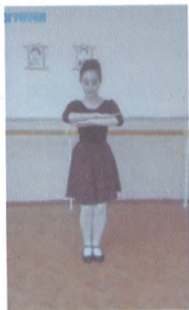
11-usul. 24-shakl. Musiqa o'lchovi 3/4.

"QO'LIBAND" HARAKATI

Qo'llar 1-holatdan 2-holatga ko'tarilib yuz osha ko'krak oldiga keladi. O'ng qo'l chap qo'l ustida. Qo'llar chalmashib, o'ng qo'l kafti chap chig'anog'i ustiga, chap ko'l o'ng qo'l chiganog'iga tagiga qo'yiladi. Oxirgi hisobda ikkala oyok uchida bo'ladi. Lekin qo'llar gavdaga tegmaydi.

"Qo'liband" harakati bilan oldinga kelinadi. Oyoq "mayda ufori" harakati bilan oldiga yuriladi. Gavda va bosh harakatlanmaydi.

Harakat joyida bajariladi. Joyida oyoq uchlaridan o'ng oyoq sal odida to'liqqa tushadi. Oyoq harakati "**yarim qaychi**", qo'llar "**qo'liband**" holatida. O'ng tomonga toliq bir aylaniladi. Sal tirsak bilan o'ngga harakatlanadi. Ohirida "shox" harakati bajarilib, qo'llar I-holatga ochiladi. O'ng qo'l ko'ksiga qo'yilib, chap qo'l rasmiy holatga tushib, "**salom**" qilinadi. Shu bilan **1-bo'lim doira dars mashg'uloti tugaydi.**

1-qism "Doira dars" mashg'ulotida **12** usul va **24** shakl bor. **1-qism** "Doira dars" mashg'uloti "**Qo'sh qars**" harakati bilan boshlanib "**Qo'liband**" harakati bilan yakunlanadi.

1-qism "Doira dars" mashg'ulotida asosiy qo'l haraktlar **9** ta bo'lib, bulardan "Doira dars" mashg'ulotining faqat 1- qismida ijro etiladigan qo'l harakatlari: **Qo'shqars**, **Suv sepish**, **Navbatli qo'l ko'tarish**, **Gul o'yin**, **Suv o'ynash**, **G'oz suzish**, **Qo'liband** harakatlaridir. **Qarsak tinglash** va **Charxpalak** harakatlari esa keyingi qismlarda ijro etiladi. Oyoq harakatlaridan faqat 1- qismida ijro etiladigan oyoq harakati **Gul o'yin oyoq harakati**. Qolgan barcha oyoq harakatlari qolgan qismlarda ijro etiladi.

1-qism "Doira dars"

Asosiy qo'l harakatlari.

1. Qo'shqars	3/4	6. Gul o'yin	3/4
2. Qarsak tinglash	3/8	7. Suv o'ynash	3/4
3. Suv sepish	6/4	8. G'oz suzish	3/4
4. Navbatli qo'l ko'tarish	3/4	9. Qo'liband	3/4 (7 takt)
5. Charxpalak	3/4 (2 takt)		

Asosiy oyoq harakatlari.

1. Oddiy qadam
2. Oqsatma
3. Yarim qaychi
4. Qopqon
5. Mayda ufori
6. Gul o'yin oyoq harakati

Shox (aylanish) harakati 3 ta

1. Navbatli qo'l ko'tarish harakatidan *oldin*
2. Gul o'yin harakatidan *oldin*
3. Qo'liband harakatidan *keyin* (tugallaydi)

Shox harakati "Doira dars" mashg'ulotida

1. **Boshlovchi**
2. Harakatlarni **bog'lovchi**
3. **Tugallovchi** vazifasini bajaradi.

Uyg'unlashgan harakatlari.

1. Qo'shqars	3/4
2. Gul o'yin	3/4
3. Suv o'ynash	3/4
4. G'oz suzish	3/4

Nazorat savollar

1. Farg'ona raqs maktabida nechta qo'l va oyoq holatlari bor?
2. Farg'ona raqs maktabi raqs harakatlarini aytib bering?
3. Qanday muqom harakatlarni bilasiz?
4. Egilishlar turlarini aytib bering?
5. "Shox" harakati qanday harakat?
6. Aylanishlar turlarini aytib bering?
7. "Doira dars" mashg'uloti necha qismdan iborat?
8. 1-qism "Doira dars" mashg'ulotida nechta asosiy qo'l harakatlari bor?
9. 1-qism "Doira dars" mashg'ulotida nechta asosiy oyoq harakatlari bor?
10. "Shox" aylanish harakati "Doira dars" mashg'ulotida qanday vazifani bajaradi?

Farg'ona raqs maktabi asosida etyud

Har bir raqs maktabining asosiy holatlari, raqs harakatlari o'rganilgandan so'ng, albatta fan o'qituvchisi tomonidan o'quv etyudi sahnalashtiriladi. Bundan asosiy maqsad shuki, talabaning qanchalik amaliy mavzularni o'zlashtirgani raqs maktablarini o'ziga xos ijro uslubini, raqs harakatlarini to'g'ri ijrosi, muqom harakatlari, aylanish va egilish harakatlarini bajarilishi etyud ijrosida namoyon bo'ladi.

Har bir raqs maktabi asosida qizlar (qizlar raqs harakatlari asosida) va yigitlar (yigitlar raqs harakatlari asosida) uchun etyud sahnalashtiriladi.

VALS

(qizlar uchun)

Vals – bu klassik bal raqsi bo'lib, XVIII – asrda Vena shaxrida paydo bo'lib, 3/4 musiqiy o'lchov va yopik oyoq holatda ijro etilgan. Vals raqsi paydo bo'lgandan buyon Jaxonning barcha mamlakat raqs maktablari ijro etadi. Vals raqsining juda ko'p turlari mavjud, lekin asosiy yurish harakati, har bir turlarining asosi sifatida ijro etiladi. Vals – so'zi nemis tilidan (valter) – aylanmoq ma'nosini anglatadi.

Vals raqsi - asosan saroylarda juft bo'lib ijro etiladigan raqs bo'lib, jamiyatning oliy tabaqa vakillari ijro etishgan. Vals raqsi ochiq oyoq

holatlarida ham ijro etilishi mumkin. Asosan vals raqsi ohista ijro etiladi. Ammo tez ijro etiladigan valslar ham bor.

Vals raqsi ochik oyoq holatlarda XVIII – asr ohiri, Italiyada ijro etilgan. Vals raqsini paydo bo'lishi Yevropaning ko'plab xalq raqslarining paydo bo'lishiga turtki bo'ldi. Ko'p hollarda vals raqsini Fransiyada paydo bo'lgan, degan taxminlar ham bor.

Vals raqsi Fransuz saroylarida Lyudovik XIII - taqiqlagunicha ijro etilgan, chunki Lyudovik XIII – vals raqsini saroy tartib qoidalariga va tarbiyasiga to'g'ri kelmaydi deb hisoblagan. Valsning vatani Germaniya va Avstraliya xam deyishadi

XIX – asr ohiri XX – asr boshlarida, vals raqsining bir nechta 3/4, 3/8, 6/8 musiqiy o'lchovga ega bo'lgan turlari paydo bo'ldi.

Vals – 3/4 musiqiy o'lchovda ijro etilgan va ifodaviy harakatlarga ega bo'lgan san'at turlaridan biridir. Ayniqsa XIX – asr ohiriga kelib, vals rivojlanib ketdi. Vals – har bir baletlarda, operalarda ijro etila boshladi.

Misol uchun: “Uyqudagi go'zal”, “Qarsildoq”, “Jizel” va h.k baletlarida vals ijro etilgan. Ota bola Iogan Shtrauslar Vals musiqasining qiroli hisoblangan. Rossiyada Chaykovskiy, o'zbek bastakorlaridan Muhammadjon Mirzaev “Bahor” valsi muallifi, Baxtiyor Aliyev, Manas Levievlarni misol qilib olishimiz mumkin. Ayniqsa Manas Levievning barcha o'zbek xalqining sevimli kinolaridan biri bo'lgan “Mahallada duvdud gap” kinofilmida bizga tanish bo'lgan mashhur vals kuyi ijro etilgan.

Vals raqsi bizni davrgacha ham yetib keldi. O'zbek xalq raqslari orasida Farg'ona raqs maktabida vals raqsi ijro etiladi. 1958 yili Mukaramma Turg'unboyeva tomonidan sahnalashtirilgan va Muhammadjon Mirzaev tomonidan bastalangan “Bahor” valsi raqsi, hozirgi davrgacha saqlanib, aql bovar qilmas darajada 60 yildan buyon “Me'rosiy raqs” sifatida “Bahor” ansambli vakillari tomonidan sahnalashtirilib, kelajak avlodga asl holicha yetkazib kelinmoqda. Vals raqsining asosiy harakati hozirgi Farg'ona raqs maktabi oyoq harakatlaridan biri 3/4 musiqiy o'lchovli “ufori” harakati hisoblanadi.

Etyud

(Ijrochilar 14 ta)

Chiqish. Ijrochilar sahnaning ikki yonidan vertikal qatorlari bilan chiqib keladilar va yarim doira hosil qiladilar. Qo'llari ikki yon etagida, oyoq harakatlari "Ufori".

1-shakl (16 ta takt)

Yarim doira shakliga keladilar. O'ng tomondan ham, chap tomondan ham 4 ta ijrochi sahna oldidan, to'rt sanoqqa "Mayin sabo" harakatini bajaradilar-chap tomondagilar o'ng tomondan, o'ng tomondagilar chap tomondan harakatni boshlaydilar va harakatni to'rt marta bajaradilar. O'ng tomondagi ijrochilar oyoqlari uchinchi holatda-chap oyoq uchida, chap tomondagi ijrochilar oyoqlari uchinchi holatda- o'ng oyoq uchida. Keyingi to'rtta sanoqqa chap tomondagilar o'ng qo'ldan, o'ng tomondagilar chap qo'ldan "Baqbaqa silash" harakatini o'ngga chapga bajaradilar. Bu sakkizta sanoqdagi harakatlarni uchinchi oyoq holatida turgan ijrochilar bajaradilar. Bir vaqtning o'zida. Yarim doira chizmasining o'rtasidagi oltita ijrochilar o'tiradilar va qo'llari qo'llari kaftlari o'ng oyoq tizzasiga qo'yilib, to'rtta sanoqqa "Tebranish harakati" -o'ng tomondan boshlab bajariladi, keying to'rtta sanoqqa "To'lqin" harakati o'ng tomondan boshlab bajariladi. Turgan ijrochilar oyoq holatlari o'zgarmaydi. To'rtta sanoqqa "To'lqin" harakatini chap tomondan boshlab ijro etadilar. Yana keyingi to'rtta sanoqqa "Baqbaqa silash" harakatini, yuqoridagi harakat kabi ikki xil tomonga bajaradilar. Bir vaqtning o'zida o'tirgan ijrochilar to'rtta sanoqqa "Tebranish" harakati to'rtta sanoqqa "Mayin sabo" harakatini bajaradilar.

2-shakl (16 ta takt)

Hamma o'n to'rtta ijrochi yarim doira shaklidan, ikki vertikal chiziqa-"Yo'lak" shakliga keladilar. Oyoq harakatlari o'ng oyoqdan "Ufori" harakatini bajaradilar. Qo'llar rasmiy holatdan, o'z oldilaridagi ikkinchi holatga ko'tariladi, kaftlari o'zlariga qaratilgan. Ikkinchi holatga kelganida gul ochilgandek, barmoqlari bilan urg'u berib, birinchi holatga ochiladi. Bu harakat to'rt sanoqqa bajariladi. Keyingi to'rt sanoqqa chap tomondagi ijrochilar qo'llari uchinchi holatda, o'ng qo'llari yuqorida kichik davra qilib aylanadilar. O'ng tomondagilar chap qo'llari yuqorida chap tomonga o'zlari

kichik dvra qilib aylanadilar, "Qo'ldasta aylanishi" harakati bajariladi. Oyoq harakatlari "Ufori".

3-shakl (16 ta takt)

Ijrochilar "Yo'lak" dan bir-birlariga qarab, yaqinlashib keladilar. Bir-ikki sanog'iga chapdagilar o'ng qo'llari yuqorida uchinchi holat bilan keladilar. Uch-to'rt sanog'iga qo'llarini birinchi holatga tushirib, o'ng yelkalari bilan uchrashib, yuzlari bilan bir-birlariga qarab, bitta aylanib chiqadilar. Bu harakatni avval ikkita juftlik bajaradi. Besh-olti, yeti-sakkiz sanog'iga uchinchi- to'rtinchi juftlik, to'qqiz-o'n, o'n bir-o'n ikki beshinchi-oltinchi juftlik, o'n uch-o'n to'rt, o'n beshinchi holatda. o'n olti sanog'iga ohirgi yettinchi juftlik bajaradi va ular birin-ketin sahna orqasiga bitta gorizontal chiziqqa kelib, to'xtaydilar. Oyoq harakatlari "Ufori". Bosh va gavda qo'l harakatlarini kuzatadi. Qo'llari birinchi holatda.

4-shakl (8 ta takt)

Ijrochilar bitta qatorda o'ngga-chapga harakat bajaradilar. Bir sanog'iga- o'ng oyoq o'ngga qadam qo'yadi, o'ng qo'l "Gulbargi" dan o'ng tomonga uchinchi holatga ochiladi, ikki sanog'iga o'ng oyoq chap oyoq orqasiga uchi bilan keladi, o'ng qo'l tana oldiga beshinchi holatga keladi. Qo'llari yana uchinchi holatga o'tib, o'ng tomonga bitta to'liq aylanadilar, bu harakat uch-to'rt sanog'iga bajariladi. Yuqorida bayon etilgan harakatlar besh-olti, yeti-sakkiz, sanoqlariga qarama-qarshi tomonlarga bajariladi.

5-shakl (16 ta takt)

To'g'ri chiziq markazidan ijrochilar o'ngdan, chapdan bir-birlari orqalaridan uchta juftlik bitta vertikal qatorga to'rtta sanoqqa kirib keladilar. Qo'llari "Gulbargi" harakatida, oyoqlari "Ufori" harakatini bajaradi. Keyingi to'rtta sanoqqa ijrochilar ikkiga bo'linib, toq raqamlar o'ng tomonga, juft raqamlar chap tomonga orqasi bilan "Egilish" harakatini bajaradilar. Juft raqamlar o'ng oyoqlari uchi bilan, toq raqamlar chap oyoqlari uchi bilan oldinga qo'yiladi. Qo'llari tanasi bilan oldinga egilib, ikkala qo'llari pastdan yuqorigacha, qo'ldastalari mavjlanib chiqadi. Sahna orqasida qolgan sakkizta ijrochi, shu paytda chapdagi to'rtta ijrochi chap

tomonga ikkfla qo'llari bilan yuqoriga qarata qo'ldastalari bilan "Mavjlanish" harakatini bajaradilar. Keyin yana to'rtta sanoqqa oldingi uchta juftlik qatoriga "Gulbargi" harakati bilan kirib keladilar va keyingi to'rtta sanoqqa yuqorida bayon etilgan "Egilish" harakatini bajaradilar. Bosh va gavda qo'l harakatlarini kuzatadi.

6-shakl (16 ta takt)

Ijrochilar bitta qatordan ikkita qatorga ajraladilar. Chap tomonga egilganlar chapga, o'ng tomonga egilganlar o'ngga "Yo'lak" tasviriga chiqadilar. O'ng tomonga chiqayotgan ijrochilar yonlamasiga qo'llari "Gulbargi"dan uchinchi holatga ochiladi. O'ng qo'llari yuqoriga ko'tariladi. O'ng oyoq yonga qadam qo'yadi, chap oyoq o'ng oyoq orqasiga keladi. Bu harakat bir-ikki sanog'iga- o'ng qo'l o'z oldiga, beshinchi holatga keladi, chap oyoq yonga qadam qo'yadi, o'ng oyoq chap oyoq orqasiga uchi bilan keladi. Uch-to'rt sanog'iga o'ng qo'l "Bel quchish" harakatida, chap qo'l birinchi holatda, o'ng oyoq oldinga to'lig'I bilan qo'yilib, o'ng tomonga bitta to'liq aylanadilar. Shu harakat yana to'rtta sanoqqa takrorlanadi. Chap tomonga harakatlanuvchi ijrochilar, yuqorida bayon etilgan harakatlarni bir vaqtning o'zida qarama-qarshi tomonga ijro etadilar. Bosh va gavda qo'l harakatlarini kuzatadi. (9-rasm). "Yo'lak" tasviridan ijrochilar ikki tomonga ikkita doira shakliga keladilar. Oyoq harakatlari oddiy oyoq uchida yuradilar. Qo'llari birinchi holatdan pastroqda, kaftlari pastga qaragan, barmoqlari yon tomonlarga qaratilgan.

7-shakl (16 ta takt)

Ijrochilar ikkita doira shakli bo'yicha aylanish harakatlarini ijro etadilar. O'ngdagi doira ijrochilari soat millari yo'nalishi bo'yicha harakatlanadilar. O'ngdagi doira ijrochilari to'rtta sanoqqa yo'nalishi bo'yicha to'rtta aylanadilar. Qo'llari "Bel quchish" harakatida, chap qo'li oldinda, o'ng qo'li bel orqasida, chap tomonga aylanadilar. Yana to'rtta sanoqqa ijrochilar doira markaziga yuzi bilan boradilar. Qo'llaring tayyorlov holatidan ikkinchi holatga ko'tariladi va birinchi holatga ochiladi. Markazda bitta ijrochi qo'llari pastdan yuqoriga mavjlanib, ko'tariladi. Ijrochilar qo'llari kichik doirada bellariga qo'yib, orqaga egiladilar. O'ng

oyoqlari oldinga uchi bilan qo'yiladi. Yuqorida bayon etilgan sakkizta takt harakatlari takrorlanadi. Chapdagi doira ijrochilari ham shu harakatlarni qarama-qarshi tomonga bajaradilar.

8-shakl (16 ta takt)

Ijrochilar ikkita doiradan katta doiraga chiqadilar. O'ng tomondagi doira ijrochilari sakkizta sanoqqa qo'llari uchinchi holatda-o'ng qo'li yuqorida, chap tomondagi doira ijrochilari chap qo'llari yuqorida uchinchi holat bilan katta doiraga chiqadilar. (12-rasm) Katta doiraga chiqqan ijrochilar har birlari kichik davra qilib, soat millari bo'yicha aylanib chiqadilar. Qo'llari uchinchi holatda o'ng qo'l yuqorida, Oyoq harakati "Ufori". Bosh va gavda qo'l harakatlarini kuzatadi.

9-shakl (16 ta takt)

Doira shaklidagi ijrochilardan toq sonlilari doira markaziga, juft sonlilari doiradan tashqariga chiqadilar. Qo'llari tayyorlov holatidan ikkinchi holatgacha to'rtta sanoqqa ko'tarilib, qo'ldastalar yumsxatiladi. Keyingi to'rtta sanoqqa tashqariga chiqqanlar ichkariga, ichkariga kirganlar tashqariga o'ng yelkalaridan burilib, to'rtta sanoqqa harakatlarini takrorlaydilar. Doira ichkarisida qolgan ijrochilar yuzlari bilan markazdan tashqari tomonga qarab o'tiradilar. Sakkizta sanoqqa o'tirgan qizlar qo'llari kaftlari bilan o'ng tizzasi ustiga qo'yiladi va o'ngga, chapga "Tebranish" harakatini bajaradilar. Bir vaqtning o'zida tashqari doiradagi ijrochilar qo'llari uchinchi holatda, o'ng qo'l yuqorida. O'zining ro'parasidagi o'tirgan ijrochining atrofida aylanib chiqadi va o'z joylariga qaytib keladilar.

10-shakl (8 ta takt)

Ichki doiradagi o'tirgan ijrochilar to'rtta sanoqqa sekin-asta turadilar, qo'llari mumtoz raqsining tayyorlov holatidan 1-holat orqali uchinchi holatga ko'tariladi va birinchi holatga ochiladi. Keyingi to'rtta sanoqqa qo'llar uchinchi holatdan ikki nyonga ochiladi, kaftlar yuqoriga qaraydi. Ijrochilar qo'llar ochilayotgan vaqtda tashqaridagi doira ijrochilarini oralariga kirib keladilar. Oyoqlar "Ufori" harakatini bajaradilar. Shu

sakkizta sanoq harakatlarini tashqaridagi ijrochilar ham turgan holatlarida bir vaqtning o'zida bajaradilar.

11-shakl (8 ta takt)

Katta doiradagi sahna orqasidagi oltita ijrochi uchtdan yuzi bilan tomoshabinga qarab joylarini almashtirib o'tadilar. Qo'llari birinchi holatdan pastroqda, kaftlari pastga qaragan, barmoqlari yonga qaragan, oyoqlari "Ufori" harakatini bajaradi. Bir vaqtning o'zida sahna oldidagi sakkizta ijrochi to'rtadan qarama-qarshi tomonlarga almashinib, sahnaning ikki yoniga orqadagilar bilan yarim doira hosil qiladilar. Yuqoridagi sakkizta sanoq harakatlari takrorlanadi. Beshinchi-oltinchi, yettinchi-sakkizinchi sanoqqa ijrochilar tomoshabinga yuzi bilan buriladilar.

12-shakl (16 ta takt)

Birinchi shakldagi o'n oltita takt harakatlari takrorlanadi.

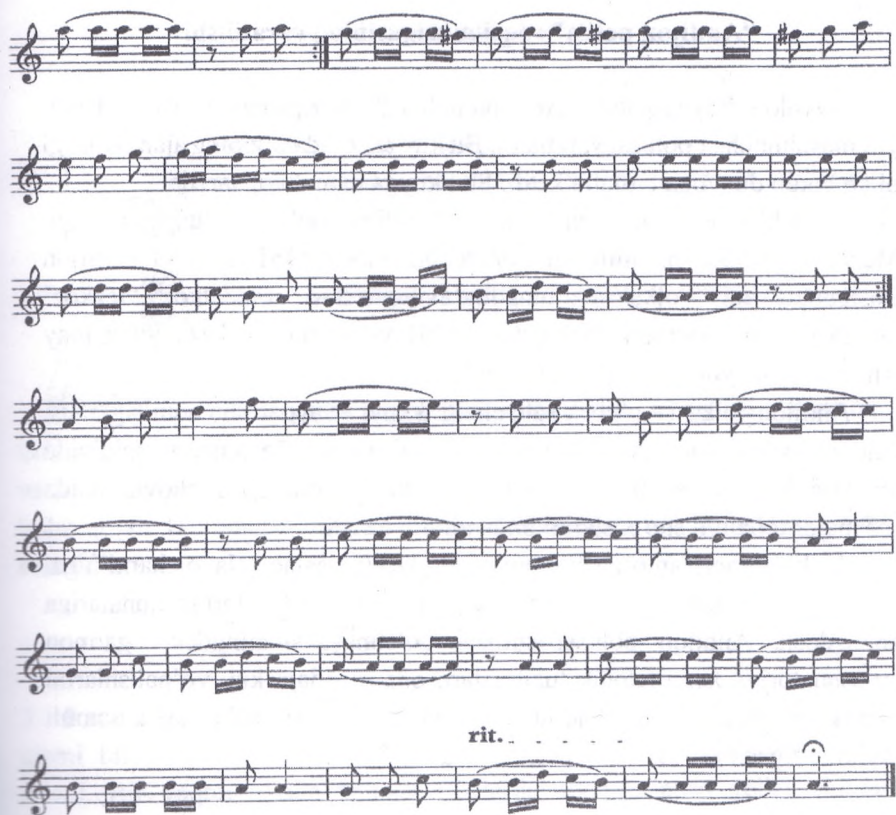
13-shakl (8 ta takt)

Yarim doiraning sahna orqasidagi oltita ijrochi sahna oldiga kichik yarim doira shakliga boradilar. Qo'llari mumtoz raqsining tayyorlov holatidan uchinchi holatgacha oltita sanoqqa boradilar. Sahna yonlaridagi sakkizta ijrochilar, to'rtta dan sahna orqasiga bitta gorizontal qatorga boradilar. Chapdagilar o'ng qo'l tana ro'parasida beshinchi holatda, o'ngdagilar chap qo'l tana ro'parasida, beshinchi holatda, kaftlari yuqoriga qaratilgan, oyoqlari "Ufori" harakatini bajaradi. Bu harakat ham oltita sanoqqa bajariladi. Yettinchi-sakkizinchi-sanoqqa ijrochilar "Bel quchish" harakati bilan (o'ng qo'l oldiga, chap qo'l orqada) aylanib, yarim doiradagilar o'tirib, qo'llari "Gulbargi" harakatida, orqadagi qatordagi ijrochilar qo'llari-chap tomondagilar o'ng qo'llari bel oldidan quchgan, chap qo'llari ikkinchi holatda. O'ng tomondagilar qarama-qarshi qo'llari bilan tinib qoladilar.

Vals

B.Aliyev musiqasi

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, 3/4 time. It begins with a key signature of one sharp (F#). The first ending is marked with a '1' in a box and ends with a double bar line. The second ending is marked with a '2' in a box and also ends with a double bar line. The third ending is marked with a '3' in a box and includes a repeat sign. The fourth ending is marked with a '4' in a box and includes a repeat sign. The score consists of 10 staves of music, with the first staff being an introductory phrase and the subsequent staves forming the main body of the waltz.

Nazorat savollar.

1. Vals qanday raqs?
2. Vals raqsi qayerda paydo bo'lgan?
3. Vals raqsi qachon paydo bo'lgan ?
4. Vals raqsining musiqiy o'lchovi?
5. Vals raqsi qanday ijro etilgan?
6. Vals raqsi asosan qayerlarda ijro etilgan?
7. Vals raqsini dastlab kimlar ijro etgan?
8. Vals raqsi nechanchi asrda rivojlanib ketdi?
9. Vals raqsi musiqasi qiroli kim?
10. "Bahor" valsi bastakori kim?

“Andijon polka” raqsi musiqasining yaratilishi

Avvalo milliy raqsimiz “Andijon polkasi” tarixiga nazar solsak, 1930-yili mashhur chex polkasi yaratiladi. Bu kuy tez orada o‘zining ajabtovurligi bilan butun dunyoga tarqalib ketdi. Shu kuyga hamohang tarzda

O‘zbekistonda ham yangi kuy - “Andijon polkasi” dunyoga keldi. Mazkur kuyning muallifi andijonlik bastakor Orif garmon (Orifjon Toshmatov) edi. “Polka” so‘zining lug‘aviy ma‘nosi “shiddatkor”, “tezkor” demakdir. Orif garmon Toshmatov (1891 yil 4 mart – 1944 yil 4 may Andijon) – aktyor, sozanda (garmonchi).

Andijon polkasi – o‘zbek xalq cholg‘u kuyi va aynan shu nomdagi raqs. Andijonlik sozanda va aktyor Orif Garmon Toshmatov talqinida ommaviylashgan. Andijon polkasi 2/4 (yoki 4/4) musiqa o‘lchovi, odatda sof major tonaligi, sho‘x siyrati bilan ajralib turadi.

U, bir tomondan o‘zbek mumtoz kuylari (masalan “Navo charxi”) ga, ikkinchi tomondan esa boshqa xalqlar (jumladan rus) folklori namunalariga ohangdosh. Andijon polkasi surnay, qo‘shnay, shuningdek garmon tovushqatoriga xos diatonik tuzilmalari, odat tusidagi kuy yo‘nalishlarini o‘zida uyg‘unlashtirgan. Andijonda “Andijon polkasi” xalq raqs ansambli tashkil etilgan (1957).

ANDIJONCHA RAQSDAN YIGITLAR HARAKATLARI MISOLIDA

QANOT HARAKATI

1-harakat. Qanot harakatining rasmiy holati 1- holat, tirsaklar tortilgan. Qo‘llar sag‘al orqaga qaragan, barmoq uchlari ham orqaga egilganroq. Shu holatda ikkala qo‘l ochiq holatda yelkalar navbati bilan oldiga burilib ijro etiladi.

BELBOQ HARAKATI

2 - h a r a k a t. Belboq – bu erkaklarning milliy belbog‘i hisoblanadi. To‘rt burchakli ro‘mol shaklidagi milliy mato maxsus atlas matosidan belbog‘ uchun tikiladi. Uchburchak shaklida bukilib bir necha marotaba ichki tomoni o‘ziga qarata buklanib (aylantiriladi) uch burchak shakli saqlangan holda yigitlarga beliga oldidan bog‘lanadi. Rasmiy holat: chap qo‘l 7- holatda, o‘ng qo‘l 1- holatda. Chap qo‘l bosh barmaq belboq ichiga kirgizib. Chap yelka hiyol oldiga burilgan. O‘ng qo‘l barmaq uchlari pastga qaragan holatda 6-holat orqali chap yelkagacha keladi bu vaqtda chap yelka oldiga buriladi. O‘ng qo‘l aylanib, kaftlar ochiq holda 6-holat orqali 1- holatga ochiladi. Harakatni yarim musht holatda bajarish mumkin.

YENG TORTISH HARAKATI

3 - h a r a k a t. Rasmiy holati 6-holat. O‘ng qo‘l chap qo‘l tirsakka kaft qismi bilan qo‘yilib, xuddi ko‘ylakni yuqoriga tortayotganday harakat qiladi. Bir vaqtni o‘zida harakat bajarilayotganda chap yelka oldiga buriladi. Harakat chap qo‘lda takrorlanadi.

QUDRAT NAMOYISHI HARAKATI

4 - h a r a k a t. Birinchi xili. Rasmiy holati 1- holat. Qo‘llar yuqoriga qaragan, tirsak tortilgan, barmoqlar yarim mush holatda. Shu holatda qo‘l tirsakdan bukilib yanoqlar osha quloq yonigacha kelib, tashqariga bitta qo‘ldasta aylanib, 1- holatga ochiladi. Bu harakatni ikkala qo‘l bilan ham bajarish mumkin. Bosh oldiga yoki harakatni bajarayotgan qo‘lga qaraydi.

Ikkinchi hili. Rasmiy holati 6- holat, lekin qo‘llar kafti gavda tomonga qaratilgan, barmoqlar yarim musht

holda, tirsaklar yonga qaragan. Yengil tortish harakati bilan yonga 1-holatga ochiladi lekin barmoqlar yarim musht holatda qoladi ochilmaydi. Bosh o'ng qo'lni kuzatadi.

Uchinchi xili. Qo'llarning rasmiy holati 2- holat. Barmoqlar yarim musht holatida. Mushtlar pastga qaragan. Qo'llar yuqorida tortish harakatini bajaradi. Qo'llarni yuqoridan kaftlar o'zidan tashqariga ochiq holatda 1-holat orqali belni orqasiga kaftni ters qismi qo'yiladi.

QAMCHI HARAKATI

5-harakat. O'ng qo'l qo'l rasmiy holatda, barmoqlar musht. Chap qo'l belboqni u shlagan. Rasmiy holatdan o'ng qo'l tezlik bilan chap yelka barobarigacha ko'tariladi, bu paytda chap yelka o'ng qo'l tomonga buriladi. Keyin qo'l 1-holatdan pastroqqa tezlik bilan otganday harakatlanadi. Harakat - xuddi qamchi urgan harakatni eslatadi. Bosh qo'lni kuzatadi.

DO'ST

6-harakat. Oyoqlar va o'ng qo'l rasmiy holatda. Chap qo'l 7-holatda yoki belni orqasida. Oyoq 3-holatda, gavda og'irligi chap oyoqda. O'ng qo'l 1-6-holatlar orqali kaftlar o'ziga qaragan holda chap yelka tomon sirpanib uriladi. Harakat faqat o'ng qo'l bilan ijro etiladi. O'ng qo'l 1 - yoki 2- holatdan ham bajarish mumkin. Harakat bir marta ijro etiladi shuning uchun raqs oxirida ta'zim o'rniga bajarish mumkin.

ANDIJON POLKASI

(yigitlar uchun)

Etyud

(Ijrochilar soni 10 ta)

Chiqish. Musiqaning boshlanishiga ijrochi yigitlar sahnaning pastki burchaklaridan bitta gorizontol chiziqqa chiqib keladilar.

“bir”-“ikki” sanog‘iga chapdan ikkita, o‘ngdan ikkita ijrochi chiqadi, qo‘llari rasmiy holatdan uchinchi holatga ko‘tariladi. Chapdan chiqqanlarning o‘ng qo‘li yuqorida, o‘ngdan chiqqanlarning chap qo‘li yuqorida. Oddiy qadam bilan chiqadilar rasmiy holatda to‘xtaydilar. “Uch-to‘rt” sanog‘iga, “besh-olti” sanog‘iga, “yeti-sakkiz” sanog‘iga chapdan, o‘ngdan bittadan ijrochi baravar chiqadilar va “bir-ikki” sanog‘i harakatlarini bajaradilar.

1-shakl. (8 takt)

Yigitlar o‘ng oyoqdan boshlab “Tepma ufori” harakatini boshlaydilar. O‘z atroflariga kichik aylana qilib, aylanib chiqadilar. Qo‘llari rasmiy holatdan, “Qo‘ldasta” orqali yarim musht holatda 2-holatga ko‘tariladi. 2-holatda qo‘ldastalar yarim musht holatida, kaftlar pastga qaratilgan. Bu harakat sakkizta sanoqqa ijro etiladi va yuzlari bilan tomoshabinga qarab qoladilar.

2-shakl (8 takt)

Qator o‘rtasidagi 5- va 6- ijrochidan boshlab, sahna markazi bo‘yiga bir-birlariga qarab “Yo‘lak” tasvirini hosil qilishadi. Qatorning o‘ng tomonidagilar “bir” sanog‘iga chap yelkalari bilan chorak buriladilar, qollari 6-holatda chalmash qilinadi, qo‘ldastalari musht holatida, kaftlari o‘zlariga qaragan. O‘ng oyoq yarim kaftlari bilan yerga uriladi. “Ikki” sanog‘iga yarim buriladi, qo‘llar ikki yonga keng ochiladi, kaftlari yuqoriga qaragan. Chap oyoq yarim kafti bilan uriladi. 5,6,-3,7,-3,8,-2,9,-1,10-yigitlar sakkizta sanoqqa yuqoridagi harakatlar bilan “Yo‘lak” tasviriga kirib keladilar. Bosh va gavda qo‘l harakatini kuzatadi.

3-shakl (8 takt)

Yigitlar “Yo‘lak” tasviridan sahnaning ikki yoniga orqalari bilan yurib ketadilar. Qo‘llari bel orqasida. O‘ng tomondagilar orqaga o‘ng oyoqdan,

chap tomondagilar chap oyoqdan sakkizta sanoqqa "Tepma ufori" harakati bilan ketadilar. "Besh", "olti", "yetti", "sakkiz" sanoqlariga qo'llar 2-holatda, kaftlar pastga qaratilgan. Qaysi oyoq yerga urilsa, shu tomondagi yelka ozgina orqaga buriladi.

4-shakl (20 takt)

Yigitlar sahnaning ikki yonidan ya'na sahna markaziga "Yo'lak" tasviriga keladilar. O'ngdagilar sahna markazi tomon chap yelkasi bilan, chap oyoq "bir" sanog'iga tovoniga qo'yiladi, chap qo'l, chap oyoq tomon chuziladi va gavda ham egiladi. "Ikki" sanog'iga yarim burilib, o'ng oyoq tovoniga qo'yiladi, o'ng qo'l "Uch" sanog'iga chap tomonga bitta to'liq aylanadi, "to'rt" sanog'iga kamonsifat bo'lib sakraydilar. Oyoqlari sakrash vaqtida bukilmaydi, qo'llari ham 2-holatga ko'tariladi. Shu to'rtta sanoqqa harakatlarining chap tomondan kelayotgan yigitlar xam qarama qarshi qo'l va oyoqlar bilan bajaradilar. "besh" "olti" "yetti" "sakkiz" sanoqlariga "yo'lak" tasviriga kelgan yigitlar o'z atroflarida bitta aylanadilar. O'ngdan chiqqan yigitlar o'ng tomonga, o'ng qo'llari peshona ro'parasida, chap qo'llari yonga ochilgan holda aylanadilar. Oyoq harakatlari "Tepma ufori" chapdan chiqqan yigitlar ham yuqorida bayon etilgan harakatlarni qarama-qarshi tomonga, qarama-qarshi qo'l va oyoqlar bilan bajaradilar. "To'qqiz" "o'n" sanog'ida joylarida tomoshabinga yuzlari bilan qarab, aylanayotgan xarakatlari davom etadi. Yigitlar "Yo'lak"dan bir-birlarini oralaridan o'tadilar, yuqoridagi 10 ta sanoq harakatlarini takrorlaydilar. Bosh gavda, qo'l harakatlarini kuzatadi.

5-shakl (8 takt)

Yigitlar "Yo'lak" shaklidan kata doiraga chiqib ketadilar. O'ng tomondagilar o'ngga, chap tomondagilar chapga, bir-birlarining orqalaridan boradilar. Qo'llari bitta qarsak bilan "Qanot" harakatiga ochiladi, oyoqlari "Tepma ufori" harakati bilan yonmasiga ochilib borib, yuzlari bilan doira markaziga qarab qoladilar.

6-shakl (26 takt)

Yigitlar doira shakliga keladilar. Qo'llari bir-birlarini tirsaklaridan ushlaydilar. Doira soat millari yo'nalishiga qarshi harakatlanadi. Yigitlar

har uchta sanoqqa o'ng oyoq tovonlarini oldinroqqa qo'yib, yonlamasiga yuradilar, to'rtinchi sanoqqa ikkala tizzalari bukilgan holda sakraydilar. Qo'llar holatini o'zgartirmaydi. Keyingi to'rtta sanoqqa doira shaklidan sahnaning chap tomonida birinchi ijrochi sahna orqasi tomon boshlab ketadi. Qatorga ketayotganlarida qo'l holati o'zgarmaydi. Oyoq harakati ham davom etadi, faqat to'rtinchi sanoqqa sakramaydilar. Bitta gorizontal qatorga kelganlarida, o'ng oyoq oldinga to'lish bilan "bir" sanog'iga bosadi, o'ng qo'l mushti bilan oyoq tomonga cho'ziladi. "Ikki" sanog'iga o'ng oyoq orqaga to'ligi bilan qo'shiladi, o'ng qo'l o'ziga tortiladi, chap qo'l oldinga cho'ziladi. "Bir" sanog'iga o'ng qo'l bilan gavda xam oldinga egiladi. "Ikki" sanog'iga gavda rostlanadi, "uch-to'rt" sanoqlariga "bir-ikki" sanoq harakatlari takrorlanadi.

7-shakl (8 takt)

Yigitlar sahna orqasidagi gorizontal bitta chiziqdan ikkita qatorga ajralib, sahna markaziga boradilar, to'rtta sanoqning har bir sanog'iga o'ng oyoq tizzasi bukilgan, uchi bilan oldinroqqa chiqib urg'u bilan uriladi. Chap oyoq to'lig'i bilan sirpanib boradi. Qo'llar ikkinchi holatda, kaftlari yuqoriga qaratilgan. Har sanoqqa birin-ketin o'ng qo'l, chap qo'l yuqoriga urg'u berib harakatlanadi. Yuzlari qo'l harakatlariga qaragan "bir" sanog'iga o'ng oyoqlari chap oyoq oldidan chalmash, chap tomonga to'lig'i bilan qo'yiladi, "olti" sanog'iga tayyorlov holatiga qaytadi. "yetti" sanog'iga chap oyoq, o'ng oyoq oldidan chalmash, chap tomonga to'lig'i bilan qo'yiladi, "sakkiz" sanog'iga tayyorlov holatiga qaytadi. Qo'llar birinchi holatda bo'ladi. Bosh va gavda oyoq harakatlarini kuzatadi

8-shakl (16 takt)

Birinchi qatordagi yigitlar o'ng yelkalari bilan orqaga burilib, ikkinchi qatordagi sheriklari bilan bitta aylanib, joylariga keladilar. To'rtta sanoqqa o'ng oyoqdan boshlab, "Tepma ufori" harakatini bajaradilar, qo'llari "Qanot" harakatida, gavdalari ozgina oldinga egilgan. Joylariga kelganlarida yettinchi shakldagi "besh" "olti" "yeti" "sakkiz" sanoqlaridagi harakatni takrorlaydilar. "to'qqiz -o'n -o'nbir -o'n ikki" sanoqlariga birinchi qatordagilar chap yelkalari bilan orqaga burilib, orqadagi sheriklari bilan

bitta aylanib chiqadi. Oyoqlari "Tepma ufori" harakatini bajaradi, qo'llari "Qanot" harakatida. "O'n uch" sanog'iga ikkala oyoq birlashib, kichik sakraydi, qo'llar o'z oldiga chalmash keladi, "o'n to'rt" sanog'iga o'ng oyoq oldinga, tovoniga qo'yiladi, qo'llar uchinchi holatga ochiladi (chap qo'l yuqorida) "o'n tort" sanog'iga ikkala oyoq birlashadi, qo'llar, qo'ldastasi musht bilan chalmash keladi, "i" sanog'iga chap oyoq oldinga tovonga qoyiladi, qo'llar uchinchi holatga ochiladi. (O'ng qo'l yuqorida). "o'n besh"- "i", "o'n olti"- "i" sanoqlariga ham yuqoridagi harakatlar takrorlanadi.

9-shakl (8 takt)

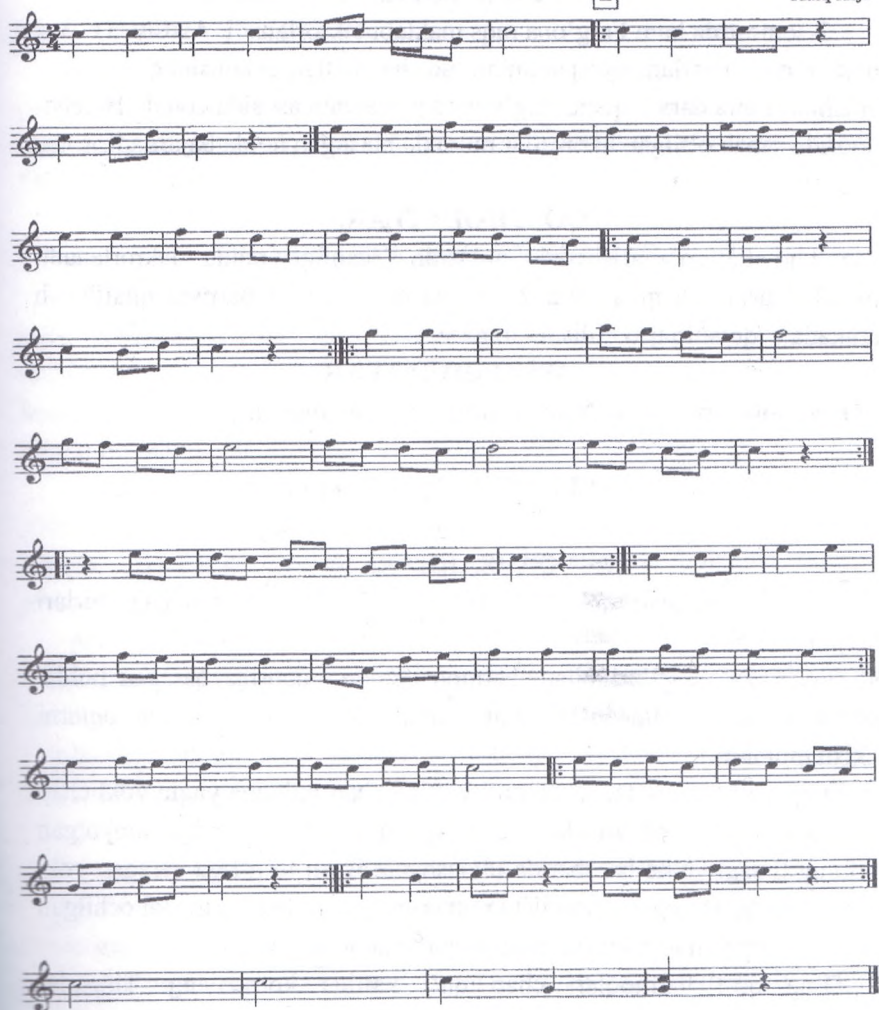
Yigitlar ikkala qator bilan oldinga harakatlanib boradilar. O'ng oyoqlari oldinroqqa uchi bilan qo'yilgan, tizzalari bukilgan to'rtta sanoqning har biriga urg'u bilan yerga uriladi. O'ng qo'llari rasmiy holatdan yuqoriga kafti bilan to'g'riga cho'zilgan holda ko'tarilib boradi. Chap qo'l bosh orqasiga kafti bilan qo'yilgan, tirsak yon tomonga qaratilgan. "besh" sanog'iga yigitlar kichik sakrash bilan chap tizzalariga o'tiradilar, o'ng tizza yerga qo'yilmaydi. O'ng qo'l yonga birinchi holatga ochiladi, chap qo'l yettinchi holatga qo'yiladi. "olti" sanog'iga o'ng tizzaga o'tiradilar, chap tizza yerga qo'yilmaydi, chap qo'l yonga birinchi holatga ochiladi, o'ng qo'l yettinchi holatga qo'yiladi. Yetti sanog'iga yigitlar o'ng tomonga bitta to'liq aylanadilar qo'llar o'z oldilariga qo'ldastasi musht qilingan, chalmash holatda. "sakkiz" sanog'iga birinchi qatordagi yigitlar bitta tizzaga o'tiradilar o'ng tizza yerga qo'yilmagan. Ikkala qo'llari to'g'riga tomoshabinga cho'zilgan, kaftlari yuqoriga qaratilgan. Ikkinchi qatordagilar o'ng oyoqlari to'lig'i bilan oldinga qo'yilgan, chap oyoq orqaga uchi bilan turadi, qo'llari ikki yonga keng ochiladi, kaftlari yuqoriga qaratilgan.

TAMOM

Andijon polkasi

1

Xalq kuyi

Nazorat savollar.

1. Andijon polkasi ko'yini kim bastalagan?
2. Polka so'zinig lug'aviy ma'nosini aytib bering?
3. Qanot harakati nechanchi holatda bajariladi?
4. Yeng tortish harakati nechanchi holatda bajariladi?
5. Do'st harakatini ijro etilishini ko'rsatib bering.

2-SEMESTR.

2-semestrda ham Farg'ona raqs maktabi takrorlanadi. Asosiy holatlar, qo'l holatlari, oyoq holatlar, raqs harakatlar, aylanishlar, egilishlar, doira dars 2-qism, farg'ona raqs maktabi asosida etyud. Barcha yuqorida sanab o'tilgan harakatlar murakkablashgan holda bajariladi.

QO'L HOLATLAR.

Qo'l holatlari, o'zgarishsiz 1-semestrda o'rganilgan holda takrorlanadi, murakkablashtirish maqsadida qo'ldasta aylanishi va barmoq qirsillatish harakatlari qo'shib ijro etilishi mumkin.

OYOQ HOLATLAR.

Oyoq holatlari 1-semestrda ijro kabi o'zgarmaydi.

QO'LDASTA HARAKATI.

QARSAKLAR.

Qarsaklar istalgan qo'l holatlarida ijro etiladi va quyidagi turlari mavjud:

Qo'lning ikkala kaftlari bilan, barmoq uchlari yuqoriga qaragan holda. Qarsakdan keyin bitta qo'ldasta harakatini ijro etish yoki barmoqlarni bukish mumkin.

O'ng qo'l barmoqlari chap qo'l kaftida chap quloqqa yaqin yoki chap qo'l barmoqlari o'ng kaftida – o'ng quloq yaqinida. Kaftga urayotgan qo'lning tirsagi yelka barobarida joylashgan. Bosh to'g'riga qaragan yoki bir oz chap qo'lga egilgan bo'lishi mumkin. Qarsakdan keyin (sal ochilgan holda) qo'llar yon tomoni (rebrom) bilan orqaga tashlanadi.

O'ng qo'l barmoqlari chap qo'l kaftiga ko'ndalang. Tirsaklar ko'tarilgan, barmoqlar yonga qaratilgan holda, chap qo'l kafti ichkariga qaragan. O'ng qo'l kafti barmoqlari yuqoriga qaragan holda, chap kaftga qaratilgan. O'ng qo'l bir oz ko'tarilib, chap qo'l kaftiga uradi. Qarsak, shuningdek urayotgan qo'lni pastga sirpantirib bajarish mumkin.

Bir vaqtda o'ng qo'l barmoqlari chap qo'l kaftiga, chap qo'l barmoqlari esa o'ng qo'l kaftiga. Tirsaklar yonga qaratilgan. Bu qarsaklarni bir qo'lda ijro etish mumkin.

Chap qo'l kafti pastga qaragan, o'ng qo'l kafti bilan chap qo'l tersiga uradi. Tirsaklar yonga qaragan.

2-holatda bajariladigan qarsak. Chap qo'l kafti yuqoriga qaragan, o'ng qo'l kafti chap qo'l kaftiga. Barmoqlar to'g'ri, yong qaragan. O'ng qo'l kafti chap qo'l kaftiga uriladi. Qarsakdan keyin o'ng qo'l kafti yuqoriga qaraydi. Shu tarzda qayta-qayta bajarish mumkin.

QO'LDASTA AYLANISHI HARAKATI.

Qo'ldasta aylanishi harakati Farg'ona raqsida muloyimlik bilan, silliq, sekin yoki tez sur'atda bajarish mumkin. Bu qo'ldasta harakati farg'ona raqsi uslubiga urg'u beradi. Erkaklar raqsida qo'ldasta aylanishi kamdan kam foydalaniladi, bajarilganda xam ayollar raqsidan farqli, barmoqlar to'g'ri bo'lishi kerak.

Farg'ona raqslarida qo'ldasta aylanishi harakati asosan o'zidan tashqariga bajariladi. Qo'ldasta aylanishi harakati bitta qo'lda yoki bir vaqtda ikkala qo'l bilan, barcha qo'l holatlarida, holatdan holatga o'tayotganda, har bir harakat ohiriga urg'u berib ijro etiladi.

Misol: O'ng qo'l 1-holatda, chap – rasmiy holatda. O'ng qo'l kafti o'ziga qarab aylantiriladi, barmoqlar yuqoriga qaragan holda qoladi, so'ng qo'ldasta barmoqlar o'ziga qaragan holda pastga, keyin orqaga barmoqlar tushiriladi. Kaftlar o'zidan tashqariga barmoqlar yumaloq shaklda yuqoriga ko'tariladi rasmiy holatga qaytadi.

BARMOQ QIRSILLASHTISH HARAKATI.

Birinchi va uchinchi barmoqlarda bajariladi. Uchinchi barmoq bosh barmoqqa qo'yib, kuch bilan bosh barmoq bo'g'inidan sirpanadi. Barmoq qirsilatish turli holatlarda bir yoki ikkala qo'l bilan bajarish mumkin va turli harakatlar bilan xam ijro etish mumkin.

QO'L HARAKATLARI.

1. H a r a k a t. Hayol.

Qo'llar rasmiy holatda. O'ng qo'l 1-holat orqali boshni orqasiga kaft bilan qo'yiladi. Chap qo'l rasmiy holatda. Tirsak yonga qaragan. Bosh o'ng

tamonga qaragan. Bu harakat Mukarrama Turg'unboyeva tomonidan sahnalashtirilgan "Tanovar" raqsida ijro etilgan.

2. Harakat. Yirik to'liqin.

Qo'llar 5-holatda. Qo'llar 5-holatdan 6- holat orqali boshqa tomonga to'liqinsimon harakat bilan 5-6-holatlar o'rtasida bajariladi. O'tish vaqtida 6-holatda barmoq uchlari pastga qaragan holatda, 5-6-holatlar o'rtasida esa barmoq uchlari mayin yuqoriga qaraydi. Gavda oldiga egilganroq holatda ijro etiladi. Bosh qo'lni kuzatadi.

Yirik to'liqin

3. Harakat. Ilon.

a) Rasmiy holat 1-holat. Barmoqlar pastga qaragan kaftga to'g'ri, zich yig'ilgan (ilon boshini tasvirlaganday). Barcha turlarida qo'lda tasvirlangan ilon (boshi) saqlanib qoladi. O'ng qo'l qafti oldiga qaraydi va gavda yo'nalishi tomon barmoqlar bukiladi. So'ng tirsak bukilib o'zidan tashqariga bitta aylantirib, qo'l ostidan kaft orqaga qaragan holda 1-holatga ochiladi. Harakat bir necha marotaba takrorlanishi va navbatma-navbat yoki ikkala qo'l bilan bir vaqtda ijro etish mumkin.

b) Qo'llar rasmiy holatda. Qo'llar uzluksiz o'zidan tashqariga qo'ldasta aylanish harakati bilan tirsakni oxirgacha bukib yelka barobarigacha ko'tariladi. So'ng 1- holat orqali 2-holatga ko'tariladi va shu tarzda rasmiy holatga qaytadi. Bu harakat navbatma-navbat yoki ikkala qo'l bilan bir vaqtda ijro etish mumkin.

v) Rasmiy holat 1-holat. Shu tarzda qo'ldasta aylanish harakati bilan qo'llar tirsakdan bukib va ularni to'g'rilab, 1-holat orqali 6- holatga o'tadi va 1-holatga qaytadi.

g) Rasmiy holat 6-holat darajasida, kaftlar birga, barmoqlar oldinga qaragan. O'ng qo'l gavda tomon tirsakdan bukilib bitta qo'ldasta aylanish harakatini o'zidan tashqariga bajarib, 6-holatga kaft o'nga qaragan holda qaytadi. So'ng kaft chapga buriladi, bir vaqtini o'zida chap qo'l o'ng qo'l harakatini takrorlaydi va x.k.

d) Qo'llar 6- holat darajasida qo'llar bilakdan chalmashib, kaftlar bir-biriga yopishgan. O'ng qo'l yuqorida. Barmoqlar to'g'ri, zich va oldinga qaragan, tirsaklar cho'zilgan Barcha harakat bilakdan chalmashgan holda ijro etiladi. Tirsaklar yonga bukilib, qo'llar qafti ochilgan holda gavda tomon o'ziga qarab bitta aylanib rasmiy holatiga qaytadi. Harakat 6-holatda bajariladi lekin 1-6-holatlar o'rtasida bajarish ham mumkin.

e) Rasmiy holat 6-holat. Kaftlar birga, barmoqlar to'g'ri, zich, oldinga qaragan. O'ng qo'l tirsakdan bukilib kafti yuqoriga qaragan holda gavda tomonga tortiladi va tirsak ostidan orqaga tortiladi. So'ng qo'l 1-holat orqali rasmiy holatga qaytadi. O'ng qo'l qaytishi bilan bir vaqtda harakatni chap qo'l boshlaydi.

j) Rasmiy qol holati 6-chi. Kaftlar birga, o'ng kaft chap kaft ustida, barmoqlar zich. Barmoqlar uchlari ajralmagan holda o'ng qo'l yarim mushtga bukiladi, bir vaqtini o'zida qaftlar joylarini o'zgartiradi (chap kaft o'ng kaft ustida). So'ng shu harakatni chap qo'l bajaradi, o'ng qo'l – to'g'rilanadi. Kaftlar oldingiday joylari o'zgaradi va x.k. Harakat qo'llarni yuqoriga ko'tarib va pastga rasmiy holatga tushirib ijro etish mumkin.

MURAKKAB AYLANISHLAR.

Aylanishlar – 2-semestrda murakkablashgan, o'ng va chap tomonlarga, oldinga, orqaga, bir joyda turib o'ng va chapga, katta aylana bo'ylab qo'llarning 1,3 – holatlarida va diagonal bo'ylab aylanish mumkin. O'ng tomonga aylanganda gavda og'irligi o'ng oyoqqa o'tadi va o'ng oyoq uchi bilan aylanadi. Chap tomonga aylanganda gavda og'irligi chap oyoqqa o'tadi va chap oyoq uchi bilan aylanadi. Gavdani tik tutish lozim. Aylanishlarning "Charh", "Shox", "Belquchar", "Shene" ko'rinishli, turli qo'l holatlardagi turlari va uyg'unlashgan aylanishlar turlari mavjud.

Talabalar 2-semestrda Farg'ona raqs maktabiga xos oddiy aylanishlar turlarini murakkablarini o'zlashtirishadi. Bular; joyida aylanishlari, diagonal bo'ylab, oyoq harakatlari bilan birgalikda va uyg'unlashgan aylanishlarni o'rganiladi.

JOYIDA AYLANISH .

"Bir oyoqda" aylanish

Joyida aylanish 2/4 musiqiy o'lchovga 1- nuqtaga qarab bajariladi (en fasse). Qo'llar rasmiy holatdan 1- holatga ko'tariladi. Oyoqlar bir vaqtda rasmiy holatdan tovonlarni ko'tarib, 1- holatga qo'yiladi. Har bir sanoqqa aylaniladi. O'ng tomonga aylanganda gavda og'irligi o'ng oyoqqa o'tadi, chap oyoq poldan ko'tarilib hiyol tizza bukilgan holda o'ng oyoq to'pig'i oldiga ko'tariladi va joyiga kelganida 1- holatga butun qo'yiladi.

Talabalarni o'zlashtirishiga qarab har bir aylanish 4 yoki 8 marta takrorlanadi. Xuddi shu tarzda chap tomonga ham bajariladi.

“Shox” aylanish.

“Shox” aylanish. Qo'llar o'ng tomon 4-holatda, bosh to'g'rida. Oyoq 3- holatda boshlanadi. Qo'llar o'ng tomon 4-holatda “Shox” harakatini bajarganida chap tomonga aylanadi, chap tomonga 4-holatda “Shox” harakatini bajarganida o'ng tomonga aylanadi. 3 sanoqda uch marta o'ng tomonga pauza bilan bajariladi, 4-sanoqda qo'llar chap 4-holatga o'tiladi. Aylanish chap tomondan qaytariladi. Har safar aylanishda oyoqlar tayyorlov holatida qoladi.

“Belquchar” aylanish.

Qo'llar “Belquchar” holatda (dumoloq shakldagi o'ng qo'l oldida, chap qo'l orqada). Ikkala oyoq uchiga ko'tarilgan. O'ng tomonga sakkiz sanoqqa “Spiral” shaklida pastdan yuqoriga o'sib aylanish. Qo'llar “Belquchar” holatdan asta-sekin 1-holatga ochiladi. Aylanish chap tomondan qaytariladi. Har safar aylanishda oyoqlar tayyorlov holatida qoladi.

“Bir oyoqda” aylanish

“Shox” aylanish.

“Belquchar” aylanish.

O'qituvchi talabalarga mashg'ulotlarda aylanish turlarini boshqa turlarini joyida, yondan yonga, doira bo'ylab ham qo'lashi mumkin. Quyidagi harakatlar bilan ham joyida aylanish mumkin. Bular:

- 1) “Mayda ufori” oyoq harakati.
- 2) “Yon yo'rg'a” oyoq harakati.
- 3) “Ilon izi” oyoq harakati bilan (do za do) shaklida.

4) "Yarim qaychi" oyoq harakati

Bu oyoq harakatlari bilan qo'llangan aylanishlar hohlagan qo'l holati yoki qo'l harakatlari bilan ijro etilishi mumkin.

DIAGONAL AYLANISH.

Har bir talabaning o'zlashtirish qobiliyati va bilim salohiyatiga qarab oddiydan murakkabga harakatlar bajariladi. Diagonal aylanishlar joyida aylanish harakatidan murakkabroq chunki ijrochi ham aylanadi ham diagonal bo'ylab harakatlanadi. Diagonal bo'ylab aylanishda ko'plab uyg'unlashgan harakatlar bajarish mumkin. Har bir aylanish turi tugallanganda biroz tinib qolinadi 3-holatda keyin ta'zim bilan tugallanadi.

To'rtinchi xili. Nuqtali aylanish. Musiqa o'lchovi 4/4.

Bu aylanish turi ham o'ng oyoqdan boshlanadi. O'ng oyoq qadam bosib chap oyoq poldan ozgina ko'tarib yarim barmoqda oyoqlar birga aylanadi va o'ng oyoq uchi bosh barmoqda chap oyoq uchi oldida tugallaydi. O'ng tizza bukilgan.

Beshinchi xili. Uyg'unlashgan aylanish.

Bu aylanish turi o'qituvchi mahorati va talabalarni bilim saviyasiga qarab qo'llaniladi. Uyg'unlashgan aylanish bir necha xil bo'lishi mumkin;

a) 2 marta *Bir oyoqda tepib aylanish* turi va 4 marta *Bir oyoqda aylanish* turini uyg'unlashtirib ijro etish mumkin. Bu aylanish turida qo'l holatlar ham o'zgaradi.

b) 2 marta *Nuqtali aylanish* turi va 4 marta *Bir oyoqda aylanish* turirini uyg'unlashtirib ijro etish mumkin. Bu aylanish turida ham qo'l holatlar o'zgaradi.

MURAKKAB EGILISH HARAKATLARI.

Egilishlar, tik turgan holda, o'tirgan holatda, yon tomon bilan va hakoza bajarilishi mumkin. Ko'l harakatlari xar xil 3-holatda, "Bel quchar" harakati bilan, 2 - holatda "barmoq qirsillatish" xarakatlari bo'lishi mumkin. Egilishlar asosan qizlar raqsida ijro etiladi. Egilishlar oddiy yoki murakkab bo'lishi mumkin. Egilish harakati turlari raqs maktablari qarab turlicha bajariladi.

Birinchi xili

Chap oyoq oldinda 4- holat tomoshabinga yoni (chap yelka oldinda) bilan ijro etiladi. Gavda orqaga egilgan, tizzalar bukiladi. Bosh tomoshabinga qaragan. Qo'llar rasmiy holat orqali o'ng qo'l yuz osha 3-holatga ko'tariladi. Xuddi shunday chap tomonga o'ng oyoq oldinda 4- holat chap qo'l bilan ijro etish mumkin. Shu holatda tomoshabinga orqasi bilan ham ijro etiladi.

Ikkinchi hili.

Ijrochi ikkala tizzalarini polga qo'ygan holda egilish harakatini ijro etish mumkin. Bu holatda oldiga egilishi, orqaga tomoshabinga orqasi bilan, chapga yoki o'ng tomonlarga egilish mumkin. Qo'llar raqs harakatlarni yoki holatlarda bo'lishi mumkin musiqa matniga qarab o'qituvchi mahoratidan kelib chiqib ijro etili mumkin.

Uchinchi hili.

Ijrochi tik turgan holda tomoshabinga orqasi bilan egilib sekin asta ikkala tizzaga ikkala o'tirib egilish mumkin. Bu egilish turi murakkab hisoblanib 2- semestrda talabalarni ijro mahorati, texnikasiga, egiluvchanligiga qarab bajariladi.

“DOIRA DARS” II – QISM.⁶

2-qism doira dars “shox” harakati bilan boshlanadi. “Shox” aylanish harakatidan keyin qo'llar chap tomonda 5-holatda qoladi. Bu holat 2-qism “Doira dars” mashg'ulotini boshlanishiga rasmiy holat vazifasini bajaradi. 2-qism “Doira dars” mashg'uloti **“Duchoba”** harakati bilan boshlanadi.

Bu harakat tojik tilidan – “ikki kaltak” degan ma'noni bildiradi. Raqsda ham bu harakat 2-qism “Doira dars” mashg'ulotida 12 usul va 12 shakl bor. Asosiy qo'l harakatlari: “Duchoba”, “Dovul”, “G'uncha”, “Yirik to'lqin”, “Mayin sabo”, “Qo'l chayqash”, “Shoxcha” raqs harakatlaridan iborat.

Asosiy oyoq harakatlari esa “Duchoba”, “Nuqtali yurish”, “Qiyin ufori”, “Yon yo'rg'a”, “Ufori” kabi oyoq harakatlaridan iborat. Bundan tashqari uyg'unlashgan va “shox” aylanish harakatlari ham bor.

⁶ R. Karimova. Ferganskiy tanes. IX-bo'lim 86-93-betlar.

13-Usul. 25-shakl. Musiqiy o'lchov 3/4.

"DUCHOBA" HARAKATI.

"Duchoba" harakatini oyoq harakatidan boshlaymiz, o'ng oyoq o'ng tomonga tovon orqali to'liqqa bosadi, chap oyoq 6-holatga yarim o'tirish orqali qo'yiladi, bir vaqtini o'zida barmoqlar pastga qaragan holda qo'llar 5-holatdan o'z holicha, gavda oldiga egilgan holda 6-holatdan pastroqda o'ng tomonga 5-holatdan yuqoriroqqa o'tadi. Kaftlar yuqoriga qaragan holda tirsaklardan kichkina o'ziga tortish bajariladi. Chap tomonga ham xuddi shu harakat bajariladi lekin ohirida chap tomonda kaft pasga qaragan holda kichik tortish bajariladi. Bosh qo'lni kuzatadi. Gavda qo'lga egiladi.

"Duchoba" harakati o'ng tomonga

chap tomonga

"Duchoba" qo'l va oyoq harakati joyida 4 marta bajargandan keyin, doira bo'ylab joyiga kelgunga qadar bajariladi. Joyiga barcha ijrochi (1,2,3, chiziqqatordagi ijrochilar nazarda tutilgan) kelgandan keyin "duchoba" harakati bilan 4 marta orqaga va 4 marta oldiga bajariladi. Keyin o'ng oyoq oldiga qadam bosadi chap oyoq yoniga to'liq bosib qo'yiladi.

14-Usul, 26-shakl. Musiqiy o'lchov 3/4.

"DOVUL" HARAKATI.

Qo'llar "gulbargi" harakati orqali 3-holatga ko'tariladi, o'ng qo'l yuqorida. Bosh va gavda qo'llar "gulbargi" harakatini bajarganda pastga qo'llarga egiladi, 3-holatga ko'tarilganda oldiga (en fase) qaraydi.

“Dovul” harakati joyida bajariladi. Oyoqlar rasmiy holatda. Bu harakat tez bajariladi.

15-Usul, 27-shakl. Musiqiy o'lchov 3/4.

Harakat orqaga (bir chiziqda) orqa bilan ijro etiladi.

“Dovul” harakatidan keyin o'ng oyoq yarim barmoqda orqaga qadam bosadi. Qo'llar 3-holatda o'ng qo'l yuqorida. Chap oyoq poldan barmoqlari cho'zilgan holda ko'tariladi. Chap oyoq yarim barmoqda orqaga qadam bosganda o'ng oyoq poldan barmoqlari cho'zilgan holda ko'tariladi. 3-holatdagi qo'l dastalar ham o'zidan tashqariga yuqoriga va yonga tirsakdan harakatlanadi.

2 marta qo'llar “gulbargi” harakati orqali 3-holatga ko'tariladi, chap qo'l yuqorida, bosh o'ng qo'l tomonga qaraydi. Endi xuddi shu harakat chap oyoqdan takrorlanadi bosh chap qo'l tomonga qaraydi. 4-marta chap qo'ldan bajarilganda qo'llar “gulbargi” harakati orqali 2-holatga ko'tarilib “g'uncha” harakati “a” turi bilan yakunlanadi.

16-Usul, 28-shakl. Musiqiy o'lchov 2/4.

“G‘UNCHA” HARA-KATI⁷

“G‘uncha” harakatini bajarishda qo‘llar 2- holatda, oyoq harakati “nuqtali yurish” harakatini bajaradi. Harakat oldiga yurib bajariladi. Qo‘llar 2-holatda kaft bir-biriga birlashgan, barmoq uchlari yuqoriga qaraxan(gul g‘unchasiga o‘xshagan). Oyoq harakati nuqtali yurish.⁸

Harakat bajarilayotganda qo‘l o‘zgarmaydi. O‘ng yoq oldiga uchi bilan polga ozgina tegib qadam bosadida, chap oyoq ham xuddi shunday bajaradi. Bir vaqtini o‘zida o‘ng oyoq qadam bosganda bosh 2-nuqtaga, chap oyoq qadam bosganda 8-nuqtaga qaraydi. Keyin o‘ng oyoq chap oyoq oldidan

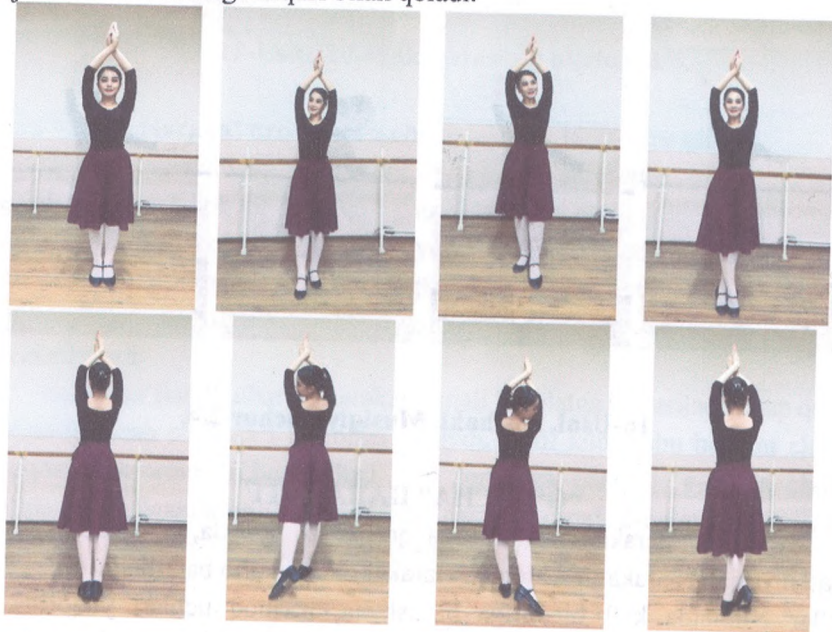
⁷ R. Karimova. Ferganskiy tanes. 43-harakat, 37-bet.

⁸ R. Karimova. Ferganskiy tanes. VI-bo‘lim 16-harakat, 49-bet.

kesishgan holda qo'yib chap tomonga oyoq uchida yarim aylanadi va ooldiga orqa bilan oyoqlar juft holda qoladi. Tovonlar sekin tushiriladi.

Harakat oldiga orqa bilan bajariladi. Oyoq harakati o'zgarmaydi o'ng oyoqdan boshlanadi keyin chap oyoq so'ng chap oyoq o'ng oyoq oldidan kesib o'tkazib oyoq uchida yarim aylanadi. Tovonlar sekin tushiriladi.

Bosh oyoqni yelka osha kuzatadi. Shu harakat 2 marta yana qaytariladi faqat ohirida aylanmasdan o'ng oyoq yarim o'tirish orqali orqaga qo'yiladi chap oyoq oldida uchi bilan qoladi. Qo'llar 3-holatda o'ng qo'l yuqorida. Ijrochi tomoshabinga orqasi bilan qoladi.

17-Usul, 29-shakl. Musiqiy o'lchov 3/4.

Harakat joyida ijro etiladi. Oyoq harakati 4-holat. Chap oyoq oldida. Qo'llar "g'uncha" harakatidan sekin asta 3-holatga tushadi. O'ng qo'l yuqorida. Shu holatda orqaga egiladi va 3-holatni saqlab gavda tiklanadi. 3-holatdan o'ng qo'l yuz osha 6-holat orqali 1-holatga ochiladi. Oyoq "oqsatma" harakatini bajaradi, ohirida rasmiy holatga qo'yiladi. Bosh qo'lni kuzatadi.

30-shakl. Usul va musiqa o'lchov o'zgarmaydi.

Qo'llar 1-holatda qoladi. Harakat orqaga ijro etiladi. Harakat nomlanmagan, o'ng oyoqdan boshlanadi. Oyoq harakati o'nga, o'ng va chap oyoq kichkina yarim barmoqda qadam orqaga, yana o'ng oyoq qadamni to'liq bosib, chap oyoq, o'ng oyoq oldiga poldan ozgina chalmash ko'tariladi. Harakat navbat bilan chap, o'ng oyoqdan takrorlanadi 8-marotaba.

18-Usul. 30-shakl. takrorlandi. Musiqiy o'lchov 3/4.

Orqada joyida to'liq o'ng qo'l 6-holat orqali 2-holatga ko'tarilib aylanadi va 1-holatga tushadi. Chap qo'l 1-holatda bo'ladi. Oyoqlar yarim barmoqqa ko'tarilib oyoq uchida aylanadi. Ohirida oldiga qarab qolinadi. 1-nuqtaga.

17-usul (takrorlanadi). 31-shakl.

Bu harakat bilan ijrochilar doiraga chiqishadi. Oyoq harakati "duchoba" bajariladi. Qo'l harakati 1-holat. Gavda o'ng va chap tomonlarga egiladi, bosh qo'lni kuzatadi. 8 marotaba takrorlanadi.

19-Usul, Musiqiy o'lchov 3/4.

O'tish harakati.

Ijrochilar doiraga chiqqanlaridan keyin 1,5 ta "shox" harakati ijro etilib, davraga qarab qoladi. Oyoqlar yarim o'tirish orqali 3-holatga o'tadi. O'ng oyoq uchida. Qo'llar bir vaqtning o'zida 6-holatda bitta qarsak bilan 3-

holatga ko'tariladi. O'ng qo'l yuqorida bitta **"yelka qoqish"** harakati ijro etiladi. Bosh yuqoridagi qo'lni kuzatadi.

20-USul, 32-shakl. Musiqiy o'lchov 3/4.

Bu harakat davra bo'ylab bajariladi. Qo'llar 1-holatda 3 ta "charx" aylanish harakati o'ng tomonga ijro etiladi ohirida davraga orqasi bilan yarim o'tirish orqali 6-holatda bitta qarsak bilan chap qo'l yuqorida 3-holatga ko'tariladi. Bitta **"yelka qoqish"** harakati ijro etiladi. Bosh yuqoridagi qo'lni kuzatadi. Bir vaqtni o'zida oyoqlar 3-holatda chap oyoq uchida.

Harakat navbat bilan davraga qarab, davradan tashqariga ijro etilib takrorlanadi. Yarim davra aylangandan so'ng 4 marta "charh" aylanib, ijrochi aylana yo'nalishiga qarab qo'llar "gulbargi" harakati orqali 2-holatga ko'tarilib qarsak chalinadi. Oyoq yo'nalish bo'yicha o'ng oyoqda bitta "ufori" harakati va o'ng oyoq chap oyoq oldiga to'liq qo'yiladi. Bosh qo'lni kuzatadi.

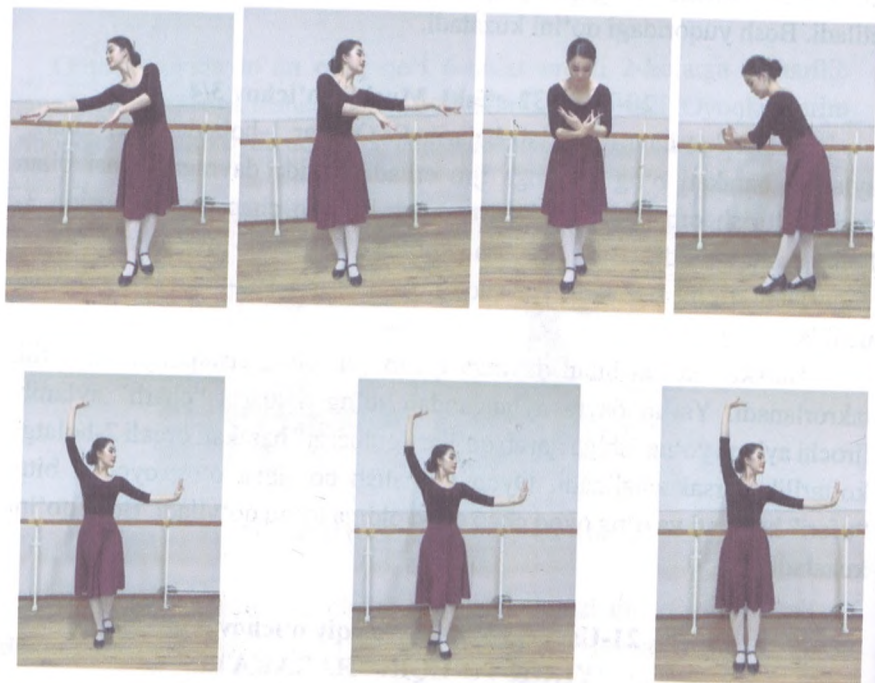
21-USul, 33-shakl. Musiqiy o'lchov 6/8.

"YIRIK TO'LIQIN" HARA-KATI.

(oyoq harakati "qiyin ufori")⁹

Harakat davra bo'ylab ijro etiladi. Oyoq harakati **"qiyin ufori"**, qo'l harakati **"yirik to'liqin"**. "Bir", "ikki" sanoqqa qo'llar 2-holatda qarsakdan qolgan edi. O'ng va chap tomonga **"yirik to'liqin"** harakati, oyoq harakati bir vaqtda o'ng oyoqdan boshlab o'ngga, chapga "ufori". "Uch" sanoqqa qo'llar 6-holatda "gulbargi" harakati bajaradi, oyoq 4-holatda **"ufori"** harakati ijro etiladi. "To'rt" sanoqqa qo'llar 3-holatga ko'tariladi bitta qo'ldasta harakati bilan. O'ng qo'l yuqorida. Oyoqlar chap, o'ng navbati bilan to'liqqa bosadi. Bosh qo'lni kuzatadi, ohirida ochiq qo'lga qaraydi. Oyoq harakati umumiy **"qiyin ufori"**. Shu harakat bilan ijrochilar o'z qatorlariga keladi va orqaga 2 marotaba va oldiga 2 marotaba shu harakat ijro etiladi.

⁹ R. Karimova. Ferganskiy tanes. VI-bo'lim 15-harakat, 48-bet.

22-Usul, 34-shakl. Musiqiy o'lchov 4/4.

Harakat joyida oldida bajariladi. Chap qo'l yuqorida. "Bir" sanoqqa o'ng qo'l kafti yuqoriga qaraydi. "i" sanoqqa o'ng qo'l 2-holatga bitta qo'ldasta harakati bilan "ikki", "i" sanoqlarga 6-holatda bitta qarsak. "Uch" sanoqqa "gulbargi" harakati orqali 2-holatga ko'tarilib bitta qarsak № 4

“MAYIN SABO” HARAKATI

Harakat davraga orqasi bilan davra bo‘ylab ijro etiladi. Qo‘llar 2-holatda chap tomonga urg‘u bilan 2 marotaba “mayin sabo” harakati **“bir”**, **“i”**, **“ikki”**, **“i”** sanoqqa ijro etiladi. Barmoq uchlari chap tomonga hiyol urg‘u bilan tashlanadi. Oyoqlar 3-holatda chap oyoq uchida. Chap oyoq uchi urg‘u bilan **“bir”**, **“i”**, **“ikki”**, sanoqqa tepib turadi, **“i”** sanoqqa chap oyoq tovon to‘liq tushadi. Oyoqlar bir vaqtda qo‘llar bilan harakatlanadi.

Qo‘llar 6-holatda **“gulbargi”** harakati bilan kaftlar yuqoriga qaragan holda 1-holat orqali 2-holatda qarsak. Bosh qo‘llarni kuzatiladi. Gavda bir oldiga egilib tiklanadi. Oyoqlar o‘ng oyoq poldan ozgina ko‘tarilib, chap oyoqqa chalmash chap tomonga o‘tadi. **“Chalmashli ufori”** oyoq harakati ijro etiladi va chap oyoq urg‘u bilan o‘ng oyoq oldiga yarim bormoqqa qo‘yiladi. Gavda va bosh qo‘lni kuzatadi.

23-Usul, 35-shakl. Musiqiy o'lchov 4/4.

"QO'L CHAYQASH" HARAKATI.

Harakat soat yo'nalishiga qarshi, davraga orqasi bilan bajariladi. Oyoq harakati **"yon yo'rg'a"**.¹⁰ Qo'l harakati – **"qo'l chayqash"**. Qo'llar o'ng qo'l 1-va rasmiy holatlar o'rtasida, chap qo'l tirsakdan bukilib o'ng yuz oldida. Ko'rsatkich barmoq ozgina ajralib turadi. Tirsak ko'tarilgan. Bosh qo'lga qarama qarshi harakatlanadi. Harakat chap qo'lga takrorlanadi. **"Qo'l chayqash"** harakati 4 marotaba takrorlanadi. Oyoq harakati bir vaqtning o'zida **"yon yo'rg'a"**. Keyin qo'llar 6-holatda **"gulbargi"** harakati bilan kaftlar yuqoriga qaragan holda 1-holat orqali 2-holatda qarsak. Bosh qo'llarni kuzatadi. Gavda bir oldiga egilib tiklanadi. Oyoqlar o'ng oyoq poldan ozgina ko'tarilib, chap oyoqqa chalmash chap tomonga o'tadi

¹⁰ R. Karimova. Ferganskiy tanes. VI- bo'lim 4-harakat, 43-bet.

“yon yo‘rg‘a”

“Chalmashli ufori” oyoq harakati ijro etiladi va chap oyoq urg‘u bilan o‘ng oyoq oldiga yarim bormoqqa qo‘yiladi. Gavda va bosh qo‘lni kuzatadi. Bu harakat davrani yarmigacha takrorlanadi.

24-Usul, 36-shakl. Musiqiy o‘lchov 4/4.

“SHOXCHA” HARAKATI

Harakat davradan boshlanadi. Qo‘llar o‘ng tomonga ochiq kaftlar bilan 6-holat orqali 4-holatga bitta qo‘ldasta harakati orqali o‘tadi. Oyoqlar “yon yo‘rg‘a”. Harakat chap tomondan takrorlanadi. Shu harakat bilan hamma o‘z qatorlariga keladi. Hamma joyiga kelganidan keyin shu harakat bilan chorak burilib orqaga “Shoxcha” harakati ijro etiladi. Oyoq harakati o‘zgarmaydi “yon yo‘rg‘a” o‘ng oyoqda. Keyin shu harakat bilan oldiga kelinadi. Qo‘llar “shoxcha” harakatini bajaradi. Oyoqlar “yon yo‘rg‘a” lekin o‘ng tomonga o‘ng yoq bilan “yon yo‘rg‘a” chap tomonga chap oyoq “yon yo‘rg‘a”. “Yon yo‘rg‘a” oyoq harakati yarim o‘tirib bajariladi. Tizzalar bukilgan.

Shoxcha harakati

Shoxcha harakati orqaga

Shoxcha harakati oldiga

TAKRORLANADI.

22-Usul, 34-shakl. Musiqiy o'lchov 4/4.

Harakat joyida oldida bajariladi. Chap qo'l yuqorida. "Bir" sanoqqa o'ng qo'l kafti yuqoriga qaraydi. "i" sanoqqa o'ng qo'l 2-holatga bitta qo'ldasta harakati bilan "ikki", "i" sanoqlarga 6-holatda bitta qarsak. "Uch" sanoqqa "gulbargi" harakati orqali 2-holatga ko'tarilib bitta qarsak №. 4

“Mayin sabo” harakati.

Qo'llar 2-holatda o'ng tomondan boshlab 2 marotaba “mayin sabo” harakati “bir”, “i”, “ikki”, “i” sanoqqa ijro etiladi. Oyoqlar 3-holatda chap oyoq uchida. Gavda og'irligi o'ng oyoqqa tushadi. Bosh qo'llarni kuzatadi.

“Shox” xarakati (yarim) ijro etiladi. 6-holatda “gulbargi” harakati orqali 3-holatga ko'tarilib, o'ng qo'l yuqorida. O'ng qo'l ko'ksida, chap qo'l rasmiy holatda “Salom” bilan tugallanadi.

2-qism “Doira dars” mashg'uloti “Duchoba” harakati bilan boshlanib, “Shoxcha” harakati bilan yakunlanadi. 2-qism “Doira dars” mashg'ulotida 12 usul va 12 shakl bor

“Doira dars” 2-qism

Asosiy qo‘l harakatlari.

1. Duchoba	3/4	5. Mayin sabo	4/4 (4 takt)
2. Dovul	3/4	6. Qo‘l chayqash	4/4
3. G‘uncha	3/4	7. Shoxcha	4/4
4. Yirik to‘lqin	6/8		

Asosiy oyoq harakatlari.

1. Duchoba	4. Chalmash ufori
2. Nuqtali yurish	5. Yon yo‘rg‘a
3. Qiyin ufari	

Shox (aylanish) harakati 3 ta (1.5)

1. Boshlanishida
2. Nomlanmagan harakatdan oldin 1.5
3. Tugallaydi

Uyg‘unlashgan harakatlari.

1. Duchoba	3/4
2. Avj	3/4

2-qism “Doira dars” mashg‘ulotida asosiy qo‘l harakatlari 7 ta bo‘lib, bulardan “Doira dars” mashg‘ulotining faqat 2 - qismida ijro etiladigan qo‘l harakati: **G‘uncha** harakatidir. **Duchoba, Dovul, Yirik to‘lqin, Mayin sabo, Qo‘l chayqash, Shoxcha** harakatlari esa keyingi qismlarda ijro etiladi. Oyoq harakatlari barchasi keyingi qismlarda ijro etiladi.

Nazorat savollari

1. Farg‘ona raqs maktabida qanday qo‘ldasta harakatlari bor?
2. Qarsaklar necha hil?
3. Ilon harakati nechta turini bilasiz?
4. Egilishlar turlarini aytib bering?
5. Ilon harakati qaysi mashxur raqsdan ijro etilgan?
6. Aylanishlar turlarini aytib bering?
7. “Doira dars” mashg‘uloti 2- qismi qaysi harakat bilan boshlanadi?

8. 2-qism "Doira dars" mashg'ulotida nechta asosiy qo'l harakatlari bor?
9. 2-qism "Doira dars" mashg'ulotida nechta asosiy oyoq harakatlari bor?
10. 2-qism "Doira dars" mashg'ulotida nechta "Shox" aylanish harakati bor?

Farg'ona raqs maktabi asosida etyud.

Etyud xuddi 1-semestr kabi qizlar uchun va yigitlar uchun fan o'qituvchisi tomonidan o'quv etyud sahnalashtiriladi. 2-semestrda raqs harakatlarga boy etyud sahnalashtiriladi va o'zlashtirilgan raqs harakatlar amalda ijro etiladi. 2-semesterda talabalarning imkoniyatiga qarab ustozlar sahnalashtirgan raqslardan ham foydalanish mumkin yigitlar etyudi uchun. Bizga ma'lumki, yigitlar raqs harakatlari qizlar raqs harakatlariga nisbatan kam shundan kelib chiqqan holda tayyor farg'ona raqs maktabi asosida yaratilgan yigitlar raqsalaridan foydalanish mumkin.

Bular: **"Yigitlar"** (O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi Akbar Mo'minov tomonidan sahnalashtirgan), **Andijon polkasi** (O'zbekiston xalq artisti Qodir Mo'minov tomonidan sahnalashtirgan "O'zbekiston" ansamblida ijro etiladi), **Dilxiroj** (O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan Madaniyat xodimi Abdug'affor Qodirov tomonidan sahnalashtirilgan), **Dilxiroj** (O'zbekiston xalq artisti Qodir Mo'minov tomonidan sahnalashtirgan qizlar va yigitlar ijrosidagi Ommaviy raqs "O'zbekiston" ansamblida ijro etiladi),

GLOSSARIY

Belboq	- Belboq belga bog‘lanish harakati
Dovul	- Raqs harakati, “Doira dars” mashg‘ulotining 2-qismida ijro etiladigan taqlid harakat. Uchinchi holatda shiddatli raqs harakati.
Etyud	- Kichkina raqs 64 taqtdan iborat
Gavda holati	- Asosiy harakatlardan biri. Gavda holati raqsda muxim ahamiyat kasb etadi.
G‘oz suzishi	- Raqs harakat bo‘lib, “Doira dars” mashg‘ulotining 1-qismida ijro etiladigan raqs harakat. Qo‘llar 3-holatda ijro etiladi.
Gulbargi	Raqs harakati, 6-holatda bajariladi
Gul o‘yin	- O‘zbek raqs harakati
G‘uncha	- Raqs harakati, “Doira dars” mashg‘ulotining 2-qismida ijro etiladi. Ikkinchi holatda ijro etiladi. Qo‘llar bir biriga chalmash holda kaftlar bir biriga qaragan.
Hayol	- Raqs harakati, O‘ng qo‘l bosh orqasida. “Tanovar” raqsida ijro etilgan.
Harakatlar	- Ijro raqs harakati nazarda tutilgan.
Ilon	- Raqs harakati, barmoqlar orqali ilon boshini eslatuvchi taqlid harakat.
Iyak xarakti	- Farg‘ona raqs maktabiga hos muqom harakati
Labi g‘uncha	- Raqs harakati, Chap qo‘l o‘ng qul tirsagi tagida , o‘ng qo‘l kichkina barmoq iyak yonida bajariladi
Mayin sabo	- Raqs harakati, 2-holatda qo‘llar bilakdan barmoq uchlari xuddi shamol esganday ijro etiladi

- Mayda ufori** - Raqslarda ijro etiladigan oyoq harakati. Yarim oyoq uchida ijro etiladi.
- Muqomlar** - Raqs harakatlarni bezatuvchi harakat.
- Oddiy qadam** - Oddiy qadam O'ng oyoq uchida bir sanoqqa qadam tashlaydi 2 qadam butun tashlanadi
- Oqsatma** - Raqslarda ijro etiladigan oyoq harakati, chap oyoq 6- holatda o'ng oyoq sirpanib bajariladi
- Qaychi** - Raqslarda ijro etiladigan oyoq harakati, Oyoq 2- holatda har sanoqqa oyoq uchlari va tovonlar navbat bilan juftlashadi
- Qanot** - Raqs harakat bo'lib, andijon polka raqsida ijro etiladigan yigitlar harakati. Xuddi qush qanotini ko'l harakati orqali ijro etiladi.
- Qamchi** - Raqs harakat bo'lib, andijon polka raqsida ijro etiladigan yigitlar harakati. Xuddi qamchi o'ynatganday bajariladi turli raqslarda ijro etiladi
- Qarsaklar** - Qo'l harakati. Raqsda ijro etiladigan qarsaklar turlari.
- Qiygir bo'yin** - Farg'ona raqs maktabiga hos muqom harakati
- Qiyin ufori** - Raqslarda ijro etiladigan oyoq harakati
- Qopkon** - Raqslarda ijro etiladigan oyoq harakati, O'ng oyoq tovondan to'liq bosadi, chap oyoq o'ng oyoq to'pig'i yonida
- Qosh** - Farg'ona raqs maktabiga hos muqom harakati
- uchirish**
- Qo'lband** - Raqs harakat bo'lib, o'ng qo'l chap qo'l ustida
- Salomlar** - Maktablarga xos harakat. Har bir maktabni xususiyatidan kelib chiqib bajariladi.

- Tebranish** - Farg'ona raqs maktabiga hos muqom harakati
- Yon yurga** - Raqslarda ijro etiladigan oyoq harakati, 6-holatda bajariladi bir oyoqda oqsatib.
- Shakl** - Yangi raqs harakatini ko'rinishi
- Shoxcha** - Raqs harakati, 4-holatda bajariladi. "Doira dars" mashg'ulotining 2-qismida ijro etiladi
- Charxpalak** - Raqs harakati, "Doira dars" mashg'ulotining 1-qismida ijro etiladi.

"O'ZBEK RAQSINI O'RGANISH USLUBIYOTI" FANI

1. "Duchoba" harakati Doira darsning nechanchi qismida uchraydi?

- a) 2 qismida
- b) 3 qismida
- c) 1 qismida
- d) 4 qismida

2. "Qo'shqars" harakati "Doira dars" mashg'ulotining qaysi qismida uchraydi?

- a) 1- qismida
- b) 3- qismida
- c) 5- qismida
- d) 2- qismida

3. "G'oz suzish" harakati "Doira dars" mashg'ulotining nechanchi qismida uchraydi?

- a) 1-qism
- b) 3-qism
- c) 5-qism
- d) 2-qism

4. "Doira dars" mashg'ulotining 1- qismida nechta asosiy harakat bor?

- a) 9 asosiy harakat
- b) 5 asosiy harakat
- c) 8 asosiy harakat
- d) 6 asosiy harakat

5. "Doira dars" mashg'ulotidagi "Mayin sabo" harakatining musiqiy o'lchovi qanday?

- a) 2/4 musiqiy o'lchov
- b) 4/4 musiqiy o'lchov
- c) 6/8 musiqiy o'lchov
- d) 3/4 musiqiy o'lchov

6. "Paxta" raqsini kim sahnalashtirgan?

- a) M.Turg'unboyeva
- b) Isaxor Oqilov
- c) Gavhar Raximova
- d) Tamara Xonim

7. "Suv sepih" harakatining musiqiy sanog'i?

- a) 6/4 musiqiy o'lchov
- b) 3/4 musiqiy o'lchov

- c) 2/4 musiqiy o'lchov
 - d) 6/8 musiqiy o'lchov
- 8. Nechanchi holatda qo'llar oldinda bo'lib barmoq uchlari elka barobarida kaftlar oldiga qaratilgan?**
- a) 6-holat
 - b) 5-holat
 - c) 7-holat
 - d) 1-holat
- 9. Nechanchi holatda gavda og'irligi bitta oyoqda bo'lib ikkinchi oyoq oldinga tovonga qo'yiladi?**
- a) 7-holat
 - b) 5-holat
 - c) 6-holat
 - d) 1-holat
- 10. Gavda og'irligi nechanchi holatda o'ng oyoqda bo'lib chap oyoq uchi yonga qo'yiladi?**
- a) 3-holatda
 - b) 5-holatda
 - c) 7-holatda
 - d) 1-holatda
- 11. Qaysi raqs "Bahor" ansamblining "tashrif qog'ozi" hisoblanadi?**
- a) Bahor valsi
 - b) Bayot
 - c) Roxat
 - d) Tanovar
- 12. "Tanovar" raqsi qaysi yili sahnalashtirilgan?**
- a) 1943 yil
 - b) 1947 yil
 - c) 1952 yil
 - d) 1950 yil
- 13. "Munojot" raqsi qaysi spektakl uchun sahnalashtirilgan?**
- a) Ulug'bek yulduzi spektakli uchun
 - b) Gulsara spektakli uchun
 - c) Oqbilak spektakli uchun
 - d) Zaynab va Omon spektakli uchun
- 14. Paxta raqsini kim sahnalashtirgan?**
- a) Mukaramma Turg'unboyeva

- b) Tamara Xonim
 - c) Qunduz Mirkarimova
 - d) Galiya Izmaylova
- 15. “Qaldirg’och” raqsini kim sahnalashtirgan?**
- a) Roziya Karimova
 - b) Yevgeniy Baranovskiy
 - c) Uchqun G’aniev
 - d) Akbar Muminov
- 16. M. Turg’unboyeva sahnalashtirgan “Shamollar” raqsi ijrochisi kim?**
- a) O’g’iloy Muxamedova
 - b) Mamura Ergasheva
 - c) Ziyoda Madraximova
 - d) Gulnora Djuraeva
- 17. Nechanchi holatda qo’llar tepaga ko’tarilib kaftlar tepaga qaratiladi?**
- a) 2-holatda
 - b) 5-holatda
 - c) 7-holatda
 - d) 1-holatda
- 18. Nechanchi holatda chap qo’l ikkinchi holatda bo’lib o’ng qo’l birinchi holatda bo’ladi?**
- a) 3-holatda
 - b) 2-holatda
 - c) 4-holatda
 - d) 1-holatda
- 19. Qaysi raqsdan Usta Olim Komilov tomonidan qayta ishlangan doira sadolari ritm va raqs harakatlari sifatida eshitiladi?**
- a) Katta o’yin
 - b) Pilla
 - c) Larzon
 - d) Lagan
- 20. Mukaramma Turg’unboyeva “Paxta” raqsining qachon sahnalashtirgan?**
- a) 1933 yil
 - b) 1929 yil
 - c) 1937 yil
 - d) 1940 yil

21. O'zbek raqsi asosschilari kim?
- a) T.Xonim va M.Turg'unboyeva
 - b) Qunduz Mirkarimova
 - c) Galiya Izmaylova
 - d) Gavhar Raximova
22. Qaysi raqsni I.M. Moskvina "So'zsiz qo'shiq" deb ta'riflagan edi?
- a) Tanovar
 - b) Bayot
 - c) Munojot
 - d) Paxta
23. "Sildirma" harakati gavdaning qaysi qismi harakatlanadi?
- a) Gavdaning beldan yuqori qismi
 - b) Qo'l qismi
 - c) Gavdaning bel qismi
 - d) Bosh qismi
24. "Titratma" xatakari qaysi o'zbek raqs maktabiga xos?
- a) Buxoro, Xorazm, Farg'ona raqs maktabiga xos
 - b) Qoraqalpog' raqs maktabiga xos
 - c) Uyg'ur raqs maktabiga xos
 - d) Uyg'ur raqs maktabiga xos
25. O'zbekiston davlat xoreografiya Akademiyasi qachon tashkil qilingan?
- a) 2020 yil
 - b) 1947 yil
 - c) 1997 yil
 - d) 1991 yil
26. "Charxpalak" harakatida oyoq harakatini ko'rasting
- a) Yarim qaychi harakati
 - b) Oksatma harakati
 - c) Ufori harakati
 - d) Nuktali yurish harakati
27. Taniqli doirachilardan kim baletmeyster bo'lgan?
- a) Usta Olim Komilov
 - b) Tuychi Inogamov
 - c) Raxim Isoxodjaev
 - d) Kaxramon Dadaev
28. "Doira dars" mashg'ulotida bog'lovchi harakat qaysi?

- a) Shox harakati
 - b) salomlashish harakati
 - c) Paxta harakati
 - d) Aylanish harakati
- 29. Qaysi harakat Andijon raqs harakati hisoblanadi?**
- a) Quدرات namoyishi, belboq, qanot, eng tortish, qamchi harakatlari
 - b) Suv sepish harakati
 - c) G'oz suzush harakati
 - d) Olma terish harakati
- 30. I- Xalqaro raqs va musiqa san'ati festivalida kimlar "Oltin medal"ga sazovor bo'lgan?**
- a) Usta Olim Komilov va Tamara Xonim
 - b) Mukarram Turg'unboyeva va Kahramon Dadaev
 - c) Roziya Karimova va Tuychi Inogamov
 - d) Halima Kamilova va Odil Kamolxo'jaev
- 31. O'zbek raqsida nechta asosiy maktab mavjud?**
- a) Farg'ona, Buxoro, Xorazm maktablari
 - b) Farg'ona, Buxoro, Qoraqalpoq maktablari
 - c) Buxoro, Xorazm Uyg'ur maktablari
 - d) Qoraqalpoq, Uyg'ur, Farg'ona, maktablari
- 32. Farg'ona raqs maktabini asoschilarini belgilang.**
- a) Mukarram Turg'unboyeva va Tamara Xonim
 - b) Roziya Karimova
 - c) Muhitdin Qori-Yoqubov
 - d) Qunduz Mirkarimova
- 33. "Doira raqsi" mashg'ulotini yaratgan asoschilarni nomini belgilang**
- a) Usta Olim Komilov va Tamara Xonim
 - b) Margarita Alimova va Tuychi Ipaganov
 - c) Bernara Qarieva va Anvar Baraev
 - d) Mukarram Turg'unbaeva va Kahramon Dadaev
- 34. "Doira raqsi" mashg'uloti necha qismdan iborat?**
- a) 5 qismdan
 - b) 3 qismdan
 - c) 4 qismdan
 - d) 8 qismdan
- 35. Tamara Xonim qachon qayerda tug'ilgan?**
- a) 1906 yil Farg'onada

- b) 1907 yil Andijonda
 - c) 1904 yil Qo'qondag
 - d) 1905yil Armanistonda
- 36. O'zbek raqsini professional raqs darajasiga ko'targan baletmeyster kim?**
- a) Mukarram Turg'unbaeva
 - b) Tamara Xonim
 - c) Gavxar Raximova
 - d) Isaxor Oqilov
- 37. Kim birinchi bo'lib o'zbek raqslari holati va harakatlarini aniqlab, tizimga solgan?**
- a) Roziya Karimova
 - b) Feruz Ashrafiy
 - c) Margarita Oqilova
 - d) Muhsin Qadirov
- 38. Farg'ona raqs maktabida qo'l harakatlari necha holatdan iborat?**
- a) 7 holatdan
 - b) 2 holatdan
 - c) 4 holatdan
 - d) 6 holatdan
- 39. Ferganskiy tanes kitobini muallifini belgilang?**
- a) Roziya Karimova
 - b) Lyubov Avdeeva
 - c) Muhsin Qadirov
 - d) Qo'rqmas Sagatov
- 40. Qiygir bo'yin harakati qaysi harakatga turi kiradi?**
- a) Muqom harakatlariga
 - b) Oyoq harakatlariga
 - c) Qo'l harakatlariga
 - d) Aylanish harakatlariga
- 41. Doira dars mashg'ulotining qaysi qismda "Dovul" harakatlari uchraydi?**
- a) 2 - qismda
 - b) 3 - qismda
 - c) 1 - qismda
 - d) 4 - qismda
- 42. Qaysi buyuk o'zbek raqqosasining uy-muzeyi tashkil etilgan?**
- a) Tamara Xonim
 - b) Mukaramma Turg'unboyeva

- c) Qunduz Mirkarimova
- d) Galiya Izmaylova

43. Bo'yinning o'ng va chap tomonga qimirlashi nima deb ataladi?

- a) Qiyg'ir bo'yin
- b) Iyak harakati
- c) Sildirma
- d) Bosh chayqash

44. Nechanchi oyoq holatida chap oyoq birinchi holatda bo'lib o'ng oyoq tovon qismi chap oyoqning o'rtasiga qo'yiladi?

- 2 holat
- 4 holat
- 1 holat
- 5 holat

45. O'ng oyoq 4- holatdan 5-holat orqali 6- holatga o'tadi, 8-nuqtada qo'l 3-holatda bu qaysi harakat?

- a) G'oz suzish
- b) Suv sepish
- c) Suv o'ynash
- d) Mayin sabo

46. Qo'llar quloq yonida ikkita qarsak, gul bargi orqali uchinchi holatga ko'tariladi, bitta yelka qoqish muqom harakati, oyoq uchinchi holatda bu qaysi harakat, nomini ayting?

- a) Qo'shqars harakati
- b) Qarsak tinglash harakati
- c) Gul o'yin harakati
- d) Qo'liband harakati

47. Qo'llar o'ng quloq yonida ikkita qarsak chaladi, barmoq uchlari yuqoriga qaragan. Har taktida chap oyoq uchi ikki marta tepinadi. Bu qanday harakat deb nomlanadi?

- a) Qarsak tinglash harakati
- b) Qo'shqars harakati
- c) Gul o'yin harakati
- d) Qo'liband harakati

48. Qo'llar 5 holatda o'ng oyoq yerdan kichik ko'tarilib, chap oyoq orqasiga chalmash qo'yiladi, o'ng qo'l 1- holat orqali 3-holatga ko'tariladi, 3-holatdaligicha har sanoqqa aylanish davom etadi bu qaysi harakat?

- a) Suv sepish harakati

- b) Qo'shqars harakati
- c) Qarsak tinglash harakati
- d) Qopqon harakati

49. Qo'llar rasmiy holatdan o'ng qo'l 6-holat orqali 2-holatga qo'lni ters tomoni bilan ko'taridi, barmoq uchlari sal orqaga qayriladi. O'ng qo'l chap qo'l bilan 6 – va rasmiy holat orasida uchrashadi.

- a) Navbatli qo'l ko'tarish
- b) Mayday ufori
- c) Charxpalak
- d) Gul o'yin

50. Bo'yinning o'ng va chap tomonga salgina qimirlashi nima deb ataladi?

- a) Qiyg'ir bo'yin
- b) Tebranish
- c) Iyak harakati
- d) Bosh chayqash

51. Har chorak taktga chap oyoq uchida oraga sal urg'u bilan kichik qadam bosadi. Chap tizza egilganroq bo'ladi, so'ng o'ng oyoq to'liq bosganicha sirpanib, chap oyoq yoniga keladi. Chap oyoq tizzasi rasmiy holatga qaytadi.

Gap qaysi oyoq harakati haqida?

- a) Oqsatma harakati
- b) Ufori harakati
- c) Qiyin ufori harakati
- d) Rasmiy ufori harakati

52. O'ng qo'l chap qo'l ustida tirsakdan bukilgan. Bu qaysi harakat?

- a) Qo'li band harakati
- b) Bel bog' harakati
- c) Hayol harakati
- d) Qo'ldasta harakati

53. Charxpalak harakati qanday bajariladi?

- a) 3-holatda bajariladi
- b) Yon-yonga egilib bajariladi
- c) 1-holatda bajariladi
- d) Xammasi to'g'ri

54. Ko'krak oldida bitta qarsak, o'ng qo'l 1- holat orqali 2- holatga ochiq kaft bilan yuz osha, chap qo'l tirsagigacha tushadi, barmoqlar uchi pastga qaragan holda, qo'ldasta aylanish harakati orqali ikkinchi holatdan 1-holatga tushadi.

Bir vaqtning o'zida, chap qo'l bel quchar holatidan 1-holatga ochiladi. Bu qaysi harakat?

- a) Gul o'yin harakati
- b) Qarsak tinglash harakati
- c) Qo'sh qars harakati
- d) To'g'ri javob yo'q

55. Nechanchi holatda chap qo'l ikkinchi holatda bo'lib o'ng qo'l birinchi holatda bo'ladi?

- a) 3 holat
- b) 7 holat
- c) 2 holat
- d) 1 holat

56. Qo'llar 1- holat orqali 6-holatda mayin 2 ta qarsak, bosh o'nga chapga hiyl buriladi oyoq 4- holatda.

- a) Suv o'ynash harakati
- b) Suv sepish harakati
- c) Yirik to'lqin harakati
- d) Qo'sh qars harakati

57. Qarsak tinglash harakati nechchi musiqiy o'lchovga bajariladi?

- a) $\frac{3}{4}$ musiqiy o'lchov
- b) $\frac{6}{4}$ musiqiy o'lchov
- c) $\frac{2}{4}$ musiqiy o'lchov
- d) $\frac{4}{4}$ musiqiy o'lchov

58. Suv sepish harakati nechchi musiqiy o'lchovga bajariladi?

- a) $\frac{6}{4}$ musiqiy o'lchov
- b) $\frac{2}{2}$ musiqiy o'lchov
- c) $\frac{4}{2}$ musiqiy o'lchov
- d) $\frac{3}{4}$ musiqiy o'lchov

59. Mayda ufori harakati qanday bajariladi?

- a) Oyoq uchida 1,2,3, sanoqqa
- b) 6- holatda
- c) Tovonda 1 sanoqqa
- d) 3-holatda

60. Navbatli qo'l ko'tarish harakatini musiqa o'lcovi qanday?

- a) $\frac{3}{4}$ musiqiy o'lchov
- b) 1,2,3 musiqiy o'lchov
- c) $\frac{2}{4}$ musiqiy o'lchov

- d) 6/4 musiqiy o'lchov
- 61. O'ng oyoq bitta qadam 3- nuqtaga, chap oyoq o'ng oyoq to'pig'i yonida. Bu qaysi oyoq harakati?**
- a) Qopqon harakati
 - b) Uch tepish harakati
 - c) Oqsatma harakati
 - d) Ufori harakati
- 62. Oyoq ikkinchi holatda xar sanoqqa yarim ochilib o'zini aylanadi. Bu qaysi oyoq harakati?**
- Yarim qaychi
- Qaychi
- Mayda ufori
- Xammasi to'g'ri
- 63. Yirik to'lqin harakati qanday bajariladi?**
- a) 6- holatdan 5- va 6- holat o'rtasida kaftlar pastga qaragan holda
 - b) 4-holatda
 - c) 2-holatda
 - d) 6-holatda
- 64. Ikkinchi holatda qanday harakat bajariladi?**
- a) Mayin sabo harakati
 - b) Novda egilishi harakati
 - c) Ilon izi harakati
 - d) To'g'ri javob yo'q
- 65. Gul bargi harakati nechinchi holatda bajariladi?**
- a) 6-holatda
 - b) 3-holatda
 - c) 1-holatda
 - d) Xammasi to'g'ri
- 66. Nechta muqom harakati bor?**
- a) 6
 - b) 5
 - c) 2
 - d) 7
- 67. Nechanchi qo'l holatida o'ng qo'l ko'krak tagida bo'lib chab qo'l esa birinchi holatda turadi?**
- a) 5 holatda
 - b) 1 holatda

c) 6 holatda

d) 3 holatda

68. Nechanchi oyoq holatida gavdaning og'irligi ikkala oyoqqa tushadi?

a) 1-5 - holatda

b) 3-1 - holatda

c) 1- 4 - holatda

d) 5-4 – holatda

69. Nechanchi holatda qo'llar belga qo'yiladi?

a) 7 holat

b) 4 holat

c) 5 holat

d) 6 holat

70. Shox harakati nechanchi holatda bajariladi?

a) 4 holat

b) 5 holat

c) 6 holat

d) 7 holat

XULOSA

O'zbek raqsini o'rganish uslubiyoti fani asosan xoreografiya akademiya talabalari uchun tayyorlangan. Ammo, ushbu o'quv qo'llanma xoreografiya sohasida faoliyat olib borayotgan yosh o'qituvchilar, musiqa va san'at maxsus maktablari xoreografiya bo'limi hamda maktabgacha ta'lim muassasalaridagi raqs o'qituvchilari, raqs jamoalari baletmeysterlari, shu sohada ta'lim olayotgan talaba-o'quvchilar va barcha raqs san'atiga qiziquvchilar ham foydalana olishlari bilan qimmatlidir.

Fanning o'qitilishi 1-8 semestrlarga mo'ljallangan bo'lib, ushbu o'quv qo'llanmada aynan 1 va 2 semestr o'quv dasturiga kiritilgan mavzular keng qamrab olingan.

Fanni o'qitishdan maqsad-talabalarga o'zbek raqsi harakatlarini nazariy va amaliy bilimlarning mukammallashtirish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun mazkur fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar hamda ilmiy-ijodiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Ushbu qo'llanmani yaratishda 1973 yilda Roziya Karimova tomonidan nashr qilingan "Ферганский танец" o'quv qo'llanmasi asos qilib olindi.

O'quv qo'llanmadan foydalanuvchilar nazariy qismda Usta Olim Komilov, Tamaraxonim, Mukarama Turg'unboyeva va Roziya Karimova kabi ustozlarning hayoti va ijodiy faoliyati bilan tanishadilar.

Mazkur o'quv qo'llanma ta'lim berish jarayonida egallangan tajribalar, erishilgan malakalar natijalariga tayangan holda tayyorlangan va uslubiy ko'rsatmalar bilan to'ldirilgan. Amaliy qismda Farg'ona raqs

maktabi asosiy qo'l va oyoq holatlari, raqs harakatlari, aylanishlar, egilishlar, "Doira dars" mashg'ulotining 1-2 qismlari, Farg'ona raqs maktabi asosida sahnalashtirilgan "Vals" va "Andijon polkasi" etyudlarini mukammal o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishlari mumkin. Bundan tashqari, qo'ldasta harakatlari, qo'l harakatlari, murakkab aylanishlar va murakkab egilish harakatlari oddiy va sodda tilda tushuntirilganligi sababli o'rganish uchun qulay.

O'zbek raqsini o'rganishda aniq tasavvurga ega bo'lish maqsadida fotosuratlar bilan boyitilgan. Talabalarning bilimlarini mustahkamlashga qaratilgan nazorat va test savollari berilgan. Glossariyda berilgan iboralarning izohi aniq ko'rsatib o'tilishi nazariy va amaliy bilimlarni uyg'unlashuviga olib keladi.

Xulosa o'rnida aytib o'tish joizki, ushbu o'quv qo'llanma bundan oldin o'zbek raqsini o'g'atishga qaratib yaratilgan o'quv adabiyotlaridan uslubiy jixatdan tubdan farq qiladi. Mazkur o'quv qo'llanmada talabalar o'zbek raqsni batafsil o'rganib qolmasdan, uni o'rgatish metodikasini ham o'zlashtiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз –Т.: Ўзбекистон. 2016
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз –Т.: Ўзбекистон. 2017
3. Мирзиёев Ш.М. Қонун устиворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови –Т.: Ўзбекистон 2017
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoevning “Raqs san’ati sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020 yil 4 fevraldagi PQ-4585 – son qarori
5. Абрайкулова Н.Э. Ракс жамоалари билан ишлаш услубиёти. –Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2004
6. Абрайкулова Н.Э. “Raqs”. Toshkent. “BARKAMOL FAYZ MEDIA”2017
7. Абрайкулова Н.Э. “Raqs”. Toshkent. “TURON-IQBOL” 2018
8. Avdeyva L. Ozbek Milliy raqsi tarixidan .-T.: Mukarrama Turgunboeva nomidagi “O‘zbek raqs” milliy raqs birlashmasi, 2001.- 204b.
9. Авдеева Л.А. Мухитдин Кари-Якубов. (документальная монография). Т.:Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1984
10. Авдеева Л.А. Мукарамма Турғунбоевнинг ракси -.Т.: Гофур Гулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1989
11. Авдеева Л.А. Танцевальное искусство Узбекистана –Т.: Государственное издательство художественной литературы Узбекской ССР, 1966
12. Казакбаева З, Сайфуллаева Д. Ракс санъати тарихи ва ракс саҳналаштириш сирлари –Т.: Ворис нашриёти 2006
13. Каримова Р. Ферганский танес (методическое пособие). –Т.: Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1973

14. Каримова Р. Узбекские танцы в постановке Исахара Акилова—Т.: Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма.1987.
15. Каримова Р. Ўзбек рақслари (ўқув қўлланма) — Т.: Чўлпон. 2003
16. Каримова Р. Доира зарбларига машғулот —Т.: Ибн-Сино. 1995
17. Каримова Р., Собирова Ф. Нурсафардия ҳаракатлар тизимида ўзбек миллий рақслари ва жанговар ўйинлари. —Т.: «Lider Gress» нашриёти, 2008.
18. Каримова Р, Сайфуллаева Д. О'zbek yakka ayollar raqslari-Т.: "Cho'lpon" nashriyoti. 2007
19. Кодиров М, Раққоса, Балетмейстер, Педагог. //Театр. — Тошкент, 2012. - №-5-Б . 16-17.
20. Лутфуллаев Х. Қўшиқ рақсга боғланса . //Театр-Тошкент, 2013-№6-Б-11.
21. Мухамедова Ў.Н. Уйғур халқ рақси (ўқув қўлланма) —Т.: Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси “Фан” нашриёти, 2009
22. Мухамедова Ў.Н. Миллий рақсларни ўрганиш услубиёти. Ўқув қўлланма — Т., 2011.
23. Мукарамма Турғунбоева ижоди ва унинг ўзбек саҳна хореографияси ривож учун қўшган ҳиссаси. Илмий амалий анжумани материаллари .-Т.: “Mumtoz soz” нашриёти, 2014. 223-Б
24. Пахрудинова К. “Тановар” сўзсиз қўшиқ. //Ўзбекистон адабиёти ва санъати. —Тошкент. 2015-№-8 (4303).-Б.5.
25. Sayfullayeva D, Zokirova S, Xamidova X. Merosiy raqs durdonalari — Т.: G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti. 2003.
26. Saitova E, Abrayqulova N. Xoreografiya va raqs san'ati asoslari —Т.: Navro'z. 2015 y.
27. Тамара Ханум. Моя жизнь -Т. : Издательство национальной библиотеки Узбекистана им А. Навои, 2009
28. Турғунбоева М. Рақс рақсга уланди. //Ўзбекистон адабиёти ва санъати.-Тошкент 2015-№-23 (4318). —Б-5.
29. Фазлиева З.К. О'zbek raqsini o'rganish uslubiyoti. Электрон ўқув қўлланма 2019.

30. Xursandov H, Qurbonova Sh. Surxon raqs maktabi –T.Toshkent. 2011
у
31. Шокиров У., Ашрафий Ф., Шокирова И. Ўзбекистон маданияти
намояндалари. (мўъжаз ижодий чизгилар). –Т.: Абдулла Қодирий
номидаги халқ мероси нашриёти, 2001
32. Ўзбек хореография санъатида ворислик санъати. Республика
илмий амалий анжуман материаллари. –Т.: “Mumtozsoz”, 2015.

MUNDARIJA.

Kirish.....	3
I Bob Nazariy qism.....	7
1.1. Usta Olim Komilov va Tamaraxonim hayoti va ijodi	7
1.2. Mukarrama Turg'unboyeva va Roziya Karimova hayoti va ijodi.....	17
II Bob. Amaliy qism. Farg'ona raqs maktabi.....	23
Asosiy holatlar.....	23
Qo'l harakatlar.....	28
Egilish harakatlar.....	31
Aylanishlar.....	32
Doira dars I qism.....	35
Vals.....	54
Andijon polkasi.....	63
Qo'ldasta harakatlar.....	71
Qo'l harakatlar.....	72
Murakkab aylanishlar.....	76
Murakkab egilish harakatlar.....	78
Doira dars II qism.....	79
Glossariy.....	95
Test.....	97
Xulosa.....	107
Foydalanilgan adabiyotlar.....	109

FAZLIEVA ZEBO KAMARBEKOVNA

“O‘ZBEK RAQSINI O‘RGANISH USLUBIYOTI”

(Farg‘ona raqs maktabi)

O‘quv qo‘llanma

Nashriyot litsenziyasi № AI 170. 23.12.2009
Nashriyot manzili: Toshkent sh. AmirTemur ko‘chasi, 19 -uy.

Bosishga ruhsat etildi 12.11.2020 y. Qog‘oz bichimi 60x84 ^{1/1}
Times garnituras. Bosma tobog‘i 7,25. Nashr hisob tabog‘i 7,25.
Adadi 100 d. Ofset qog‘oz. Buyurtma № 56
«Munis design group» MChJ bosmaxonasida chop etilgan.
100170, Toshkent sh. Siolkovskiy ko‘chasi, 356-uy.